KA
LEI
doSZ
kdop
'81

Kaleidoszkóp '81

KALEIDOSZKÓP '81

Szépirodalmi Könyvkiadó

Dramaturgok

Kovalik Márta
Lékay Ottó
Lóránd Lajos
Pásztor Magdolna
Stefka István
Vágó Péter

© Szépirodalmi Könyvkiadó, 1981

Kubinyi Ferenc

Boldogság

A dokumentumjátékot a Magyar Rádió készítette és mutatta be. A szereplő személyek létezők, szövegük változtatás nélkül került kötetünkbe. Az elemi emberi tapintat kötelezővé tette számunkra, hogy a családnevet mellőzzük.

1. Hang.

Agenornak, Fönícia boldog királyának két gyermeke volt. Európé és Kadmosz. Európét bika képében Zeusz rabolta el, és Kadmosz hosszú évekig hasztalanul kereste húgát. Társaival végül is Boiotiába érkezett. Házat készültek építeni és megalapítani Théba városát. Az isteneknek akartak áldozatot bemutatni, de ehhez tiszta forrásvízre volt szükségük. A forrást azonban Arész hadistennek fia, egy szörnyű sárkánykígyó őrizte, aki megölte Kadmosz társait. Kadmosznak — hogy lakhatóvá tegye a vidéket, házat és várost építhessen — meg kellett ölnie a sárkányt. Athéné istenasszony segítségével felépítette a várost és nőül vette Aphrodité szép leányát, Harmoniát. Boldogan éltek öt gyermekükkel, de Arész, a hadak istene bosszút esküdött Kadmosz ellen, sárkányfia elvesztőjén.

2. Hang.

„Míg a legyőzött nagy tetemén leverője elámul, hirtelen egy hang harsan föl / nem tudni azonnal, hogy honnan, de kiált: / Te Agenor sarja, az elnyúlt kígyót miért nézed? /

Néznek még téged: kígyót!
Őt elhagyja az eszmélet, s elveszti színét is
arcának hosszan, meredez haja jég iszonyában."

1. Hang.

Élt Budapesten egy fiatal matematikus és egy fiatal tanárnő. Megszerették egymást és összeházasodtak. Lakásuk nem volt, pénzük sem sok. Hozzákezdtek hát a város szélén egy ház felépítéséhez. Mindketten nagy családot szerettek volna, ezért szép sorban megérkeztek a gyerekek. Amikor az ötödik is megszületett, a családi ház majdnem készen volt. Boldognak hitték magukat.

2. Hang.

„Kadmosz fala, vára engem ural, s ami
[férjemnek
Ianthúr szavára épült, bástyafalán, s népén
vele tartom uralmam!
Bárhová veszem is szememet palotámnak
[ölében,
kincsek egész sokaságát látom, s nézd az
[orcám,
mint istennőé, tedd hozzá őt leányom!
Én boldog vagyok; ezt ki tagadja? az is
[maradok már;
Volna, ki nem hiszi el? Bőségem tesz
[bizonyossá.

Boldogabb vagyok én annál, hogy a sors
[nekem ártson:
soktól megfoszthat, több lesz, mit birtokomul
[hagy."

1. Hang.
Arész bosszúja utolérte a családot, az isten kígyóvá változtatta a feleséget, Harmoniát, és az alvilágba küldte.

2. Hang.
„Lásd, mily keservhez érkeztünk
Szegény halott, te, és én nyomorult,
[gyermekeink velünk
s a bánatom határtalan lesz; át nem
[hajózhatom
Akheron vizén, amott lent, meg nem
[nyughatom!"

Bemondó.
Népszabadság, *1976. szeptember 29.*
„Súlyos gázrobbanás Nagytétényben. Kedd délben a XXII. kerületi Bartók Béla úti lakótelepen az építés alatt levő iskolában eddig ismeretlen okból gázrobbanás történt és tűz keletkezett."

„Ma, illetve pénteken temetik a XXII. kerületi gázrobbanás áldozatait. Az elhunytakat az

oktatási miniszter posztumusz »Az oktatásügy kiváló dolgozója« kitüntetésben részesítette. Minden halál nyomában a fájdalom és a részvét csendje sarjad, s lehet-e megrázóbb: mindhárman gyermekes édesanyák voltak. K. I.-né, harmincöt éves orosz—latin szakos tanárnő öt gyermeknek adott életet". . .

2. Hang.

„Harmonia, legkedvesebbem, mert ha immár
[nem vagy is. . .
a legdrágább vagy énnekem még,
nem érinted kezeddel eztán államat
s engem átkarolva, nem kérded tőlem,
ki az, ki felkavarja sértően szívedet?"

Bemondó.

Állami Biztosító, 1977. február 26.

„Közepes minőségű síremlék felállításának költségtérítésére lehetőség nyílik, ehhez azonban csatolni kell a síremlék-készítési költségvetését vagy számlát. Feleségének a baleset során tönkrement, valamint a vele eltemetett ruhafélességek kárkori értékét megtérítjük. Kérjük, szíveskedjen azokat felsorolni, feltüntetve azok vásárlási idejét és összegét. Közeli hozzátartozók részéről egy-egy koszorú vásárlásával kapcsolatos költségeket is térítünk. Szíveskedjék ezeket és az esetleges egyházi temetés szertartási költségeit is számlákkal iga-

zolni. A sírásóknak adott, nem túlzott mértékű borravalót bizonylat nélkül térítjük."

2. Hang.
„Sok alakja van az isteninek,
Sok nemreméltet is végre segít;
és mire várunk, az sohse jő el,
míg a sosem vártnak nyit utat a sors,
így ért ez is — íme — a célhoz!"

Riporter.
Az Erkel Színházban hangzott el az, hogy „orvossá fogadom"?

Az asszony.
Igen.

Riporter.
Mikor volt a diplomaátadás?

Az asszony.
1969-ben.

Riporter.
Akkor gyermekorvos lett?

Az asszony.
Nem. Csak amikor elkezdtem az egyetemet, akkor készültem gyerekorvosnak. Később változtattam ezen az elképzelésen. Amikor végez-

tem, a lehetőségekhez igazodva laboratóriumban kezdtem dolgozni. Szeretettel és szívesen.

Riporter.

Amikor megkapta a diplomáját, milyen célt tűzött ki maga elé? Milyen karriert írt elő saját magának? Milyen pályát akart befutni?

Az asszony.

Teljesen egyszerű, szürke és jó orvos szerettem volna lenni. Ilyen rengeteg van az országban. Elsősorban a körzeti orvoskollégák. Névtelen orvosok, esetleg még cikkük sem jelent meg. A legtöbbjük — különösen az idősebb generáció — még a szakvizsgáig sem jutott el. Kórházi gyakorlata sincsen. Mégis ők nagyon értékes orvosok és a hétköznapok jeles emberei. Én is csak ilyen egyszerű, jól képzett orvos szerettem volna lenni. Az élet kezembe adta a karrier lehetőségét. Nagyon korán megbízott főorvos lettem. Tudtam, hogy a munkám jó ellátásához harmonikus egyéniségű embernek kell lennem. Ehhez az én esetemben a sok gyerek, legalábbis több gyerek szükséges. Az életem azonban másként alakult. Annak rendje és módja szerint nem mentem férjhez, nem születtek gyermekeim. Ezért kezdtem keresni a környezetemben levő gyerekeket, akikkel foglalkozhattam.

Riporter.

Azt mondta, hogy az élete nem úgy sikerült?

Az asszony.

A férjhez menésre gondol? Itt is feltételeim voltak. Magammal szemben és másokkal szemben. Nem azért akartam férjhez menni, hogy asszonynevem legyen. Sajnos Magyarországon egy nő akkor valaki, ha asszony. Ezt saját példámon tapasztaltam. Lehet, hogy túlzok. Nagyon sok emberrel beszélgettem, betegekkel és az ismeretségi körömben levőkkel is. Hiába van egy lánynak diplomája vagy tudományos fokozata, ha nem ment férjhez, akkor az emberek szemében valahogyan csak csökkent képességű, csökkent értékű. Amikor már elmúltam harmincéves, és úgy találtam, hogy a legfőbb ideje elérkezett a férjhez menésnek, akkor már csak jóval idősebbek, elváltak, rendezetlen anyagi és emberi körülmények között élők voltak. Olyanok, akiket az vonzott, hogy a nevem előtt dr. van és jól keresek. Nem láttam semmi biztosítékot, hogy az ilyen jelentkezőkkel egy tartós, jó családi kapcsolatot lehet létrehozni. Fennállt a lehetőséghiány is. Ezért arra gondoltam, ha már a férjhez menésre nincs módom, csak azért, hogy saját gyerekeim legyenek, nem akarok egy kevésbé jó házasságban élni. Elhatároztam, hogy örökbe fogadok gyerekeket. Ezt a vonalat kezdtem felderíteni, hogy melyek a lehetőségek.

Riporter.

A gyerekek hogyan szólítják magát?

Az asszony.

Keresztnevemen szólítanak. Amikor idejöttem, csak azt kellett tisztázni, hogy nem „néni", hanem a keresztnevemen szólítsanak. És ebben is maradtunk.

Riporter.

Azt mondta, hogy idejöttem. Miért jött ide?

Az asszony.

Hallottam, hogy meghalt egy tanárnő üzemi balesetben, és itt maradt öt kis gyereke. Az édesapjuk nem adta őket állami gondozásba, hanem vállalkozott arra, hogy egyedül neveli őket. Elég hosszú az út ide. Végiggondoltam, hogy mire számíthatok. Beleértve azt is, hogy be sem engednek a házba. Nem tudtam, hogy mit fogok itt találni. Akkor azzal a szándékkal jöttem ki, hogyha olyan a helyzet, akkor átmenetileg egy gyereket elviszek magammal.

Riporter.

Akkor azután maga megnyomta a csengőt és belépett. . .

Az asszony.

Első este csak az édesapjukkal beszéltem.

Elmondtam, hogy miért jöttem, és igyekeztem magam bemutatni, ahogyan ezt már pár adattal fel lehet sorolni. A gyerekek édesapja rögtön azt kérte, hogy a gyerekekkel foglalkozzam. Csak a fennmaradó időben a házi munkával, mert egy generációval feljebb nagymamai segítség van. Ő a segítség hiányát itt érezte. Édesanyjuk elvesztése óta nem volt fiatalabb nő, aki a kicsikkel foglalkozzon. Számomra is ez volt a legkedvesebb, bár nem szabtam feltételeket. Második este a gyerekekkel kölcsönösen bemutatkoztunk egymásnak. Rögtön láttam, hogy ez nem az a család, ahonnan egy gyereket lehet kiemelni. Nemcsak nem lehet, hanem nem is helyes. Ebben a családban éppen az volt az erősség, hogy ennyien vannak, hogy ennyi gyerek van. Ez egy közösség, akik egymást segítik, egymást támogatják. Szinte ebben van az erejük. Tehát csak az maradt, hogy felajánljam a segítségemet. Ezt elfogadta az édesapjuk.

Riporter.
Amikor belépett, mit látott?

Az asszony.
Egy félig kész házba léptem be, amire a puritán egyszerűség és a ragyogó tisztaság volt a jellemző. Az ágynemű, a gyerekek ruhája a szekrényben szépen glédába rakva.

Ezek javítottak, foltozottak vagy teljesen hibátlanok voltak, de mindenképpen egyszerűbbek. Tréningruhák, iskolaköpenyek. Látszott a kis pizsamákon, hogy egymástól örökölték. Nagyon jól emlékezem, persze ez már később volt, hogy amikor az egyik gyereknek új cipőt vettem, bodogan mondta: Juj, nekem új cipőm van, a többiek el fognak ájulni, ha meglátják.

Riporter.

Tehát akkor ez a család azok közé a nagy családok közé tartozott, akik örömüket lelik abban, hogy gyerekek nyüzsögnek körülöttük, és ez a házba bezárt boldogság élteti őket?

Az asszony.

Igen... Magyarországon ma sajnos nem jellemzőek a nagy családok. Nagyanyáink idejében még ez természetes volt. Ma, ha nagy családról hall az ember, akkor önkéntelenül is két feltevése van. Az egyik, hogy bizonyos nemtörődömséggel születtek ezek a gyerekek. Egyszerűen lettek, és a szülők bizonyos fásultsággal vették tudomásul az új baba érkezését. Ismerek azonban olyan családokat, szerencsére szép számmal, akik úgy alakultak népes családdá, hogy a szülők örömüket lelik a gyerekekben. Várják az új baba érkezését. Nem szeretem ezt a szót, hogy: tervezték, de

ha már így alakult, akkor örültek és éppen olyan szeretettel fogadták, mint az elsőt. Később tapasztaltam, hogy a szülőknek, és itt helyesnek tartom a többes szám használatát, mert el kell fogadnom az édesapa elbeszélését, hogy az elhalt édesanyát is ez foglalkoztatta, a szülőknek az volt az elsőrendű feladatuk, hogy a házépítés mellett minél többet foglalkozzanak a gyerekek szellemi fejlődésével. Nem akarták, hogy ezek a gyerekek hátrányban érezzék magukat olyan gyerekekkel szemben, ahol két testvér van, és az apa, a mama rengeteget tud foglalkozni velük.

Riporter.

Abban a pillanatban, amikor belépett, meg azután, amikor többször is kijött ide, nem ötlött az eszébe, hogy vajon a szülők hogyan tudnak ellátni és felnevelni öt gyereket, miközben házat építenek? A gyerekeket ruházni, etetni kell, és közben egy olyan otthont igyekeznek felépíteni, amelynek az ára most egymillió körül jár.

Az asszony.

Felötlött bennem is. Azt hamar észrevettem, hogy ruhára nagyon keveset költenek, jórészt kapják. A munkatársak tudják, hogy sok gyerek van, és azokat a ruhácskákat, amiket a saját gyerekeik kinőttek, odaadják. Azonfelül a

nagyszülők képességeiknek megfelelően segítik őket. Azt is nagyon hamar felmértem, hogy a szülők tiszteletre méltó egyszerűségben éltek házasságuk tizenkét évében. A házat, igaz, hogy nehéz lenne forintban kifejezni, ők ketten építették. De javarészt ők ketten. Itt-ott a család, a testvérek segítségével. A gyerekeket is nagyon hamar segítségül hívták. A kertben dolgoztak és részt vettek a házi munkában.

2. Hang.

„Boldog az, ki tengerárnak
vihara elől kikötőbe kerül:
s boldog az, ki a hosszú kínból kiszabadul:
más és másként győz.
Számtalannak számtalan sok reménysége
virágzik;
s a bőséget eléri, vagy épp nem, s
tovaillan."

Az asszony.

Másnap délután és este is sokat meséltem a gyerekeknek. Igyekeztem a játékaikban részt venni. Nagy élmény volt, ahogyan a kisebbek rögtön befogadtak és kiabálták: gyere, segíts! Ezt nem tudom megcsinálni, segíts! Szerencsére tudtam segíteni. Én soha nem szoktam mesekönyvből felolvasni. A gyerekek, ha odahozták a mesekönyvet, én nem ol-

vastam belőle. Ennek ők is jobban örültek. Így tulajdonképpen egy közös mesélés lett, ami felejthetetlen volt a felnőtt számára is. Kezdetben hetenként csak kétszer jártam ki. A hét többi napjain nyelvórákat vettem. A nyelvleckéket hamar abbahagytam, mert nagyon vonzottak a gyerekek. A közvetlenség, ahogyan befogadtak, a nyíltság felejthetetlen volt. Ez, mint a mágnes, visszahúzta az embert. Hamarosan leépítettem a nyelvórákat, és egyre több időt fordítottam arra, hogy velük foglalkozzam. Hét végén elvittem őket kirándulni. Nem a gyermeki háláért tettem. Ez így meg sem fogalmazódott bennem. Leírhatatlan örömöt éreztem, mikor megérkeztem, és a gyerekek már lestek. Elém futottak az úton, és a nyakamba ugrottak. Rossz időben bent voltak a házban. Amikor csengettem, futott valamennyi, és azért tülekedtek, hogy ki köszöntsön először. Sorolhatnám még az ilyen apróbb örömöket, amelyeket csak gyerekek adhatnak, akik még nem tanultak meg alakoskodni és az érzéseiket elleplezni.

Riporter.
Azért ez hihetetlen. Nem tudom, hogy ezt a beszélgetést az emberek el fogják-e hinni?

Az asszony.
Miért?

Riporter.

Mert teljesen valószínűtlen, hogy van egy orvos, aki betegeket gyógyít a munkahelyén, azután abbahagyja saját magánéletét és kijön a város peremére és itt kezd el lubickolni a gyerekek szeretetében. S ha én ezt el is hiszem, és talán az olvasó is elhiszi, de mit szólt maga körül a világ?

Az asszony.

A saját rokonságom, a barátaim, ismerőseim utólag két csoportra oszthatók. Akikkel szorosabb volt a kapcsolatom, jobban ismerhettek, azok azt mondták: Látjuk, hogy boldog vagy, csináld, ha nehéz is, ne hagyd abba. A többiek nem titkolták szörnyülködésüket és megütközésüket. Megfogalmazták és szemembe is mondták becsületesen a véleményüket, nemcsak a hátam mögött. Azt ismételgették, hogy ezért igazán kár volt tanulni, és mit gondolok én, mit fogok kapni ezért a gyerekektől? Eszükbe sem jutott, hogy nem azért csinálom, hogy a gyerekek valaha is hálásak legyenek. Hasonló megjegyzésekkel és felvilágosításokkal halmoztak el. Tulajdonképpen számomra teljesen mindegy volt, hogy mit mondanak. Szüleim, barátaim biztattak. Ez természetesen jólesett. Tudtam, hogy nekik van igazuk, bár ha ők ellenezték volna, akkor is kitartok. Csak hát így könnyebb volt.

Riporter.

És mit szólt ez a világ? Itt a ház körül?

Az asszony.

Nagyon sokáig nem érdekelt az utca és a szomszédok véleménye. Természetesen ha nem is érdekelt, akkor is tudomásomra jutott. Az teljesen érthető, ha azt veszik észre, hogy egy anya pótolható, és hogy ezért ellenérzéseik voltak. Én ezt megértettem és ezt el is fogadtam. Tudomásul vettem. Normális emberi reakciónak tartottam. Azt már kevésbé értettem, hogy miért szólják meg az édesapjukat, hogy beenged a házba és együtt elmegyünk a gyerekekkel, és hogy együtt mutatkozunk. Ezt azért értettem kevésbé, mert ugyanazok az emberek, akik rajtunk élesítették a nyelvüket, egy alkalommal sem jöttek segíteni. Nem tekintettek bele ennek a családnak az életébe. Egyszer sem kopogtattak be, hogy mit segíthetnének. Nem ajánlották fel, hogy elviszik az öt gyereket valahová egy vasárnap délután. Azért azt mindenki tudja, hogy egy kirándulás, egy várbeli séta, akármennyire is kedves emlék, mégiscsak fárasztó öt gyerekkel. Úgy éreztem, hogy ezek az emberek igazságtalanok. A pletyka engem különösebben nem is érdekelt, az édesapjukat viszont bántotta. Ennek az a magyarázata, hogy köztiszteletnek és megbecsülésnek ör-

vendtek. Valóban, semmi olyan nem volt az életükben, amit a leghalványabban is kiforgatni lehetett volna. Ez volt az első eset, és az ismerősök ezt is a legrosszabb oldalról közelítették meg. A nemtetszésüket és rosszallásukat a gyerekekkel is közölték. Kérdésekkel zaklatták őket. Ez viszont már engem is megdöbbentett. Természetesen ez nem volt jellemző minden ismerősömre, de szép számmal akadtak ilyenek is.

Riporter.
Nem gondolt arra, hogy ennek hogyan lesz vége?

Az asszony.
Különösebben nem gondolkoztam ezen. Az elején, amikor az édesanya családjának az érezhető ellenállását tapasztaltam, akkor elmondtam nekik, hogy én addig fogok itt maradni, ameddig a gyerekek édesapja ezt kéri. Csak akkor fogok elmenni, ha ő azt mondja egy napon, hogy köszönöm a segítségét. Akkor erre magyarázatot sem várok és azonnal el fogok menni. Előfordult, és ez nem volt a legszerencsésebb megoldás a felnőttek részéről, hogy a gyerekeket próbálták felhúzni ellenem. De hát elég sok gyerek van szerencsére, és ez nem is sikerült. Mindent megoldott az idő.

2. Hang.

„Néked a sors boldog időket adott,
hogyha halandóra, terád kegyesen nézett.
[Hiszen
boldog lét, felhőtlen nem adódott.
Lám az aranykoronás múzsák dala szólt a
[hegyen
és láttak Isteneket lakomán,
arany trónon ülni király fiait Kronosznak,
s tőlük hozományt is nyertek.
S Zeusz kegye volt, hogy szabadultak előbbi
nehéz nyűgeiktől és szívet vettek!"

Riporter.

Erre az egész dologra a jogászok azt mondanák, hogy olyan exlex állapot. Hogyan változott meg ez a viszony?

Az asszony.

A gyerekek édesapja azt kérdezte: mit válaszolnék, ha egyszer többet is kérnének? Akkor nagyon spontán, mintha nem is én mondtam volna, rávágtam, hogy igent mondanék. Becsületesen elmondom, nem latolgattam semmit. Nem gondolkoztam azon, hogy lenne egyszer, hogyan lehetne. Én egyszerűen jól éreztem magam itt, és boldog voltam, hogy segíthetek, hogy szükség van rám. Tehát ez spontán válasz volt. A következő kérdés úgy hangzott, hogy bírnám-e a fizikai és pszichés

terheléssel járó feladatot és meddig? Jól emlékszem, hogy mit válaszoltam. Ezt a választ most is el szoktam mondani mindenkinek, aki megkérdezi, hogy hogyan tudom ellátni ezt a feladatot. Én hiszek abban, hogy mindenkinek van ereje ahhoz a feladathoz, amire lehetősége van. Nem szabad ilyesmin különösebben előre gondolkozni. Hősök és élsportolók nem születnek, azzá válnak az emberek. Hinni kell abban, hogy az ember ki tudja hozni magából a maximumot. A feladatok adják ehhez az erőt. S így lassan egyre többet bír el az ember. Ezután a beszélgetés után elhatároztuk, hogy megpróbálunk kialakítani egy családot.

Riporter.

Az ember hozzá van szokva ahhoz, ha ketten szövetkeznek egy életre, az érzelmi töltés bizonyításaként némi romanticizmus is szükséges. Valamilyen szépség. Most nem arra gondolok, hogy az égen a hold ki van függesztve bal oldalon, és a szél a nyitott ablakon behozza a jázmin illatát. De azért valamit hiányolok. Maga hallatlanul racionálisan mondta el életének ezt a fontos pillanatát. Doktorasszony, ne vegye rossz néven, de nem volt hiányérzete? Olyan érzés, ami még visszajárt a lányságából? Nem gondolt arra, hogy milyen körülmények között szokott megtörténni egy leánykérés?

Annál jóval, hogy úgy mondjam, idősebb voltam. Mindenki tizennyolc és húszéves korában ábrándozik erről és gondolja ezt így végig. Nekem elég hosszúnak tűnt az az idő, amikor arra vártam, hogy vagy így, vagy úgy elmozduljon az életem a család felé. A hosszú idő alatt az efféle képzelődéssel felhagytam. Nem ábrándoztam. De ha jól értettem a romantikáról mondott szavait, nehogy azt képzelje, hogy ez romantika nélkül volt. Képzelje el, hogy én pontosan úgy éreztem magam, mint Hófehérke, amikor megérkezett a hét törpéhez. Amikor az ember a csoda közepébe csöppen, és szinte minden reggel megcsipkedi magát, hogy ébren van-e, hogy igaz-e? Nem csak álmodtam? Igaz az, hogy ez az öt kisgyerek vár rám? Igaz az, hogy csak engem vár? Itt nem egyszerűen arról volt szó, hogy értelmes, kedves gyerekekkel foglalkozhattam. Ezeknek a gyerekeknek egyszerre a mindene lettem. Meghalt az édesanyjuk, igyekeztem őt pótolni. Persze az ember tudja, hogy édesanya csak egy van. Nem pótolható. Az ember tudja ezt. Talán ösztönösen, de én nem is édeklődtem, hogy az édesanyjuk hogyan foglalkozott velük. Igyekeztem, hogy az édesanyáról minél többet megőrizzenek. Én egyszerűen csak a magam képességeivel akartam segíteni, és ezt ők kitárulkozva fo-

gadták. Ezeket a gyerekeket nagy szeretetben és egyetértésben nevelték. Borzalmas dolog történt, amikor megszakadt ez az együttes. Azután aránylag rövid idő múlva jött valaki, aki nem éppen úgy, de hasonló módon helyreállította ezt a légkört. Persze hogy a gyerekek őrültek ennek. Gondolja végig ezt a gondolatsort az édesapjuk részéről. Mit érezhetett az a fiatal férfi, aki ott maradt öt gyerekkel, feleség nélkül? Akármit csinál, szívét-lelkét kiteszi, akkor sem tudja pótolni az édesanya hiányát. Egyszerűen azért nem, mert egyedül van.

2. Hang.

„Könnyokozó füstöt sziszegett ki a fáklya
[kezéből,
lángra sose lobbant, bármint csóválta
[kezével.
Bús ez a jel — szomorúbb, ami lett: dús fűben
[a réten
kószálgatva a feleség naiv csapatával,
meghalt, mert kígyófogakat fogadott be
[bokája.
És, hogy próbát ne mulasszon az árnyak
[között,
amott lenn Taenarus ajtón át is merészelt
[szállni a
Styxhöz.
Megvallom, megkíséreltem tűrni a gyászom;
ámde Ámor győzött. Jólismert isten az ott
[fenn;

és hogy itt az-e, nem tudom én: de gyanítom [erősen."

Az asszony.

És azután, nem sokkal a felesége halála után, beállít valaki, aki tiszta lap. Nem azért jött; és itt hadd idézzem Németh Lászlót, hogy „szabad vegyértékelt akarja lekötni", bizonyos fokon persze ez is igaz. Ha nekem lett volna családom, nem tudtam volna ennyi időt itt eltölteni. De nem ez volt az elsődleges cél, nem csak ez. Azt hiszem, hogy ezt az élet igazolta, mert ha valaki úgy vállalkozik ilyen feladatra, hogy saját elképzeléseire és kielégítetlenségére írt találjon, az nagyon fog csalódni. Nem bírja végigcsinálni.

Riporter.

A maga meséi úgy végződnek, hogy boldogan éltek, míg meg nem haltak?

Az asszony.

Nem. Az természetes volt, hogy lesznek nehézségeink. Ezt minden józan ember tudja. Ezek a nehézségek a vártnál is nagyobbak voltak. Szinte lehetetlenné tették a körülöttünk levő dolgok elrendezését. De hát mindenben van valami jó. A nehézségek még közelebb hoztak minket egymáshoz.

Riporter.

Magyarul fogalmazva, a nehézségeket úgy érti, hogy nem tudott férjhez menni a gyerekek édesapjához?

Az asszony.

Igen, úgy értem. Nem tudtunk összeházasodni a dolgok — merem mondani — bürokratikus intézése miatt. Természetesen ez volt a szándékunk, és mi több, már babát vártam.

1. Hang.

Arész bosszúja Kadmoszon is beteljesedett. Kígyóvá változva követte Harmoniát az Akheron vizén túli sötét világba.

2. Hang.

„Mily csekély erejű az ember! Hiúk
[fáradozásai.
Perc élete elfut: baj után baj öli.
Menekülni sem bír; kard csüg fejére; halál,
abból ugyanúgy osztoznak a jók s gonoszak,
egy mérce szerint.
Ember vagy! Előre sose látod, hogy a holnap
ugyan mit ád s az kit te ma boldognak ítélsz,
mennyi időig az.
A hirtelen elrepülő, kicsi légynek sincs ily
gyorsan változó sorsa."

Riporter.

Maga az ő kórházba kerülése után hány nap

múlva volt biztos abban mint orvos, hogy a férje halálán van?

Az asszony.

Már másnap. Elvégezték a röntgenvizsgálatokat és akkor az osztályos orvoskolléga elmondta, hogy a klinikai kép alapján milyen betegségre gondolnak. Rögtön megkérdeztem, jól emlékszem, hogy, ugye, ez az a betegség, amiben három nap alatt meghalnak az emberek, a húszévesek is? A kolléga azt válaszolta, hogy: igen. Először is bementem a kórterembe és megmondtam a gyerekek édesapjának, hogy az állapota súlyos. Dupla vagy semmi. Azt is elmondtam, hogy intézkedni kellene a gyerekek sorsáról. Ő megkérdezte, hogy ilyen sürgős? Igen, feleltem, néhány nap a kritikus idő. Akkor megkért, hogy menjek el az ügyvédhez, mert végrendelkeznie kell. Nem akarja, hogy halála után a gyerekek intézetbe kerüljenek. Arra kért, hogy szóljak, amikor végrendeletet kell írnia. Szeretné elrendezni a gyermekei sorsát. Így is történt. A halált okozó vírus identifikálása nem sikerült. Feltehetőleg egy „Koxaki" nevű vírus okozta a halálát.

Bemondó.

„Nyilatkozat.

Alulírott, halállal fenyegetett és mozgásképtelen beteg, állapotom tudatában szükségét

érzem annak, hogy az alábbi nyilatkozatot okiratba foglaljam. Nevezett feleségem halála után a gyermekeim gondozását és ellátását 1976. november első napjától kezdődően biztosította. 1977. június havától pedig velem élettársi kapcsolatban élt. Tudomásom van arról, hogy nevezett háromhónapos állapotos, mely terhessége a velem fennállott élettársi kapcsolatból, tőlem származott. A gyermek apaságát elismerem, mert a gyermek természetes apja én vagyok. Jelen nyilatkozatot ép ésszel és teljes felelősségtudattal tettem. 1977. október 5-én. Tanúk. Aláírás."

Riporter.

Hogyan tudott erőt venni magán, hogy ezt a hírt megmondja?

Az asszony.

Nézze, feltétlenül van benne egy bizonyos orvosi praxis is. Hiszen ha a betegnek nem is, de a hozzátartozóknak meg szoktuk mondani... Sokkal fontosabb volt ennél a gyermekek sorsa. Ismertem az édesapjukat, hogy ez számára mindennél fontosabb volt. A halálát senki sem tudja befolyásolni, ha elérkezik, kivéve az öngyilkosságokat. Viszont az, hogy olyan tudattal haljon meg, hogy mindent elrendezett maga körül, nagyon nagy és megnyugtató dolog. Azt hiszem,

hogy erre a végső elrendezésre figyelmeztetni az illetőt kötelessége mindenkinek. Ha közelebb áll hozzá, annál inkább. Még ő mondta, hogy csak okosan és bátran csináld.

Bemondó.

„Végrendelet.

Alulírott — aki Budapesten 1937. szeptember 29-én születtem —, figyelemmel jelenlegi végzetesen is alakulható beteg állapotomra, ép ésszel, szabad befolyásmentes akarattal, halálom esetére az alábbiak szerint végrendelkezem.

1. Néhai feleségemmel fennállott házasságomból öt kiskorú gyermekem származott, mely gyermekeim felett a szülői felügyeleti jogot, feleségem halála után magam gyakoroltam. Halálom esetén az a kívánságom, hogy gyermekeim gyámja nevezett legyen. E szándékom indoka az, hogy nevezett feleségem halálát követően 1976. november 1. napjától szülői önfeláldozó gondoskodással volt gyermekeim iránt, őket a legnagyobb szeretettel és hozzáértéssel nevelte, gondozta, felügyelte, s gyermekeim is hasonló szeretettel viseltettek iránta, ragaszkodtak hozzá. Minthogy nevezett emberi tulajdonságai, pedagógiai érzéke és orvosi tapasztalata az elmúlt közel egy év alatt meggyőztek arról, hogy gyermekeim felett az egyetlen gondoskodás-

ra, gyámságra alkalmas személy, ezért legfontosabb óhajom, hogy halálom esetén mint számomra a legmegnyugtatóbb lehetőség, nevezett gyámsága valósuljon meg gyermekeim felett.

Ez az én végrendeletem, melyet elolvasás és megértés után mint akaratommal mindenben megegyezőt tanúk jelenlétében saját kezűleg aláírtam. Budapest, 1977. október hó 5-én.

Alulírott felkért végrendeleti tanúk, akik a végrendelkezőt személyesen ismerik, bizonyítják, hogy nevezett együttes és folyamatos jelenlétükben írta alá a jelen okiratot. Aláírások.

Alulírott mint a Tétényi úti Kórház orvosa és a végrendelkező kezelője igazolom, hogy nevezett a jelen okirat aláírásakor szellemileg ép, tiszta tudattal rendelkezett. Budapest, 1977. október 5. Aláírás."

Riporter.
Az édesapa olyan tudattal halt meg, hogy mindent elintézett a gyerekek érdekében?

Az asszony.
Igen, mert ebből a bizonyos állapotból még kijutott. Viszonylag jobban lett. Pár nap múl-

va egy hirtelen tüdőembólia végzett vele, de ez az alapbetegség szövődménye volt.

2. Hang.

„Mind ideérünk majd, kicsikét elidőzve a
[földön,
mind, vagy később vagy hamarabb, egy
[helyre törekszünk.
Errefelé tartunk, ez a végső székhely,
[az ember
leghosszabb ideig fejedelmeinek titeket tud.
Ő is majd, ha megérve, befutja évei számát
bizton tiétek!"

Riporter.

Akkor maga itt állt öt gyerekkel és várta a hatodik kisbabát. Mit kellett tennie?

Az asszony.

Az ügyvéd már elmondta a szükséges tennivalókat. A végrendeletet a gyámhatóságnál minél előbb be kell mutatni. Abban az esetben, ha a gyámhatóság előbb tudja meg, hogy a gyermekét egyedül nevelő szülő meghalt, akkor átmenetileg intézetbe viszik a gyerekeket. Csak akkor kerülhetnek ki, ha már van valaki, aki elvállalja őket. Természetesen egész célunk az volt, hogy ezt elkerüljük. Másnap bementem a gyámhatósághoz és bemutattam a végrendeletet. A hivatal reakciója

teljesen megdöbbentett. Nem azzal voltak elfoglalva, hogy én alkalmas vagyok-e a gyámságra, vállalom-e a gyerekeket, tudok-e a végrendeletről. Elsősorban az egésznek a ritka csemegéje, a pletyka érdekelte a hivatalt. Tudták, hogy az édesapával össze akartunk házasodni, de szerintük a jelölt nem én, hanem más volt. Erről tettek fel kérdéseket. Tennivalóm különösebben nem volt. Megírtak egy ideiglenes meghatalmazást, és annak rendje és módja szerint kivizsgálták a gyámságra való alkalmasságomat. Az ilyen végrendelet nem kötelező érvényű, mert a végrendelkező csak javasolhat valakit. A gyámhatóságnak kötelessége a személyt megvizsgálni, csak akkor tekint el tőle, ha a javasolt gyám vér szerinti rokon. Végül is nem emeltek kifogást, amikor az édesapa állapota válságos lett, és a végrendelet megszületett.

Riporter.

Maga a törvények értelmében házastárs nem volt és kisbabát várt. Ott állt a hivatal csemegéző kérdéseinek pergőtüzében. Hogyan tudta ezt a gyász mellett elviselni?

Az asszony.

Nézze, annyi hivatalos elintéznivaló volt, és a gyerekek állapota miatt sem értem rá ezzel foglalkozni. Természetesen fülembe jutott,

érzékeltem, de erre akkor a legkevesebb időt fordítottam. Elsősorban arra törekedtem, hogy átsegítsem a gyerekeket ezen a nehéz időn. Azután az emberi megértés és segítőkészség a legváratlanabb helyről ért, elsősorban a főnököm részéről. Nem anyagi természetű segítségről volt szó, hanem erkölcsiről. A magánéletemet nemigen ismerték, és azt várná az ember, hogy általános szemléletük legyen. Minden, hogy úgy mondjam, épelméjű ember arra törekszik, hogy háza, kocsija legyen és nem arra, hogy öt kiskorú gyereket magához vegyen és azokról gondoskodjon. A főnököm nem így viselkedett. Ez olyan nagy segítség volt, hogy a rosszalló megjegyzéseket simán el tudtam viselni. Meggyőzött arról, hogy nem minden ember gondolkozik úgy, ahogyan ecseteltem. Nézze, ez azért fontos, mert közösségben élünk. Az emberek véleményére én nem sokat adok, de ezek a gyerekek iskolába járnak. Kis társaik megkérdezik tőlük azt, amit a szüleiktől odahaza hallottak. Nem lehet elszigetelődni. Ilyen szinten kell törődni az emberek véleményével. A pozitív megnyilvánulások meggyőztek arról, hogy nem mindenki csak a pletykát keresi ebben az ügyben, hanem előítélet nélkül szeretne segíteni úgy, ahogyan tud.

Bemondó.

„T. Gyámhatóság!

Az alábbiakban számolok el a kiskorúak árvajáradékával.

1977. november hó.

OTP	468,—	Ft
Telefon	132,—	Ft
Tanuló buszbérlet	50,—	Ft
Villamosjegy 80 db	80,—	Ft
Napközi	864,—	Ft
Óvoda	68,—	Ft
Takarítónő	480,—	Ft
Gyámi kinevezés másolata	150,—	Ft
Alágyújtós és szállítás	241,—	Ft
Kabáttisztítások	163,—	Ft
Kályhaellenzők	278,—	Ft
Karnis	95,—	Ft
Kötelező olvasmány	56,—	Ft
Napközis Mikulásra	50,—	Ft
Gyógyszerek	16,80	Ft
Falvédő 4 db	1636,—	Ft
Fonal kötéshez	219,—	Ft
Trikó 2 db	84,40	Ft
Gyerekcsizma	163,—	Ft
Élelmiszerek és tisztasági szerek 9-én	524,—	Ft
15-én	74,50	Ft
18-án	304,—	Ft

25-én	274,80 Ft
28-án	540,40 Ft
Szállítás	75,— Ft
Banán két alkalommal	99,50 Ft
Narancs három alkalommal	92,50 Ft
Máj két alkalommal	101,— Ft
Kakaó két doboz	80,— Ft
Napi élelem és hús	1135,— Ft
Sírokra virág két alkalommal	141,— Ft
Összes kiadás	9306,40 Ft
Összes bevétel	6505,— Ft
Különbözet	2801,50 Ft

Számlák mellékelve
Budapest, 1977. december 1. Jóváhagyom: aláírás."

Riporter.
Azután eljött az idő és magának kórházba kellett menni, mert megjött a kicsi.

Az asszony.
Igen, megjött. A gyerekek már nagyon várták. Azóta is számtalanszor meggyőződtem arról, hogy ez a kisbaba csak jobban összetartja a családot.

Bemondó.
„Bejegyzés a doktornő személyi igazolványá-

ba. 18. oldal: Családi állapota: hajadon. Az 1978. március 20-án született Benedek Áron utónevű gyermekének családi neve K.-ra változott. Kelt 1978. szeptember 15. Olvashatatlan aláírás. Osztályvezető."

Riporter.
Mit tervez? Mi lesz a gyerekekből?

Az asszony.
Nézze, én nem szoktam tervezni. Inkább azzal vagyok elfoglalva, hogy figyelem őket, hogy mihez van készségük, mi az érdeklődési körük. Egyelőre azért sem lehet tervezni, mert az édesapa halála miatt a nagyobbaknak változott az elképzelésük. A legnagyobb fiú most matematikus akar lenni. A kicsi hatéves, de már most azt mondja, hogy matematikus lesz, mert az apja is az volt. Van tehát szülőmásolás, amit egyelőre el kell fogadnom, sőt örülnöm kell neki. Hogy mi lesz később? Az elválik.

Riporter.
Ez a ház teljesen készen van? Segítettek magának?

Az asszony.
A ház készen van. A kerítés még nincsen. Sokat segítettek. Már az édesanyjuk halála után

is az édesapjuk intézete rengeteg társadalmi munkát végzett. De más vállalat is. Most az a problémám, hogy túl nagy ez a változás. Túl hirtelen jött a gyerekeknek ez az anyagi jólét. Ez is talajvesztetté tud tenni egy gyereket, éppen úgy, mint a jóból a rosszba való átjutás. Nem nagyon tudják még ők felfogni, hogy eddig azt látták, mennyit kell dolgozni a szüleiknek, hogy egy bizonyos szintig eljussanak, most pedig szinte semmit se csinálunk a ház körül és mégis megvan minden. Igyekszem megmagyarázni nekik, hogy mindez azért van, mert az ő szüleik, amíg éltek, olyan tiszteletreméltóan és becsületesen dolgoztak, hogy ez más embereknek is kivívta az elismerését és segítőkészségét. Elmondom azt is, hogy ezt csak úgy hálálhatják meg, ha megfelelően tanulnak, és majd ha felnőnek, becsületesen dolgoznak. Ezzel viszonozzák a belé jük vetett bizalmat.

Riporter.

Ha maga most nem volna hatgyerekes fiatalasszony, hanem független orvosnő lenne, akkor most csomagolná a bőröndjét és indulna a kocsijával valamerre külföldre. Nem kísértenek és nem járnak vissza az elszalasztott lehetőségek?

Az asszony.

Azt hiszem, hogy akkor ugyanolyan rosszul

érezném magam, mint azelőtt, hogy betettem ide a lábamat. A lehetőségeim nagyon széles skálájúak voltak, de ami számomra a leglényegesebb volt, a gyerekekkel való foglalkozás, a jó családi légkör, az hiányozna. Most ez adott, hát akkor miért vágyakoznék el?

Riporter.

Biztosan nem álmodozó típus, de azért én mégis megkockáztatom a kérdést: mi történik majd magával tizenöt év múlva?

Az asszony.

Ha nem gondoltam volna rá, a hatóságok akkor is felhívták volna rá a figyelmemet. Szó szerint idézem: a gyámság csak azt jelenti, hogy a gyerekek nagykorúságáig kezelhetem a vagyonukat. Ez a ház a gyerekeké. S ha a mór megtette a kötelességét, akkor a mór mehet. Mondanom sem kell, hogy nem mondtak újat. Sokkal jobban ismerem a viszonyokat, mint ők. Semmi esetre sem szeretném a gyerekeket olyan helyzetbe hozni, hogy hálából viseljenek majd el. Erről szó sincs. Amikor már ők felnőttek és ha úgy alakul a helyzet, akkor természetesen el fogok menni. Érdekes módon ők feszegetik ezt a kérdést. Úgy fogalmazzák meg, ahogyan ezt gyerek sose tenné. Gondolom, hogy felnőttektől hallják. Most azt kérdezik, hogy, ugye, nem fogsz elmenni,

ha nagyok leszünk, majd akkor is mindannyian együtt fogunk itt élni?

Riporter.
Rettenetesen konvencionális az utolsó kérdésem. Mégis valahogy pontot kell tenni erre a beszélgetésre. Mondja, doktorasszony, tényleg boldog?

Az asszony.
Igen.

2. Hang.
„Mert erősebb nála: a test a halál nyomában
[jár.
Míg élve csupán az idő képe marad fenn,
mert az az isteni csak.
Szúnnyadoz, míg tagjaink tevékenyek,
[ám ha azok
szúnynak: a lélek álmainkban
boldog megoldást mutat csapásra, örömre,
[nékünk!"

Hegyi Imre—Kovalik Márta

Vállalom

A dokumentumjátékot a Magyar Rádió készítette és mutatta be. A szereplő személyek létezők, szövegük változtatás nélkül került kötetünkbe. Az elemi emberi tapintat kötelezővé tette számunkra, hogy az anya családnevét mellőzzük.

A kaszással, ha holnap elragad,
csak úgy dacolhatsz, ha gyermeked
marad.

Shakespeare: *XII. szonett*

Orvos.

Asszonyom, azt tudnia kell, hogy negyvennégy éves korban a szülés elég merész vállalkozásnak tűnik. Kéthónapos terhességről van szó, azonban egy köldökig érő, sokszoros, rendkívül kiterjedt méhdaganat szövődik a terhességgel. Ez egyértelműen műtéti javallatot jelent: teljes méhkiirtást. Hipertóniabetegségben is szenved.

Asszony.

Egy kérdésem volna. A szívem a tragédia miatt annyira kivan. Ha végigcsinálom a terhességet... az életben maradásomra mennyi esélyem van?

Orvos.

A kockázatvállalás nagyobb, mint egy fiatal nőnél, de...

Asszony.

Kérem, támogassanak, segítsenek, hogy végig tudjam csinálni! Nekem hat évvel a házasságom után született egy gyermekem... Nagyon nagy szeretettel és boldogsággal neveltük tízéves koráig. Magunknak a családot példaképnek szántuk, és ezt talán el is értük mindaddig, amíg a tragédia be nem következett. A szomszédasszonyom elkérte a gyermekemet 1978. április 7-én, hogy elviszi kocsikázni. Neki két gyereke van. Azokkal játszott az én gyerekem. Én odaadtam, hogy hát mégis... tavaszi szünet van, hát hadd menjen egyet kocsikázni... a férjem műszakban volt... én csak úgy tudom, ahogy utána hallottam. Egy fácán nekiszállt a kocsinak. Az asszony megállt, kiküldte az én gyerekemet, hogy, Attikám, ugorj ki és mutasd meg a Zsigunak, hol van a fácán. Persze az én kisfiam kiugrott... és a szembejövő kocsi elgázolta. *Sír.* Az lett a vége, hogy másnap reggel nyolc órakor halott volt... Mi csak álltunk és megmaradtunk a saját szenvedésünkben és nyomorunkban, hogy így fejezzem ki magam... Én a további három hónapra szinte nem is emlékszem. Volt sajnos olyan pillanat is, amikor néhány percig magamra maradtam és az életem forgott kockán.

Riporter.

Öngyilkos akart lenni?

Asszony.

Igen. Úgy éreztem, ezt nem lehet elviselni és a mai napig is ebben az állapotban, amiben itt vagyok... nem akarok vele zavarni senkit... senkire nem akarom az én szörnyű, szörnyű bánatomat és terhemet ráróni... csak az éjszakáim telnek sírással... nagyon-nagyon nehéz elviselni...

Riporter.

Hogy nézett az autós szomszédasszony a szemébe?

Asszony.

Amire még halványan visszaemlékszem, fölényesen azt mondta nekünk: most mit csináljak?... szüljek maguknak egy másik gyereket? Vagy hasítsam ketté az enyémet, hogy maguknak is legyen...? De hiszen mi nem tudunk gyerek nélkül élni... Amikor egy kicsit kezdtem feleszmélni... azok a percek szörnyűek voltak... nem hallani azt a szót, hogy édesanya... nem hallom többé... — *sír* — belépni abba a szobába, ahol ő élt, ahol tanult, ahol a négyévi gyönyörű eredményét összeszedte... Ki akartam ugrani a harmadik emeletről, hiszen gyerek nélkül én nem tudok élni.

Annál is inkább, mert a mi saját gyerekünk mellett is mindig képesek voltunk állami gondozott gyerekeket nevelni. Amikor megszületett a kisfiam, akkor is nálunk volt kettő. Úgy éreztem, hogy az a szeretet, ami bennem mint édesanyában van, egy gyerekre nem fér rá.

Riporter.
Mi a foglalkozása?

Asszony.
Segédmunkás.

Riporter.
Mit csinál?

Asszony.
A Finommechanikánál dolgozom már tizenhét év óta. Illetve azóta már a Mezőgép Kiskunmajsai Gyáregységben... 1962. március 5-e óta dolgozom ott.

Riporter.
És a férje?

Asszony.
Mint művezető dolgozik a vállalatnál. Az is borzasztó volt, hogy a két kisgyereket, akit neveltem, a vér szerinti szülők hazavitték. Két hónappal a tragédiánk előtt. Az is annyira

megviselt, hogy már akkor is kivoltam idegileg. Mert tudtam, hogy nem megfelelő körülmények közé kerül a két gyerek. Én úgy érzem, ha nem is édesanya voltam, többet tudtam nyújtani nekik, mint a saját édesanyjuk. Később ismét visszakerült a két kisgyerek állami gondozásba. Nagyon-nagyon sújtja a szívemet, hogy én most itt vagyok és ők várnak engem, hogy jöjjenek hozzám... Nem tudjuk az életünket elképzelni gyerek nélkül. Annál üresebbet, annál borzasztóbbat, hogy valakinek nincs gyereke...

Riporter.
Amikor az első orvosi vizsgálatokon túlesett, megkapták a leckét.

Asszony.
Amikor megtudtam, illetve sejtettem, hogy terhes vagyok, végigremegtem a karácsonyi ünnepeket... Január 2-án rettenetes útviszonyok között, befagyott ajtók, ablakok a kocsin, negyven-egynéhány kilométerre Kiskunfélegyházától, úgy jöttünk vizsgálatra remegő szívvel, hogy igaz-e? Lesz-e még nekünk az életben ennyi kis vigaszunk? És mit fog mondani az orvos? Hiszen tudtam, hogy daganataim vannak, olyan egészségi állapotban vagyok a kimerült ideggel, szívvel, hogy talán azt fogják mondani, nem vállalhatom. De úgy

indultam el, bármi lesz is: vállalom! Az volt a felvilágosítás, hogy „nézze, az életébe kerülhet ennek a gyereknek a kihordása, megszülése".

Riporter.
Amikor a férjével ezt megbeszélték, mire gondoltak?

Asszony.
Közölték vele, hogy a felesége az élete árán vállalja ezt a terhességet. A férjem sírva könyörgött, hogy ha az életem árán kell vállalnom, ne vállaljam. Három nap gondolkodást adtak. Én három percet se kértem, csak egy tollat, hogy aláírjam a papírt, hogy vállalom, mert nekem gyerek kell. A férjemnek könyörögtem, hogy hagyd most rám ezt az egyet, nem lehet a sors olyan kegyetlen hozzánk, hogy ez ne sikerüljön. A férjem sírva, de tudomásul vette, hogy vállalom.

Riporter.
Elkezdődtek a kórházi napok.

Asszony.
Nehezen mentek, de: „Nem elég a jóra vágyni, a jót akarni kell, Nem elég akarni, de tenni, tenni kell."

Riporter.

A Váci-verset hozta magával, vagy itt jutott hozzá a kórház falai között?

Asszony.

Hoztam magammal, hiszen a gyermekemet is ebben a szellemben neveltem.

Riporter.

Nem túl nagy a kockázat?

Asszony.

Ennek sikerülnie kell.

Orvos.

Jó reggelt kívánok! Hogy érzi magát, Irénke?

Asszony.

Köszönöm szépen. Jelen pillanatban tűrhetően.

Orvos.

Ennek nagyon örülünk, ugyanis a legutóbbi vizsgálatok alkalmával újabb kis komplikáció adódott. Nyíltan meg kell mondanunk magának: kinyílt a méhszáj. Ez azzal a veszéllyel jár, hogy koraszülés indulhat meg. Nagyon elégedettek vagyunk magával, hiszen minden utasításunkat betartotta, de sajnos ezt a

méhszájzáró műtétet meg kell csinálni. Altatásban végezzük. Előtte felküldjük a belgyógyászatra, vizsgálatra. Ha utána görcsölést érezne, tessék szólni és akkor infúziót állítunk be, amivel a fájásokat leállítjuk. Bele tetszik egyezni ebbe?

Asszony.
Igen... igen.

Asszony.
Minden percem úgy telt a kórházi ágyon, hogy talán ez nem lehet igaz... nem lehet igaz, csak a daganatok miatt állt be a változás a szervezetemben... Minden héten kétszer néztek és vigasztalni próbáltak, hogy igaz... így igaz, terhes vagyok... biztos már... és én nem tudtam hinni mindaddig, amíg először azt a csodálatos szívhangot meg nem hallottam — *sír* — ...és ezt nem tudja, csak az, aki igazán gyerekre vágyik... gyereket szeretne... egyelőre csak azért drukkolok és azért küszködök, hogy életképes magzatig eljussak. Nem tud más foglalkoztatni, csak hogy még ennyi nap, még annyi nap... Nyolcan vagyunk egy szobában. A kismamák közömbösen számolgatják... hát ennyi nap múlva meg annyi nap múlva szülök. Így van, úgy van. Én akkor befelé fordulok, és kihullanak a könnyeim. Én nem tu-

dom, mennyi van még hátra. Mikor következik be az, ami számomra talán egy életre szóló, még egyszeri szörnyű tragédia lenne, ha ez a terhesség megszakadna... Ezzel a daganattal persze az a rizikó is fennáll — én mint laikus nem tudom —, hogy jóindulatú vagy rosszindulatú-e... nem vagyok bebiztosítva, ha eljutok odáig, hogy egy életképes gyereket tudok-e szülni, s hogy az én életem utána biztosított-e. Hogy fel tudom-e ezt a gyerekemet nevelni, vagy teljesen az édesapjára marad?... De ha arra marad is, jó kezekben marad, mert egy igazán szerető és odaadó édesapáról van szó.

Orvos.
Jó reggelt kívánok! Hogy tetszik lenni, Irénke?

Asszony.
Köszönöm szépen.

Orvos.
Remegést tetszik-e érezni?

Asszony.
Igen.

Orvos.
Jó lenne, ha ezt a gyógyszert folyamatosan

tudná szedni, bár ennek remegés a mellékhatása. De ezt különböző gyógyszerek adásával csökkenteni tudjuk. Teljesen megszüntetni nem. Viszont óriási a hatása, mert le tudjuk állítani vele az idő előtti fájástevékenységet. A terhességet biztonságosan tudjuk tartani. Tessék csak ellazítani a hasfalat... megtapintom... nézze, a fundus már majdnem a bordaívig ér... és itt tapintom a kétökölnyi miómát...

Asszony.

Vannak óráim, amikor bennem van a tű huszonöt percig is, és csak jönnek az injekciókkal és döfik belém... mert szinte ész nélkül vagyok a görcsöktől... a daganatok úgy gyötörnek. Magam észlelem és érzem, hogy a méhszájtól végig föl az oldalbordákig itt vannak az egyik oldalon, tehát a magzat csak a másik oldalon tud elhelyezkedni... de legyen életképes... — *sír* — hiszen én már nyomorék vagyok, lelki nyomorék... de akkor is vállalom. Bárhogyan is... és kérem az orvosokat, bármilyen külsővel születik a gyermekem, segítsenek, hogy végigcsinálhassam, és amíg élek, nevelhessem.

Orvos.

Itt egy hosszan tartó, tokolitikus terápiáról lenne szó. Előtte még laboratóriumi vizsgála-

tokat is kell majd végezni. A laborpapírokat megírjuk. Jó?

Asszony.
Doktor úr, közel száz napot feküdtem már mozdulatlanul, egyáltalán föl se kelhetek?

Orvos.
Hát... a méh nyugalmának biztosítása érdekében mindenképpen tovább kellene feküdnie.

Asszony.
Meg is fogom tenni.

Riporter.
Hogyan lett ilyen ember?

Asszony.
Az édesanyámnak mindössze két osztálya volt. Kilencen voltak testvérek. Nekem nyolc osztályom van. A szüleimnek hetven hold földje volt, és mi, gyerekek is be voltunk vonva a munkába. Én már hatéves koromtól kezdve háztartást vezettem. Tudvalevő, hogy egy parasztcsaládnál a lét csak a piacolásból és a termelésből állt. Rengeteget bíztak rám akkor is... Az ötvenes évek elég nehezek voltak. Teljesen magamra maradtam. Édesapámat elvitték, édesanyám kórházba került. Kecske-

méten feküdt hét hónapig... Én egy szál egymagam éltem tanyán. Tizenöt deka kenyeret kaptam egy napra, ezért kilenc kilométert mentem mindennap Szankra. Éjfél után egykét órakor elindultam, hogy jusson nekem kenyér. Egyszer a szomszédból kaptam egy félkilónyi tiszta búzát és két evőkanál cukrot, ez volt a húsvétvasárnapi ebédem. Mindennap kijöttek Szankról a rendőrségről megnézni engem, mert azért annyi felelősségérzet volt bennük, hogy itt egy kiskorú gyerekre maradt a tanya. Mindent elvittek, egy szalmazsákot és egy lópokrócot hagytak ott, ez maradt a lakásban az összes berendezés. És én ott éltem. Édesapám bűne abból adódott, hogy nem tudta teljesíteni a beadásokat... mit tudom én, hetven mázsa sertés, száztízezer tojás meg hatvan-valahány ezer forint büntetés. Megbüntették, ha pocoktúrás volt a mezőn... ha meg volt kötve a kutya... Én akkor aztán tizenhárom évesen annyi pénzt kaptam a nagybugaci állomásfőnöktől a kisvasútnál, hogy beutazzam Kecskemétre. Azelőtt soha nem jártam ott. Kerestem egy ügyvédi munkaközösséget, beállítottam az én gyermeki egyszerűségemmel, és megkérdeztem ott valakit: ügyvéd bácsi, ki vállalná az én ügyemet... ilyen és ilyen bajom van, de pénzem egy fillér se nincs... de szeretném, ha az édesapám kiszabadulna. És egy idős ügyvéd

— a nevére ma is emlékszem —, dr. Sántha József azt mondta: kislány, ha kell, bárhová elmegyünk, de végigcsináljuk. És ez az ember, akit EMBERNEK nevezek, mellém állt. A legfelsőbb fokú bíróságon végeztük az ügyet. Az édesapám kiszabadult. Utána egy hónapra az édesanyám is hazakerült az idegklinikáról. De akkor már nem tudtuk tovább csinálni se lelkileg, se anyagilag, otthagytuk a földet.

Riporter.
Akkor lett segédmunkás.

Asszony.
Majsára kerültem a gyárba, ahol az volt a jelszó, hogy: „csak a majsaiaknak építettük." De azért befogadtak. Én voltam az első vidéki. Ott ismertem meg a férjemet. Ő akkor csoportvezetőként dolgozott. Hét hónap után összeházasodtunk és együtt küzdöttük végig az egész életünket. Ebből nagyon-nagyon boldog volt az a tíz év, amit a kisfiunk adott nekünk. Rengeteget dolgoztunk, de úgy éreztük, nem vagyunk fáradtak. Építettünk egy házat a két kezünkkel.

Riporter.
Talán kicsit kegyetlen a kérdés, de a teljes kép kedvéért kérdezem. Minek nevelte a gyermekét?

Asszony.

Én a gyermekemet? Az volt a célkitűzésünk, hogy rendes, becsületes ember legyen. Nem volt kitűzve, hogy orvosnak vagy mérnöknek szültem, de a tehetsége megvolt hozzá. Négy évet tudok belőle bizonyítani. Mindvégig elismerő oklevéllel végzett, két hangszeren játszott, németül tanult... válogatott volt a sportban... népitánccsoportban és énekkarban vett részt. Úgy készültem mindennap a gyermeknevelésre, mint a legjobb tanár, aki úgy akar az osztálya elé lépni, hogy a tudása legjavát adja. Benne akartuk megtalálni és megkeresni azt, amit mi nem kaptunk, nem kaphattunk meg... de most újra elképzelem ezt a gyerekemet — ha életképesen meg tudom szülni —, és benne vélem felfedezni azokat az apró kis mozdulatokat, a külsejében, a természetében, a szavaiban, amiket az elsőben elveszítettem. És így él bennem mind a két gyerek. Én tudom, hogy ezt, ennek a gyereknek nem mondhatom mindig, ez csak bennem fog élni mint édesanyában örökké... így él majd a két gyerek a szívemben, mert nekem mindig két gyerekem lesz...

Riporter.

A röntgenszobában vagyunk.

Orvos.

A daganatos méh ikerterhességet hordoz!

Asszony.

Ikerbabáim lesznek... — *sírva* — nincs egy órája, hogy megvizsgáltak... nem tudok a boldogságtól szavakat találni... — *sír* — nem tudom elhinni... és eddig még minden rendben... nem tudom fölfogni, hogy mi van körülöttem... két gyerekem lesz... két gyerekem! Nem találok szavakat... várom a férjemet.

Férj megjön.

Édesapám! Ikerbabáink lesznek!

Férj.

Igaz ez? Igaz?

Asszony sírva.

Ez így igaz... most voltam a röntgenszobában... lesz gyerekünk... kimondhatjuk újra, hogy boldogok vagyunk...

Férj.

Nem megy az már... nem megy az, csak pótolni fogják Attilát, de ez már nem lesz soha olyan... csak lesz célunk újra... életcélunk. Nem hiszem még mindig... mindaddig kételkedem, amíg meg nem születnek.

Asszony.
Megröntgeneztek. . .

Férj.
Én csak abban hiszek, amit látok, hidd el.

Asszony.
Vártalak nagyon. . . lementem a portára szólni, ha megjössz, hogyha soha máskor, de most azonnal engedjenek föl. . .

Férj.
Be is engedett a portás. Most nem kötözködött. Kérdezte, hogy maga a majsai ember? Mondtam, hogy igen, és egyből azt mondta, akkor menjen be.

Asszony.
Most már csak azért fohászkodjunk, hogy egészségesek legyenek.

Riporter.
Ne haragudjék, én igazán nem illek ebbe a beszélgetésbe, de meg kell kérdezzem — a helyemben mindenki megkérdezné —, fölmérték, hogy mi van, ha nem sikerül? Ha Irénke áldozata hiábavaló?

Férj.
Tetszik tudni. . . én legalábbis magamban. . .

fölmértem. Őt mindig arra biztattam, hogy biztosan sikerülni fog. Mindenáron, de nem a feleségem egészsége vagy élete árán szeretném. Mert nekem nem mindegy az, hogy kettesben megmaradunk-e vagy egyedül. Így is indultunk neki. A kételyek azóta is éltek és élnek bennem. Felkészültem arra — no, nem az ő halálára —, hanem arra, hogy esetleg előbb el kell venni a gyereket, vagy valami probléma lesz... szóval erre fölkészültem... de éppen úgy most is, mint a kisgyerek halála után, a kiutat kerestem, hogy na, hogyan is... hogy őt megnyugtatni... hogyan is tudom ezt megcsinálni...

Riporter.
Hét hónapja fekszik. Maga bejár hozzá?

Férj.
Igen. Elhatároztuk, mielőtt Irénke bejött, hogy ezt végigcsináljuk. Ő ezt csinálja végig, én azt... és tetszik tudni, úgy vagyok vele, hogy mástól az ember nem várhatja a saját sorsa jobbra fordulását... ezt az embernek saját magának kell... a munkám során is azt tapasztaltam, ha nagyon akarunk valamit, az általában sikerül. Csak azt valóban akarni kell... és... és törhetetlenül végigcsinálni... mindent.

Riporter.
Ha majd eljön az óra, amikor Irénkét a műtőszoba felé viszik, mire fog gondolni?

Férj.
Tetszik tudni, ha az ember egy célt vagy egy kis reményt elér... nem gondolkozik... csak boldog az ember... volt már ilyen eset. Ezt éreztem tiszta boldogságnak... ami... nem függ semmitől, nem múlik már semmin, hanem van, a maga tisztaságában. És... ilyenkor nem tud az ember gondolkozni, hanem csak örül...

Orvos.
A betegek menjenek a helyükre, vizit következik. Jó reggelt kívánok! Hogy múlt el az éjszaka, Irénke?

Asszony.
Nem nagyon jól. A szívemnél elég gyakori fulladást és ritmuszavart éreztem.

Orvos.
Tehát olyasmi érzése volt, mintha nem verne a szíve vagy szünet állt volna be közben?

Asszony.
Közben szünet is állt be... és utána gyors szívverés...

Orvos.

Úgy érezte, hogy nem egyenletes a szívműködés?

Asszony.

Nem egyenletes. . .

Orvos.

Igen. . . már tegnap feltűnt, hogy a pulzusa emelkedik. . . ma is megszámoljuk. . . kilencvenhatos. Úgy tűnik, hogy még tovább emelkedett. . . Görcsök? Nem jelentkeztek?

Asszony.

Nem. . . enyhe bekeményedés, de különben nem panaszkodhatom.

Orvos.

Ez nagy szerencse, mert az a gyógyszer váltja ki ezt a szapora szívműködést, ami a görcsöket szünteti. Hónapok óta tetszik szedni, ez előbb-utóbb mindenképpen ide vezet. Most fontolóra kell vennünk, hogy melyik jelent nagyobb veszélyt: ha a gyógyszert elhagyjuk és a szívműködés rendeződik, de beállnak a görcsök. . .

Asszony.

Doktor úr, az a kérésem, mindenképpen a gyerekeket mentsük.

Orvos.

Talán estére már könnyebb lesz.

Másik orvos.

Ikerterhesség van. Ez nehezebbé teszi a vállalkozásunkat, mert ez önmagában is koraszülésre hajlamosít. Együttes erővel mindent el kell követnünk azért, hogy a terhességet még legalább öt-hat hétig megvédjük és a koraszülést megelőzzük.

Asszony.

Főorvos úr, ami ebből rám tartozik, maximálisan mindent megteszek... kérem, legyenek segítségemre.

Riporter.

Most vagyunk a nyolcadik hónapban... és kezdődne a kilencedik...

Főorvos.

Sokan kérdezték, miért nem küldték el már maguk ezt az asszonyt máshová. Vannak nekünk nagyszerű intézményeink, vannak a klinikák, a szegedi klinika mindössze hatvan kilométerre, a budapesti, az országos szülészeti intézetek... Fölmerült bennünk is: ne adj isten, esetleg balul üt ki ez a vállalkozás, akkor nekünk oda kell állnunk és meg kell magyaráznunk, hogy miért vállalkoztunk, hogyan vállalkozhattunk erre?

Riporter.

Na és hogyan?

Főorvos.

Kezdetben arról volt szó, hogy ezt a terhességet próbáljuk prolongálni. Olyan terhességet, amelynek sikeres fönntartásában tulajdonképpen magunk se hittünk. Úgy képzeltük, ez az asszony itt lesz nálunk egy-két hónapig, bekövetkezik a spontán abortusz, hazamegy azzal a tudattal, hogy a maga részéről mindent teljesített, sőt túlteljesített annak érdekében, hogy tragikusan elveszített gyermekét pótolja. Egy-két százaléknyi sanszot adtunk neki csupán. De ennek az emberfeletti és egészen rendkívüli elszántságnak és gyerekvágynak a láttán elhatároztuk, hogy szövetkezünk vele, és a vállalkozás sikere érdekében mindent megteszünk a magunk részéről. Túl jól sikerült a dolog. A terhesség minden várakozás ellenére is folytatódott. Hála az asszony akaraterejének, a gyógyszerekre való jó reagálásnak, a profilaktikus manőverezéseinknek, eljutottunk az érettség fázisába. Ez az asszony annyira kötődik hozzánk, annyira ismer... annyira... családtaggá vált itt, hogy ebből a környezetből kiemelni őt, lelki összeomlást jelentene.

Riporter.

Tehát itt a pszichés tényezők kiegyenlítik az objektíve jobb felszereltséget?

Főorvos.

Föltétlenül. Többszörösek a rizikófaktorok. Először is a beteg kora, az előrement császármetszés, a sokszorosan daganatos méh, az ikerterhesség, és pillanatnyilag ez a pulzusszaporulat is idegesít bennünket.

Asszony.

. . .Jézusmáriám. . . *Liheg.*

Riporter.

Hogy van, Irénke?

Asszony.

Köszönöm szépen. . . nagyon-nagyon nehezen most már. . . jó volna már arra fölébredni. . . amikor indulunk a műtőbe. . . és visszaintegetni. . . és visszajönni. . . és boldogan megköszönni azoknak az embereknek, akikkel eljutottunk idáig. . . rettenetesen fulladok, de nem panaszkodom. . . nem szabad. . . vállaltam. Első perctől kezdve. . . és én akkor végiggondoltam. . . nem panaszkodom.

Riporter.
Nem fél? Nem bánja, hogy így döntött?

Asszony.
Nem félek, nincs egy perc, hogy megbántam volna, hogy vállaltam.

Riporter.
És elérkezett a nap: 1979. augusztus 16-a, csütörtök.

Ápolónő.
Jó reggelt kívánok! Irénke kedves, itt van a férje. Elértük ezt a nagy napot, amit olyan régen vártunk, hát tessék elbúcsúzni a férjétől.

Asszony.
Megjöttél. . .

Férj.
Behoztam mindent. . . a ruhákat. . . minden itt van, ami kell. . . itthagyom. . .

Asszony.
Maradj benn! Maradjál!

Férj.
Benn maradok. Persze. Jól vagy?

Asszony.
Jól. Egyedül azért drukkoljál, hogy a gyerekek. . . én jól leszek, tudod. . . olyan kezekben vagyok. . . nem lesz semmi baj. . .

Férj.
Bízzunk benne.

Asszony.
Légy erős!

Férj.
Már beszedtem egy csomó gyógyszert. Erősödök.

Asszony.
. . .csak a gyerekek. . . ne sírjál. . . bízzunk!

Férj.
Én addig. . . addig nem hiszek, amíg meg nem látom a gyerekeket. . .

Asszony.
Itt lehetsz. . . Megvárod, amíg fölébredek, ugye?

Férj.
Persze.

Asszony.
Zoltán!

Férj.
Tessék?

Asszony.
Ez nekem a legszebb volt az életemben...

Férj.
Most majd eldől, hogy létezünk vagy nem létezünk... lesz-e még célunk... lesz-e miért élni vagy küzdeni egyáltalán...

Asszony.
...vagy végleg elvesztünk... nem tudom, de talán továbbvisszük... végigcsináljuk... együtt. Én most jót fogok aludni... és várom az ébredést... hogy az első ember közölje velem, ép, egészséges két gyerekünk van...

Férj.
Én most már kimegyek, majd a műtős bejön... nem zavarok itt, találkozunk újra fent a műtőnél... szervusz...

Asszony.
Szervusz.

A műtőben.

Főorvos.
Az anyát altatom, de az anyával együtt a nar-

kotikum a két ikermagzatnak is villámgyorsan bejut a szervezetébe. Igyekszem a magzatokat úgy világra hozni, hogy minél kisebb legyen a depresszió, amit a narkotikum kifejt.

Altatóorvos.
Kezdődik az altatás. Irénke, tessék ránk figyelni... most azt kérjük, hogy mély légzés közben számoljon egytől fölfelé...

Asszony.
Egy... kettő... három... négy... öt... hat...

Altatóorvos.
Nagyot sóhajtani...

Asszony sóhajt.
...hét...

Altatóorvos.
Még egy sóhajtás... — *Hallható.*

Asszony.
...nyolc...

Másik orvos.
Még nem alszik... mennyi van bent?

Altatóorvos.
Tessék szólni, ha elég...

Asszisztensnő.
Igen.

Főorvos.
Szikét... *Közben a szívműködést jelző műszer hangja hallható, aztán műszerek zaja, az orvosok és az asszisztensek szavai.*

Asszisztensnő.
No! Hu de aranyos... itt a feje...

Főorvos.
No, itt van...

Másik orvos.
Mindjárt látjuk... kisfiú!

Hangok.
Kisfiú! Kisfiú!

Főorvos
Tessék... a lefogás...

Bába.
No, sírjál... sírjál — *gyereksírás* —, ez a legnagyobb öröm...

Csecsemőápoló.
Az egyik megvan... megvan az utánpótlás, hála istennek...— *gyereksírás* — az egyik fiú lett...

Bába.
Jaj, itt a másik. . .

Asszisztensnő.
Kisfiú ez is!

Másik orvos.
Igen. . . ezzel kell foglalkozni, egy kicsit kisebb, mint a másik. . . de ez is jól lesz. . . adok neki vért. . .

Főorvos.
Jó, adjál, hadd éljen. . . jól van, nincs semmi baj. . . Jó a tónus?

Másik orvos.
Most már igen.

Csecsemőápoló.
Sírjál! Olyan öröm lesz az nekünk, no, sírjál. . .

Víz csobog, majd lassan felsír a másik baba is.

Ez a legszebb pillanat. . . sírjál. . . jaj de szép vagy!. . .

Főorvos.
A másiknál még fönn kell tartani a lélegezte-

test... az A-magzatnál már beindult a spontán légzés, a szívműködése rendeződött, behelyezzük az inkubátorba. A másiknál még mindig folyik a harc... ikerszülésnél a második gyerek általában megviseltebb... most is ezzel a jelenségekkel állunk szemben, úgyhogy az élesztési manőver hosszabb...

Zajok.

Csecsemőápoló.
No, Zolika... sírj már gyorsan... gyorsan... gyorsan... így ni...

Gyenge sírás

Egy hang.
Ez volt az első igen... a második a nehezebb...

Főorvos.
Tessék jönni...

Bába.
Igen, megyek... megyek...

Riporter.
És vissza az anyához...

Főorvos.
Haladunk szépen... mindjárt kint van az ute-

rus... Nézzük meg a hólyagot itt még egyszer... hát... én azt hiszem... betehetjük ezt a lefogást. Egész lent vagyunk már... jó... jó... na... megfogjuk ezt... félelmetesek ezek a vadixok... félelmetesek. Ne keressük a bajt... elég lesz... még ezt esetleg egy kicsit... ezt meg itt... mindenesetre lejjebb kell menni egy fogással... itt a jobb oldalon... ebből nem lehet baj... A pulzus milyen?...

Válaszolnak.

Nagyon jó, nagyon jó... vigyázz, vigyázz itt ezekkel...

Másik orvos.

A gyerekek teljesen jól vannak... a nagyobbik három és fél kilogrammos... a kisebbet még nem mérték meg... a légzésük rendeződött... igen... kielégítő... minden várakozást felülmúlt.

Főorvos.

A sors rendhagyó módon vette kegyeibe ezt az asszonyt... jobban bírta a megterhelést, mint gondoltuk... Jó. Megvagyunk! Köszönöm szépen... Nem bírok maradni, mert annyira izzadok! *Elmegy.*

Bába.
Siposné! Jó reggelt!... Készen vagyunk. . ..

Asszony kábultan.
Nagyon aranyosak. . .

Orvos.
Nyissa ki a szemét, Irénke... hallja, amit mondok? Igen?

Bába.
Két kisfia lett!

Asszony.
Egészségesek?

Orvos.
Életerős gyerekek.

Bába.
Hogy fogják őket hívni?

Asszony suttog.

Orvos
Hangosabban!

Asszony.
Tibor, Zoltán. . .

Bába.
Két egészséges kisfia van. . .

Asszony.
Hála istennek!. . .

Női hang.
Ébren van?. . . Igen?

Orvos.
Gratulálok a fiúkhoz, Irénke. A férje már biztosan látta őket. Legalább másfél órája. . .

Asszony.
Köszönöm. . .

Orvos.
Három kiló negyvenöt és három kiló huszonöt. . .

Riporter.
Fantasztikus. . .

Orvos.
Itt vannak kitakarva, tessék. . .

Riporter.
Gyönyörűek. . .

Orvos.

Mindenük megvan... a szerszám is... *Csecsemősírás.*

Főorvos.

Három és fél kiló, három és negyed kiló, azt lehet mondani: rekord! Nagyon jól van. Meg fog gyógyulni nagyon hamar, és nevelheti a gyerekeket...

Asszony még kábultan.

Ez lesz az én életem.

Bemondó.

A műsor 1979 januárjától augusztusáig a kiskunfélegyházi városi kórház szülészeti osztályán dr. Lux János főorvos és orvoscsoportja segítségével készült. Az anya és két fia egészségesek.

Kendi Mária

Visszatérés

A dokumentumjátékot a Magyar Rádió készítette és mutatta be. A szereplő személyek létezők, szövegük változtatás nélkül került kötetünkbe. Az elemi emberi tapintat kötelezővé tette számunkra, hogy a családneveket mellőzzük. Ugyanezen meggondolásból a lakóhelyek nevét is kezdőbetűkkel jeleztük.

Bemondó.

„Megbeszélésünknek megfelelően mellékelten megküldöm az Ön által már áttanulmányozott bűnügy mellékleteként az FK.576/1975 számú bűnügynél kezelt gyámhatósági iratokat. Kérem, hogy azokat az áttanulmányozást követően a Főügyészségnek szíveskedjék visszaküldeni a fenti számra történő hivatkozással. Gy. 1977. február 19-én."

A megtörtént eset szereplői: R. János fiatalkorú, az édesanyja, a nagyanyja, az öccse, a nyomozó, a szomszédasszony, a tanács vb titkára, a tanyai szomszéd, a tanácsi megbízott, vendégek a falu kocsmájából, tszbrigádvezető, egy hang Nagyfáról.

Riporter.

Úgy éreztem, az elmúlt másfél esztendő összegezéséhez nem nélkülözhetem a múltról szóló feljegyzéseket sem. Talán segít választ találni arra, amit másfél esztendeje hiába kérdezek magamtól: hogyan válhatott gyilkossá egy tizenhét esztendős fiú?

Bemondó.

„Esti jelentés: a mai napon őrizetbe vétel mellett büntető eljárást indítottak emberölés bűntettének elkövetése miatt ifjabb R. János nőtlen, magyar állampolgár, büntetlen előéletű szakmunkástanuló ellen."

A megyei rendőr-főkapitányság vizsgálati osztályának iratjegyzékéből:

„A boncolási jegyzőkönyv a továbbiakban megállapítja, hogy a sértett a halál bekövetkezése előtt igen súlyos alkoholos befolyásoltság állapotában lehetett, mert szervezetében 3,68 ezrelék alkohol-koncentráció volt."

Riporter.

Úgy tudom, ön folytat nyomozást.

Nyomozó.

Igen. Az elkövetés időpontja egy késő esti órára esik. A helyszín első látásakor az apa egy koszos, piszkos munkásruhában az út menti fűben feküdt, a közvetlen környezetében pálinkaszag érződött. Mellette a fűben egy kétdecis pálinkásüveg, félig pálinkával, távolabb a gyermek akkor már őrzés alatt, szintén munkásöltözetben, mezítláb, porosan, piszkosan, amiből az első benyomás az volt, hogy bizony nem egy jómódú, vagy hát jó

körülmények között élő családról lehet szó, hanem egy igen elhagyott körülmények között élő apáról, esetleg családjáról és a gyermekről lehet szó.

Bemondó.
Egy régi környezettanulmány a gyámügyi iratokból:

Riporter.
Ennek alapján teremtem meg önmagam számára azt a képet, ahová azt a régi, nyolcesztendős fiúcskát behelyezhetem:
„A tanya környéke rendezetlen, a falak omladozók. Szoba, konyha bútorzata nagyon szegényes, tisztasága kielégítő. Állatállomány: négy kacsa, húsz tyúk. Ruházat: csak a legszükségesebb ruhaneműkkel rendelkeznek. Az apa munkahelyét elhagyta, alkalmi munkákból él, a feleség szintén. Az állami gondozás továbbra is szükséges."

Levélrészlet:

Bemondó.
„Kérem, hogy a helyi gyermek- és ifjúságvédelmi bizottsággal lehetőleg soron kívül vizsgálják felül a család helyzetét. Célszerű lenne az apával szemben a kényszer elvonókezelést is alkalmazni. Amennyiben az apa munkahe-

lyét elhagyta, a gyámhatóság az apával szemben bűnvádi eljárást kíván kezdeményezni."

A *Szabad Föld* szerkesztősége a megyei tanács végrehajtó bizottsága gyámügyi osztályának:

„B. községből a Hosszú utcai lakóktól névtelen levelet kaptunk. Sürgős segítséget kérnek R. Jánosné és két kiskorú gyermeke, János és Irénke érdekében. Az apa iszákos, durva ember, öt gyermeke közül három állami gondozásban van, csak a kis János és Irénke van a szülőkkel. Azt mondják, oly borzasztó családi események játszódtak le, hogy a rendőrséget hívták ki. Jegyzőkönyv van. A kisfiú mindezek hatására olyan idegállapotban van, hogy a levélíró szerint azonnali orvosi kezelésre lenne szüksége.

Kelt, 1968. január 26-án."

Tanácsi megbízott.

Akkor este úgy történt, hogy pont elaludtam, mert tévét néztem, mert vasárnap volt, hát néztem a tévét, zörget valaki az ablaknál. Péter bácsi itthon van? Azt mondja a feleségem: itthon. Költse föl. Mit akar vele? Hát van egy kis problémám. Fölkeltem, odamentem az ablakhoz. Azt mondja nekem, Péter bácsi, baj van. Mi a baj? Azt mondja, a gyerek agyonölte az apját. Mondom, ne bolondozzon. Ez volt a

szavam egyből. Ne bolondozzál, mondom. De, igenis, mondja, azonnal öltözzön föl, és szóljon a rendőrségnek.

Anya.

Én azért hívattam haza, de még nem is hogy na, úgy védelemre, hanem... na, már oly értelemben, hogy én itt akartam hagyni az apját. És hogy, ugye, ő legyen addig itthon, vagy segítsen összepakolni, mert én magam, ugye, nem tudok elmenni. Mert már volt olyan eset máskor is, hogy elmentem, az úton is előfogott és visszavonszolt. És ugye, én ezért. Mert nem akartam, hogy megint szomszédot hívjak segítségül. Így, hogy ha most megyek a szüleimhez haza, onnan hívjak segítséget, hogy addig legyenek, hogy össze tudjak pakolni, úgy elmenni, ezért. Hát ugye, a fiamhoz. Hát mondom, mindig idegenhez, a szomszédba meg K.-ra menjek haza segítségért?

Fiú.

Hát én fogtam magam, mindjárt indultam is haza. Nem is olyan messze voltunk a tanyától. Az értesítést, amikor kaptam, burgonyát szedtünk. Én a kocsin voltam. Zsákoltam. A dűlő túlsó végén voltam. Láttam, ahogy hozták az ebédet, és integetnek egy fehér levéllel, hogy menjek föl. Hát erre föl, én fölmentem. Mindjárt ide is adták, és mondták, hogy ott

honról küldték. Én megebédeltem, és nem is vártam semmit, szóltam a gyakorlatvezető tanáromnak. Mondta, hogy hát ha így van, akkor induljak azonnal haza.

Anya.

Na, ugye, itthon is, persze hogy engem védett mindig. Már amikor az apja nekem jött, mert őelőtte is megpofozott meg ütlegelt, meg ami volt, ugye, hozzám vágta. Na de akkor ő soha nem bántotta az apját, csak megfogta a kezét, hogy engem ne bántson. De úgy soha nem bántotta, hogy az apját megpofozta volna, vagy verte volna. Soha nem bántotta. Nem bántotta soha.

Fiú.

Én mindig úgy képzeltem el az otthont, hogy az egy nyugodt, boldog családi élet. Ez nekem nem volt meg soha. Mindig csak a rossz, a nélkülözés, a szenvedés, a munka. Mindig. Mindig ez várt. Hát tulajdonképpen egész kicsi koromtól kellene elkezdeni... mert még négy-öt éves lehettem, akkor négyen voltunk itthon testvérek, és három testvéremet állami gondozásba vették.

Riporter.

Mikor vitték őket állami gondozásba?

Anya.

Nem tudom a pontos dátumot. Úgy tizenöt évvel ezelőtt. Azóta oda vannak, Anna, Józsi meg Attila. Jaj, Attila hathónapos volt, Józsi kétéves volt, Anna hároméves.

Fiú.

Utána én valami oknál fogva a szüleimnél maradtam. Majd aztán elkezdődött a vándorélet. Utána született meg a kisebbik testvérem, az ötödik, az Irénke. Mi ketten maradtunk a szüleimnél. Mikor ide kerültünk is, hát én még akkor iskolába jártam, és hát apám ugyancsak ivott, és nagyon sokszor előfordult az, hogy ő ittasan hazajött. Akkor ő mindjárt a nagy késeket vette elő, meg ütni kezdett bennünket. Nekünk menekülni kellett. Ha nem tudtunk elmenni a szomszédba, hát akkor ha tél volt, ha nyár, kint kellett aludni mindig a szabad ég alatt. És hát sokszor előfordult olyan is, meg apám ki is jelentette, hogyha semmire nincs pénz, italra neki akkor is van. Bizony, olyan is előfordult, hogy két napig nem is ettünk. Az idegállapotom, nem bírtam tovább. Így történhetett meg.

Nyomozó.

Az esetet követő időben az édesanya kihallgatására került sor, ugyanis ő elmondott olyan dolgot, hogy a házaséletük a kezdet kezdetétől az apa italozó, részegeskedő, csavargó maga-

tartása miatt romlott meg, és az kezdettől fogva üldözte a gyermekeit. Fölmerült egy olyan kérdés önmagunkkal szemben, illetve hát a család felé is, hogy egy tizennyolc-tizenkilenc évet egy ilyen férjjel végigélő anya az első gyermek megszülése után, amikor látja ezeket az állapotokat, akkor miért nem tudott odáig eljutni, hogy vagy a megfelelő törvényes úton megszakítsa a családi kapcsolatokat, vagy hát... egyszóval, hogy ne tegye tönkre a később születendő gyermekeknek a jövőjét.

Anya.

Volt olyan esetem, hogy valóban se zsír nem volt, ha ahhoz akartam nyúlni, se liszt, se krumpli, se semmi a világon. Akármelyiket akartam, hogy csak egy egyszerű valamit csináljak.

Riporter.

Emlékszik olyan időre, hogy valahogy közel tudott az apjához kerülni? Próbált?

Fiú.

Hát én próbáltam, de nem nagyon lehetett hozzá közelíteni. Ő nem is hallgatta meg, másrészt egyszerűen hidegen hagyta, ha az ember beszélt vele. Én nem hiszem, hogy érzett valamit, mert ha érzett volna, akkor legalább hívott is volna, nem ütött és zavart volna minket. És

hát a többi testvéremet se, nemigen látogatta meg.

Bemondó.
Az ifjúsági és gyermekvédelmi felügyelő János öccséről, Jóskáról beszél:

Pedagógus.
Elég visszahúzódó. A tavalyi, szóval az elmúlt tanévben többször felkeresett, hogy problémája van, nem tud beilleszkedni. Többször próbáltuk keresni az utat, hogy hátha benne van a hiba, hátha ő zárkózik el a többiek elől. Az osztályfőnöke szerint is sajnos nem kíván társas kapcsolatot létesíteni.

Bemondó.
Jóska, egy a három testvér közül, akiket tizenöt évvel ezelőtt állami gondozásba vettek.

Jóska.
Elég zavaros, mert levélben tudtam meg, amikor Jánossal volt az az ügy. A nővéremnek a keresztanyja, az írt egy levelet. Csak akkor tudtam meg. Eleinte elég váratlan volt. Meg utána az újságban is, abban is olvastam, mert benne volt. Szóval akkor egy kicsit azért rossz érzés volt. Hát most már azért jobb is, mert most otthon voltam a téli szünetben, János is otthon volt. Most már valahogyan, voltam már több-

ször is, most már szünetekben hazajárok mindig. A többiektől is hallottam, hogy indulatból, hogy eleinte édesapám, az akarta leütni vagy valami, és utána ő. Ő nem is akarta megfojtani, csak véletlen volt. Merthogy édesapám sokat ivott, az is segítette, hogy hamarabb megfulladt.

Riporter.
Apáddal volt valamifajta kapcsolatod? Látogatott valamikor?

Jóska.
Amikor Remetén voltam, akkor meglátogatott. Eljött édesanyámmal együtt. Olyankor meglátogatott. Vasárnaponként jött.

Riporter.
Rendszeresen?

Jóska.
Nem. Ritkán jött el.

Riporter.
És anyukád?

Jóska.
Az is eljött vele. Együtt jöttek. Volt, amikor csak anyukám... de hát az is ritka volt. Kiskoromban is, mikor otthon voltam, ő mindig ivott,

aztán otthon voltam, akkor is mindig sokat veszekedtünk, meg édesanyám is mindig mondta, hogy veszekednek. Szerintem jobb, hogy elkerültem, mert húgom is meg bátyám is mesélték, hogy milyen rossz volt.

Nyomozó.

Kerestem és kutattam az okokat, mint ahogy az a gyerek is kutatta önmagában, amikor a kérdés föl lett neki téve, hogy hát miért tette? Az esemény, tehát a cselekmény bekövetkezése után eszmélt ő fel, hogy tulajdonképpen mit is tett. Akkor döbbent rá, amikor az édesapját a fűben megfordította, és próbálta nézni, hogy él-e. Akkor vette észre, hogy nincs élet az édesapjában.

Fiú.

Hosszú ideig, azt mondhatom, tizenhét évig kínlódtam vele, szóval küszködtem, ahogy tudtam, és tizenhét év után egyszerre kirobbant. Így történhetett meg... Egyszer, amikor elsőéves voltam, volt egy nagyon jó barátom. H.-án lakott, és egyszer elhívott. Elmentem hozzájuk lovagolni, és hát láttam, hogy milyen körülmények között élnek. Az iskolám és a munkám folyamán jártam több helyen is, és ott is láttam, hogy mások hogy élnek, hogy másnál milyen a családi élet.

Bemondó.

Az apa természetes környezete a falusi kocsma volt. Közlekedési vétségért három alkalommal lett elítélve; egyszer garázdaságért — családját veszélyeztette — húsznapi elzárásra ítélték.

1. Vendég a falusi kocsmából.

Attól ihat, aki iszik, csak hogy ilyen probléma ne legyen, azt kéne csinálni, hogy hát van a tanács, vagy mit tudom én, a rendőrség, és annak be kellene jelenteni, hogy, nahát, kérem szépen, ez a család nélkülözik, meg ehhez hasonló. . .

2. Vendég.

Az az ember csak addig volt józan, amíg a kocsmát meg nem látta. Mikor meglátta, az már tovább nem is volt józan.

Tanácsi megbízott.

Voltak itt nálam, nem csak egyszer. Még nem volt kirendeltség, hanem tanács volt. Akkor még Szabó volt a rendőr. Jelentettük neki. Figyelmeztették is, de úgy látszik, hogy nem ért az semmit neki.

Riporter.

Muszáj inni?

3. Vendég.

Nem muszáj. Lehet az embernek fékezni is magát.

Tanácsi megbízott.

Rendőri felügyelet alá akarták helyezni, REF-re, úgy nevezik ezt. De nem lehetett, mert ugye, azt az előírt munkaidőt, ami a rendőri felügyelet alá helyezést meggátolja, mindig teljesítette. Csak nem változott. Végül elment Pestre. Pesten megint züllésnek indult, és azután visszajött, s ott folytatta, ahol abbahagyta.

Anya.

A héten is voltunk benn B.-en. Először én magam jártam ott, mivel a fiút még nem hívattam haza. A rákövetkező héten is én magam voltam bent a tanácsnál, Bandi bácsinál. Akkor is mondtam őneki. Ő akkor följegyezte, és azt mondta, hogy átadja a Kutasinénak, és hogy az majd nem tudom, milyen nap, kijön, hogy akkor az majd intézkedni fog vagy behívatja. Mindig abból álltunk, hogy a rendőrséghez kellett jelenteni őtet. Előző héten is, mikor annál a Bandi bácsinál voltam, az is azt mondta énnekem. Mondom neki, én nem tudom, ezt csak ugye, a följebbek tudják, hogy munkahelyre vagy hova lehetne elvinni, de mondom, azért jelentem, hogy nehogy valami legyen. Mondtam, hogy már akkor is, nem tudom, hányszor

menekültünk őtőle, mert ugye, mindig kaptunk. Mindig kaptunk. Ami a kezébe volt, azzal ütlegelt vagy kézzel. Akkor, ugye, a rendőrségnek is jelentettem. Azok is azt mondták, hogy családi ügy, ők nem avatkozhatnak bele. Ugye, bent, abban a kocsmában is, hát mondtam, hogy minden este, estéről estére mindig, csak részegen jött onnan haza. Akkor ott azt mondtam, hogy a kocsmárost se lehet megakadályozni, hogy ne szolgálja ki mindig berúgásig? Meg ugye, azt is mondtam, küldjék utána a segédrendőrt, hogy győződjenek meg, jöjjenek ide ki a lakásra és kívülről hallgassák végig, vagy nézzék végig, mit szokott ez csinálni, amikor hazajön. De nem jött ki sose senki.

Bemondó.
Részlet ifjú R. János vallomásából.

Fiú.
1975 nyarán arra kértem apámat, hogy tőlem ihat, csak anyámat ne bántsa. Anyám többször megpróbált elválni, de nem volt a váláshoz pénze. Többször hazament a szüleihez, de az apám mindig botrányokat csinált. Egyébként anyámat emiatt tették ki több munkahelyéről. Egy budapesti munkahelyről, és a tszből is. Anyám jó munkaerő volt, de apám botrányos viselkedése miatt nem tűrték meg... Hát én állami gondozásba kerültem, ahol

részben nyugodtabb voltam, részben nyugtalanabb. Az iskolán belül én mindig jól éreztem magam, de az nyugtalanított, hogy mindig tudtam, hogy anyám egyedül van, már egy támasza sincs neki, már én sem. De viszont bent az iskolában, hogyha őrá nem gondoltam, nyugodt voltam. A tanáraimmal és társaimmal jól éreztem magam.

Bemondó.

Hivatalos másolat:

„A gy.-i Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Szakmunkásképző Intézet kihelyezett tagozata. A tagozat tantestülete úgy ismerte a fiút, mint aki mindig szolgálatkész. A tanárok elmondása alapján az órákon mindig aktívan szerepelt, amit osztályzatai is bizonyítottak. Szakmáját szerette. Az állatokkal való bánásmódja kifogástalan volt. Tettét a tantestület elítéli, de ugyanakkor az édesapát is erősen hibáztatja a tragédia bekövetkezéséért. Véleményünk szerint választott szakmája elősegítette volna, hogy a társadalom hasznos tagja legyen, mivel tervei a jövőt tekintve nagyon reálisak, megalapozottak voltak."

Tanácsi megbízott.

A szülők, a feleségének a szülei meg az apjának a szülei ezt a tanyát, amiben most pillanatnyilag lakott, megvették nekik. Pusztán

azért vették meg, hogy nahát, most már tényleg telepedjenek le itten. Ugye, a szülők sajnálták az unokáikat is, de az egyik sajnálta a lányát, a másik a fiát. Az elhaltnak, illetve a halálos áldozatnak az apja úgy gondolta, hogy nahát, ha most hozzásegíti a házhoz, lesz önálló lakása, akkor talán csak megváltozik. Sajnos nem változott meg. A másik szülő, az asszony véleménye szerint, az nagyon sajnálta a gyerekeket. Az kimondottan azért adta a pénzt nekik, hogy hát a gyerekeknek otthonuk legyen.

Nagyanya.

Mert az apját feltámasztani nem lehet. Fáj, mert a családom. Egy anyának, úgy szokták mondani, nincs rossz családja, nincs rossz gyereke. Annak ellenére, hogy a fiam így járt, hogy azt felélleszteni nem lehet, én az unokámat nagyon sajnálom, mert hát még az egy fiatal élet, kérem. Beszéltünk mi a fiamnak, amit csak lehetett. Így, összetett kézzel, könyörögtem neki, sírtam, mindent elkövettem; fiam, hát nézd a családod, tekintsd a családodat! Azt mondta, hogy nekem hiába beszélnek, iszok, iszok és iszok. Nekem maga hiába magyaráz ilyet is, olyat is; nem érdekel. Na. Hogy a családi élete miért rossz, sose árulta el. Mondtam neki, hogy hát miért? Mondtam, ha nem vagy a feleségeddel megelégedve, miért nem válsz el tőle? Nem bírok, mert szeretem,

azt mondta. Hát akkor mit tudtam volna vele csinálni? Ugye, nem volt neki se istene, se otthona. Hol itt volt, hol amott volt munkában, mindenhonnan kimúlt, kihányták őt, nem kellett. Azért voltam azon, hogy megvegyük nekik azt a tanyát, hogy már ne hányódjanak, ne vetődjenek. Az unokák, azok mind menhelyben vannak. Meg hát ez a fiú... Akkor már harmadéves tanuló volt állattenyésztési vonalon. Értelmes. Mindenki azt mondja, hogy okos, értelmes gyerek. Az, hogy a gyerek elkeseredésében, vagy nem tudom én, miért... mert annyira űzte már ezt a gyereket is, már ezt a gyereket is azzal fenyegette, hogy elpusztítja. A gyereket is...

Riporter.
Az édesapja?

Nagyanya.
Az édesapja. Azzal fenyegette, hogy elpusztítja. Úgyis elpusztítalak, úgyis megfojtalak, azt mondta, úgyis. Utána meg anyádat ölöm meg, azt mondta.

Fiú.
Az édesanyámmal közöltem, hogy őtet nem vagyok hajlandó semmi áron elhagyni, mert amikor még én nem tudtam magamat védeni, ő védett engem. Most ő is megérdemli. Meg

szeretem is. Úgy érzem, hogy kötelességem most már, hogy mire ő megöregszik, és nem tudja magát védelmezni, meg hát nem tud keresni se jóformán, hogy hát segítsek rajta.

Szomszédasszony.

A gyerek itt volt nálunk egyszer egy szombat este. Kérdezi a gyerek, hogy mit tudnék tenni azért, hogy apámmal csináljunk valamit? Akkor én mondtam neki, hogy menjenek a Kutasinéhoz, a tanácstitkárhoz. Tudtam, hogy ez a Kutasiné is megkapta az új törvényt, ami augusztusban vagy mikor lépett hatályba. Tudtam, hogy van ez a fizikoterápiás elvonókúra. Mondtam a gyereknek, hogy menjetek, ezt el lehet indítani, de itt időről van szó, vagyis az időbe telik, amíg elítélik apádat és elviszik. És ott talán nem fog inni, vagy meglesz valahogy majd. A gyerek elment szombaton az édesanyjával. Elmentek. Következő szombaton este megint eljött ide hozzánk és megkért arra, hogy hát nem tudnám-e elvállalni azt a jószágot, ami van neki. Volt neki kecskéje, birkája vagy valami ilyesmi, amit ő a kis pénzéből, az ösztöndíjából vett. Kérdezi, hogy elvállalnám-e, míg elvégzi az iskolát és akkor bemenne a Kutasinéhoz, szólna neki, hogy az anyukája elmegy Pestre.

Riporter.

Mielőtt az iskolába visszament, mikor volt bent a tanácsnál?

Fiú.
A tanácsnál szombaton délelőtt voltam bent. Az édesanyámmal.

Riporter.
Mit kértek? Kivel beszéltek akkor?

Fiú.
A Kutasinéval beszélgettünk, és. . .

Riporter.
Ő vb-titkár?

Fiú.
Igen. Őtőle kértük, hogy édesapámat helyezzék el, tehát hogy vigyék el erre a munkaterápiára, mert nem tudunk vele együtt lenni.

Vb-titkár.
Az a gyilkosság előtti nap volt. Igen. Szombati napon. Az édesanyja hozta magával a fiát is. Kérdezem, hogy mi az oka a túlzott italozásának? Meg minden. Különböző kérdéseket tettem föl, hogy mennyit szokott hazaadni a férje a keresetéből, hol dolgozik? De lényeg az, hogy amikor tudomásunkra jutott, a jegyzőkönyvet fölvettük. Belevettünk minden olyan indokot, ami szükségessé teszi a férjnek a munkaterápiás intézetbe való elhelyezését. Erre már nem került sor, mivel a beje-

lentés 27-én történt és 28-án, vasárnap éjjel a gyerek megfojtotta az édesapját.

Szomszédasszony.

A gyerek szombaton éjszaka elment innen. Vasárnap visszajött hozzánk. Szüret volt. Itt szüretelt a gyerek, itt ebédelt, és fél háromkor elment azzal, hogy azt mondja, megmondom anyukának, hogy elvállaljátok a jószágot, és mehetünk.

Tanácsi megbízott.

Olyan rövid idő alatt történt, hogy beleavatkozni jóformán nem is tudott senki. Az édesanya pénteki nap volt itt nálam panaszon. Én pénteki nap megemlítettem a körzeti megbízottnak is. Hétfőn reggel, amikor kijöttem, hát értesítettek, hogy mi történt. Egész biztos, hogy a gyereknek nem az volt a szándéka, hogy az apját megöli, hanem hirtelen felindulásában történt. Mert eljött akkor is, értesülésem szerint, eljött az apját keresni. Két helyiség is van, az italmérő bolt meg a presszó. Itt találkoztak, azután az apja fizetett neki, vagy pedig a fiú magától ivott, azt nem tudom, de a vizsgálat azt állapította meg, hogy hát egy kis bátorító volt a fiúban, és azért is mert az apjával szembeszállni.

Fiú.

Nem volt szándékom.

Riporter.

Hogy történhetett?

Fiú.

Hívtam apámat haza a kocsmából. Nem volt hajlandó. Ivott. Aztán engemet rászedett, hogy én énekeljek nekik, hogy akkor hazajön. Hát jó. Énekeltem neki. Ő akkor se volt hajlandó hazajönni. Mikor én már őtet segítettem volna hazafele, összeesett. Fellocsoltam. Az egyik ivótársától kaptam két pofont azért, hogy mit csinálok vele, még tüdőgyulladást kap, holott én csak segítettem rajta, mert haza akartam vinni. Ez még hagyján. De a szódásüveggel is le akart ütni. Hát persze erre már ugye, mindjárt ideges lettem. Mielőtt hazaindultunk, ez azelőtt volt. Aztán útközben apám csak mondogatta a magáét. Szidott engemet is, szidta édesanyámat is. Olyan kijelentéseket is tett, hogy édesanyám engem csak bíztat, hogy összeuszítson övele. Azt is kijelentette, hogy ő nem fél tőlem. Persze énbennem is csak gyülemlett az ideg, és amikor azt láttam — ki is jelentette —, meg láttam is, hogy a kezét is emeli, hogy üt, hát ekkor minden ideg kitört belőlem.

Riporter.

Utána az édesanyjához ment haza?

Fiú.

Igen, az édesanyámhoz mentem haza.

Riporter.

Azt mondják, hogy nagyon nyugodt volt.

Fiú.

Nem tudom, hogy nyugodt voltam-e. Fogalmam sincs. Annyit tudok, hogy ki volt gombolva végig az ingem, szakadt rólam a víz még két óra hossza múlva is. Hogy nyugodt voltam-e vagy sem, azt nem tudom.

Anya.

Akkor, mikor hazajött? Hát amikor az ajtót benyitotta, vagy belépett, úgy hirtelen még nem is szólt. Mert én csak, ugye, ránéztem, ahogy benyitotta és ugye, hogy az nekem szembetűnt. Ránéztem, hogy mi van vele? De nem szólt semmit. Csak ahogy kinyitotta, úgy maradt. Az ajtót se csukta be maga után. Csak úgy maradt. Olyan furcsán, olyan meredve, vagy nem is tudom, hogy... És akkor azután, mikor elindult, akkor mondta, hogy itt van, ennyit keresett apu. Egy táskát meg egy csomagot dobott le az asztalra. Akkor, ugye, annyi volt, hogy Irénkét nézte a kiságyon, hogy alszik-e. Felkeltette. Mondta Irénkének, hogy hát, Irénke, ne féljél mostan! Én az anyut elviszem, elmegyünk. De nem bánt té-

ged itt senki. Nehogy sírjál vagy féljél! Megértetted, kishúgi? Akkor megpuszilta, letette, vissza a kiságyra. Akkor oszt így odafordult elébem, de így megállt, és úgy pillanatnyilag nem szólt, csak így rám nézett. Oszt akkor szótlanul elindult a fogashoz. Levett egy kabátot. Rám adta. Oszt akkor fogta meg a kezemet. Így. Az enyémet. Az övébe tette. Azt mondja, na, anyukám, jöjjön velem. Én meg, ugye, közben megijedtem. Féltem. Már vacogott mindenem. Különben is úgy voltam mindig én már, évek óta, szinte mióta együtt vagyunk, mindig úgy vacogtam. Félni kellett az emberemtől. Mi a kislánnyal felöltözve voltunk a kiságyon. Hol szunnyadtunk, hol felébredtem. Milliomszor kinéztem, hogy hallom-e hazajönni az apját. Máskor hallottam mindig, már innen arrább, hogy jön, mert vagy dalolt, vagy ordított, vagy káromkodott. Most meg, ha kijöttem is, nem hallottam. A fiú, amikor hazaért, oszt már mikor így a kezemet odatette az övébe, akkor szólalt meg. Azt mondta, anyukám, jöjjön velem! Mondom neki, fiam, hát hová? Csak jöjjön velem, anyukám, azért jöjjön, hogy megmondjam. No, avval el is indultunk. Irénkének megmondtam, hogy zárd be az ajtót. A kislány be is zárta belülről utánunk. Oszt mikor indulunk, csak jövünk erre az úton. Én csak kérdem a fiút, hogy hát, fiam, hát hova, minek megyünk? Azt mondja, megyünk B.-ékhoz.

Szomszédasszony.

Olyan tíz óra lehetett. Tíz óra húszkor mondták be a totót. Onnan tudom, mert volt totószelvényünk. Éppen ettünk kint a konyhában. Bejött, és arra kért, hogy Zana, öltözzetek fel, és gyertek el. Én nem láttam a gyereknek az arcát, mert ugye, itt sötét van. Én nem láttam, mondtam hát, hova menjünk éjszaka? Gyertek be, üljetek le! Merthogy az édesanyjával jött kézen fogva. Én meg mondtam neki, gyertek be, üljetek le! Amikor bejött a gyerek, megálltam így mellette és ránéztem. Fehérnek láttam, olyan zavarosnak a szemét. Mondom: János, mit csináltál? A férjem, mondta is, hogy ő nem is jön, ő nem foglalkozik ilyesmivel. Meg hogy hová menjünk éjszakának idején? Megnézi ő is jobban, én meg intek neki, hogy menjünk azért át. Az anyja meg egyre kérdezi, hogy hová menjünk, kisfiam, mondjad?...

Vb-titkár.

Az az igazság, hogy a vélemények megoszlanak. Annál is inkább, mivel ugye, az ott lakók jobban ismerték a család helyzetét, jobban ismerték az apa viselkedését. Sokan úgy nyilatkoztak, hogy talán minthogyha jól tette volna ez a fiú, hogy ezt tette. Viszont a másik része elítéli, hogy a fiú mégiscsak az apját hogyan fojthatja meg. Szóval megoszlanak a vélemények.

Kocsma.

1. Vendég.

Csak annyit tudok, hogy itt táncolt. Be volt rúgva. A gyerek meg pittyegtetett neki. Itt táncolt. Igen. Csak annyit láttam.

2. Vendég.
Táncolt, szépen.

3. Vendég.
Sőt. Vettek pálinkát. Útravalót. Ki tudta azt, hogy ez így fog történni?

Tsz-brigádvezető.
Ez a gyerek még kicsi korában meggyűlölte az apját. Arról tudom, hogy három éve galambpásztor volt a tsz-ben a gyerek, és hát beszélgettem vele naponta többször. Mondom neki, Jancsi, te is olyan leszel, mint az apád? Azt mondja, csak nőjek meg, majd adok én neki. Szóval ő már gyerekkorában, olyan hetedik osztályos lehetett, már akkor tervezett, hogy csak nőjön meg, majd ő lerendezi az apját. A gyerek tehát rá volt vetemedve arra, hogy ezt megcsinálja.

4. Vendég.
...azt! Kioltani az ember életét! Mert ez

nagy... énszerintem ez nagy dolog. Nem bánom én, ki hogy képzeli, de ez nagy dolog, nagy dolog! Amikor megvannak a lehetőségek arra, hogy hát ilyesmi már ne ilyen módon. Na de hát ezt meg lehet előzni. Ezt mama meg lehet előzni! Merem mondani.

Szomszédasszony.

Akik ismerték őket, tehát a családi életüket, a szegénységüket, a nyomorukat, azok megértik a gyereket. Legalábbis én úgy érzem, hogy megértik. De az olyanok, akikkel soha nem beszélt, akikkel csak köszönő viszonyban volt, vagy soha nem segítettek rajtuk, vagy nem hallgatták végig az asszonyt vagy a fiút, ha panaszkodni akart, tehát azt mondták, hogy gyerek, ilyen dolgokkal nem kell még neked foglalkozni, az olyanok nem értik meg. És még most sem fogják fel. Sőt. Azt kívánják, hogy mielőbb végezzenek vele, kötél kellene neki, meg szóval ilyen hasonló dolgokat. Úgy, hogy nem is szeretek erről a témáról senkivel beszélgetni.

Falubeli.

Hallottam, hogy az apja mindig űzte őtet, és hogy ugye, elment tanulni a gyermek. Mihozzánk járt a gyerek, meg locsolni a menyemet, meg minden. Szóval ismerős volt a tanyáról a

fiú. Idejárt. Úgyhogy én mást nem tudok rá mondani; jó gyerek volt. Rendes gyerek volt. Rendes nyiratkozású, rendes takarítkozású gyerek volt. Nem volt az huligán gyerek. És azt akarta, hogy jó legyen. A gyèrek már maholnap kitanult volna, és lett volna valami brigádvezető, vagy nem tudom, mi, az állami gazdaságban vagy a tsz-ben valahol, mert nagyon jó feje volt a gyereknek. Jóravaló gyerek volt. Csak hiába. Nem bírta tovább. Az édesanyját mindig annyira háborgatta az az ember, hogy borzasztóan.

5. Vendég.

Nem volt az állapot, amit csinált az apja. Családja volt. Három állami gondozás alatt. Kettő meg otthon szenvedett. Mikor az apjuk pénzhez jutott és berúgva ment haza, akkor ölőkéssel zavargálta őket. Én is ott laktam, tudja, mellettük.

Riporter.

Mondja, és ilyenkor senki nem avatkozott bele? Vagy ilyenkor nem jó beleavatkozni?

5. Vendég.

Hát a szomszédok. De nem nagyon. Ki megy oda, mikor késsel szaladgál?

Szomszédasszony.

Nem tehette ő szándékosan. Én nem azt mondom, hogy a gyerek, talán úgy, tudat alatt nem akarta. Lehet azt mondani, ha úgy nézzük, olyan lelki oldalról. Lehet, hogy megnyugodott aztán, miután megtette. Olyan felszabadult volt, olyan nyugodt. Úgy nyugtatta az édesanyját is. Az anyja csókolgatta a kezeit. Akkor odahajolt a gyerek és úgy csitította, hogy ne sírjál, anyukám, ne félj, anyukám, nem lesz nekem semmi bajom. Nem baj, ha fel is akasztanak engem, most már neked meglesz a nyugalmad, nem kell többet kiszaladni a szabad ég alá. Szóval én csak erre gondolok, hogy ezért nyugodott meg a gyerek.

Bemondó.

A nyomozás lassan befejeződik. Vajon mi várható a továbbiakban?

Nyomozó.

Az elkövetett cselekmény igen súlyosan büntetendő. Felelősségre vonás nélkül nem lehet elintézni.

Riporter.

Az ön környezettanulmányában van egy olyan rész, és a fiú is beszél arról, hogy szeretne továbbtanulni. Nem tudom, milyen ítéletre számíthatnak, de van erre lehetőség?

Nyomozó.

Ha jól tudom, legyen az ítélet bármilyen, már évekre vagy hónapokra gondolok is, bármilyen tartamú, minden valószínűség szerint mint fiatalkorú a fiatalkorúak börtönében nyer elhelyezést. Az iskola, illetve az intézmény, ahol a cselekmény elkövetéséig tanult, minden ígéretet megtett, hogy amennyiben kérik és megengedik, az összes évi szakkönyveket rendelkezésére bocsátják. Ő viszont ígéretet tett arra, hogyha mód van rá, ezt kérni is fogja.

Bemondó.

A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága, Budapesten.

Az 1976. évi április hó 7. napján tartott nyilvános fellebbezési tárgyaláson meghozta a következő ítéletet: *„Az emberölés bűntette miatt fiatalkorú ellen indított bűnügyben a... megyei bíróság ítéletét megváltoztatja annyiban, hogy a szabadságvesztés mértékét egy év és hat hónapra leszállítja. Részletek az indokolásból: A büntetés kiszabása során a Legfelsőbb Bíróság nagyobb súllyal értékelte enyhítő körülményként, hogy a fiatalkorú a nyomozás megkezdésétől a tárgyalás befejezéséig töredelmes, beismerő vallomást tett, és megbánást tanúsító magatartást mutatott. Ugyancsak nagyobb súllyal vette figyelembe,*

hogy a sértett azáltal, hogy családjával szemben kíméletlen, durva bánásmódot tanúsított, maga is súlyosan megsértette a szocialista erkölcsi szabályokat. A büntetés mértékének megállapításánál figyelembe vette a Legfelsőbb Bíróság azt is, hogy a fiatalkorú vádlott és annak édesanyja hiába fordult több ízben is a hatóságokhoz védelemért a sértett tűrhetetlen magatartása miatt."

Nagyfa.
Idősebb R. János, élt negyvenkét évet, már nem kerülhetett ide. A beutaltak idült alkoholisták, de egyesek már eljutottak a betegség belátásáig.

Hang Nagyfáról.
Gondolom, azért jött, hogy a meghalt apa helyett valamilyen formában nyilatkozzak.

Riporter.
Hogy lehetne ebből kilépni?

Hang Nagyfáról.
Véleményem szerint az apa saját akaratából már nem léphetett volna ki ebből. Korábban kellett volna beavatkozni a gyámhatóságnak, a rendőrségnek. Az apa, az már nem változott volna meg önerőből. Az biztos. Egyetlen járható útja lehetett volna, hogyha most itt ülne közöttünk. Akkor ez nem történt volna meg.

Riporter.

Mondjuk azt, hogy még most viszik el a három gyereket állami gondozásba. Az egyik egyéves, a másik kettő, a harmadik három.

Hang Nagyfáról.

Nagyon nehéz megmagyarázni azt, hogy miért nem áll meg egy alkoholista. Talán azért, mert az italhoz való hozzászokásával párhuzamosan torzul a személyisége is. Egyre kevésbé méri fel annak a negatív voltát, amit csinál, és a dolgok a maguk rendjében haladnak tovább. Az illető egyre többet iszik, egyre kevesebb a kontroll. Végül az ő életében már háttéreseménynek számít az is, hogy három gyerekét állami gondozásba veszik. Valahogy nem döbbenti meg már a dolog, mert életében már központi probléma az alkohol, a mindennapi alkohol előteremtése. Nos, az alkoholistáknak néha vannak őszinte pillanataik, sajnos nagyon ritkán, amikor tisztán látják saját helyzetüket, de ezek a tiszta pillanatok néha annyira kínosak, hogy azok pánikszerűen újabb iváshoz vezetnek.

Riporter.

Nem az egyedülléthez vezetnek?

Hang Nagyfáról.

Az alkoholizmus? Dehogynem. Az alkoholista előbb-utóbb elszigetelődik.

Nagymama.

Kétszer voltam nála, és hogyha engedélyezik, én megyek a gyerekhez máskor is. Annak ellenére, ami történt, mert az apját feltámasztani nem lehet. Fáj, mert családom. Egy anyának, úgy szokták mondani, nincs rossz családja, nincs rossz gyereke. Annak ellenére, hogy a fiam így járt, azt felélleszteni nem lehet, de én az unokámat nagyon sajnálom, mert az még egy fiatal élet, kérem.

Riporter.

Maga nem haragszik rá? A gyerekre?

Nagymama.

Én? Siratom állandóan, nemhogy haragudnék. Hát egy fiatal élet. Egy fiatal élet. Hogy haragudnék arra a gyerekre? Most is az volt az óhaja, hogy anyu menjen ki a tanyára, vigye ki a birkákat. Merthogy itt volt a húgánál, és ezek azt mondták, hogy szélnek eresztik a jószágot, vigye, csináljon vele, amit akar, de a tanyába nem engedik. A János azt mondta, anyuka, csak menjen a tanyára, és vigye a jószágot. Hát csak arra vélve gondolom, hogy hajlandó az anyja is, hogy a gyerek mégis, ha hazajön, hátha talán ott akar lenni, várja, hogy egy otthona legyen neki.

Riporter.
Volt bent a fiánál látogatóban?

Anya.
Voltam bent.

Riporter.
Hogyan viseli el a dolgokat most?

Anya.
Hát nem is tudnám megmondani, hogy milyennek látom, hogy hogyan viseli el. Egyébként, hogy úgy mondjam, jól van. Most ott elkapta a könyveit is. Ott bent is tanul, most is. És igen, azt mondta, mert mondta, hogy anyukám, hát ne féljen ott Irénkével, meg ugye, hogy maradjak itt a tanyán, a tanyát őrizzem meg, meg ugye, a jószágot.

*

1976. november 13. Tököl. A Fiatalkorúak Börtönének és Fogházának Igazgatási Szolgálata.

Nevelő.
Az intézetben magatartása, munkája megfelelő, ezért a Pest megyei Bíróság 1. bírája feltételes szabadságban részesítette. Feltételes szabadulás időpontja: 1976. november 13.

Fiú.

Még öt órakor, az ébresztőnél jöttek szólni, hogy szedjem össze a ruházatomat, és készítsem el a pénzemet és várjak, míg jön értem a szolgálatos őr, aki kivisz a kapuhoz és szabadulhatok. És akkor teljes készenlétben vártam. Fél hatkor, reggel jöttek értem. Ahogy indultunk ki a kapuhoz, és léptem át a kaput, mentem ki a szabad életbe, nagyon örültem.

Riporter.

Utoljára akkor beszéltünk egymással, amikor még a nyomozás folyt, és amikor még vizsgálati fogságban volt. Azóta eltelt már több mint egy év.

Fiú.

A testvéreim még jelen pillanatban állami gondozásban vannak. Énnekem régi tervem, hogy édesanyámmal szeretnék együtt élni. Támogatni akarom édesanyámat, a testvéreimet is. Szeretném azt is, hogy a testvéreim minél hamarabb kikerüljenek az intézetből, és normális családi körülmények közé haza tudjanak jönni és otthon élni. Egyszóval össze szeretném szedni a családot úgy, hogy legalább egyszer már hosszú évek után lennénk együtt, és egy megbízható családi élet jöjjön létre.

Riporter.

Nem fél ettől a visszatéréstől?

Fiú.

A kapcsolatot eddig sem szüntettem meg teljesen a külvilággal. Nyugodt vagyok afelől, hogy visszafogadnak. Arra számítok azért, hogy nem mindenütt fog zökkenőmentesen menni, hogy biztosan lesz, aki egy kicsit húzódzkodni fog mint munkatárs vagy iskolatárs, de én arról meg vagyok teljesen győződve, hogy bizonyos idő után, a munkám után, viselkedésem után meg fogják az emberek a helyzetemet érteni és visszafogadnak a közösségbe. Ugyanabba a környezetbe, ahol voltam. Nem félek tőle. Annyira hiszek, bízok magamban, bízok az emberekben, és annyira hiszek a jövőben, hogy nem riadok vissza semmitől.

Riporter.

És hogy ez kísérni fogja?

Fiú.

Az az igazság, hogy erre még nem sokat gondoltam. Sok múlik a megfogalmazáson. Közvetlen környezetemben nem gondolnám, hogy lenne... talán akik távolabbról ismernek egy kicsit...

Riporter.

. . .vagy nem ismerik.

Fiú.

. . .vagy nem ismernek. Remélem, hogy ezt is ki tudom valahogy küszöbölni. Azt mondhatom, hogy ettől se félek. Szóval ezzel is ki vagyok már békülve. Muszáj az embernek kibékülni vele. Megnyugodni. Így, egy az egyben kell az embernek visszatérni. Ahogy van.

Riporter.

Most még egyet. Annak idején az édesapjáról keveset beszéltünk. Gondolt rá az elmúlt időben?

Fiú.

Igen. Gondoltam rá többször. Az igazság az, hogy éjszaka nagyon sokszor megjelent álmaimban. Szóval sokszor találkoztunk. Amit nagyon sajnálok, hogy mindig nagyon nyomasztó emlékként hatott rám. Tulajdonképpen a megtörtént események ugyanúgy újra visszaidéződnek bennem többször. És bármikor is visszaemlékeztem, mindig nagyon kellemetlen, rossz, nyomasztó emléket tudtam találni csak. Semmi közelséget sem tudtam találni benne, mint apai szeretetet vagy másvalamit. Semmit. Mindig csak ezt a régi nyomasztó, nagyon rossz hangulatot. Részben

félelem és gyűlölet is keveredik bennem, és szánalom is, önmagam iránt, őiránta. Szóval olyan nagyon kellemetlen érzés, amibe valójában beleizzad az ember.

Pásztor Magdolna

Körülmények

A dokumentumjátékot a Magyar Rádió készítette és mutatta be. A szereplő személyek létezők, szövegük változtatás nélkül került kötetünkbe. Az elemi emberi tapintat kötelezővé tette számunkra, hogy a családnevet mellőzzük.

Gyámügyis *telefonál.*

Dr. Szabó Ferenc rendőr főhadnagy, bűnügyi osztályvezető? Drága elvtárs, nem küldte még el nekem az N.-féle ügyet? Elküldte? Még nem ért ide. Beszéltünk a kórházzal. Azt mondták, a nő egy hónapig kórházban lesz... de hát úgy néz ki, hogy minden igaz, ami bejelentést kaptunk, az is, amit maga mondott, így én nem tudok mit csinálni... nagyon nehezen, de el kell vinni a gyerekeket... Maguk is ilyen javaslatot tettek? Ezt írták?... De a nő ellen... Igen, bevérzett. Hetedik hónapos... Valószínűleg egy hétig fektetik... Lehet, hogy megszül, de lehet, hogy nem. Mindenesetre veszélyeztetett terhes. Ilyen élet mellett ez nem csoda... Igen... Akkor le kell állíttanom a lakáskiutalást is... Erre az évre vannak előjegyezve... Az ember tényleg nem tudja, hogy jót tesz-e vagy rosszat? Ha arra gondolok, hogy mennyi tisztességes embernek nincs lakása és ők megelőzik, akkor azt mondom, hogy visszavonatjuk, mert a gyerekek úgyis intézetbe mennek, de ha arra gondolok, hogy minden embernek joga, hogy legyen lakása... Hát ez az... Most mi a jóistent csináljak? Állandóan lelki válságban vagyok velük... Maga mit tenne?

Gyámügyis.

Két dolog aggaszt. Tudom, hogy hetvennyolcban ezek lakást kapnak. Lehet, hogy már az első negyedben. Ha nem jut a lakásügyi osztály tudomására, hogy a gyerekek nincsenek otthon, akkor kiutalja nekik a lakást. Ha tudomására jut, köteles megkérni a gyámhatóság véleményét, hogy ha kiutalja a lakást, kiadom-e a gyerekeket. Ha a gyerekek a lakáskörülmény miatt vannak intézetben elhelyezve, akkor én mondhatom azt, hogy utalják ki, mert kiadom a gyerekeket. No de ebben az esetben a szülők magatartása miatt vannak ott, és nincs biztosítékom, hogy az új lakásban nem folytatnak-e ugyanilyen életet. Magyarországon olyan rettenetes a lakáshelyzet, hogy igaz, itt most jön a harmadik gyerek, de még számtalan család van, ahol jön a harmadik gyerek, még nem kaptak lakást, és esetleg nem ilyen a magatartásuk, ők mégis megelőzik őket. Ezért lelkiismereti kérdés ez. . . Talán. Talán ha lenne lakásuk, nem lenne ilyen a magatartásuk. Ez nem biztos.

Riporter.

A szociális helyzetük, az életkörülményük mennyiben felelős azért, hogy így alakult az életük, hogy így alakult az asszony élete is?

Gyámügyis.

Nem biztos. Ebben a speciális helyzetben nem biztos, hogy felelős, mert ez a nő lop is. Amint hallotta, eljárás folyik ellene. Éjszakákat nem megy haza, idegen férfiakkal tölti, dacára annak, hogy hetedik hónapos terhes. Nem vagyok meggyőződve arról, hogy ez a lakáskörülményük miatt van, ami egyébként valóban szörnyű.

Zene.

Gyámügyis.

Az apa jött be a gyámhatóságra és kérte, hogy amíg a felesége kórházban van, feltéve ha addig rendben ellátja a gyerekeket, segítsünk a gyerekek ellátásában.

Apa.

Ezt az ellátást tőlem is megkapják. Sőt még többet.

Gyámügyis.

Keresetkiesése nincsen?

Apa.

Így lesz, de nem sok. Két-háromszáz forint, annyit meg megér.

Gyámügyis.

Itt van a gyerekek neve... Be van vezetve a gyerekeké... Andrea és Orsolya...

Riporter.

Jegyzőkönyv-felvétel 1978. január 9-én a kerületi tanács gyámügyi osztályán.

Gyámügyis.

Jelen van N. Sándor, Gödöllő, 1954. augusztus 18. Munkahelye:... számú Építőipari Vállalat, kubikos. Nézze, mi kaptunk egy bejelentést, hogy a maguk gyerekei igen elhanyagoltak, és hogy a felesége nem tesz meg mindent a gyerekek megfelelő gondozása tekintetében. A kolléganő kiment magukhoz. Hány éves maga?

Apa.

Huszonnégy.

Gyámügyis.

Huszonnégy. Szereti a gyerekeket?

Apa.

Igen.

Gyámügyis.

Most miért van otthon? Milyen alapon van otthon? Hogyhogy nem dolgozik?

Apa.
Táppénzen vagyok a gyerekek miatt. Mivel a feleségem kórházban van, felvehetnek engem táppénzre.

Gyámügyis.
Mondja, mit ígértek magának, kapnak idén lakást?

Apa.
Igen.

Gyámügyis.
Mikorra ígérték?

Apa.
Már be van fizetve, és. . .

Gyámügyis.
Mi van befizetve?

Apa.
A lakás. El is hoztam a papírokat.

Gyámügyis.
Hol fognak kapni?

Apa.
Békásmegyeren.

Gyámügyis.
Ez gyönyörű... Igen... Mekkorát?

Apa.
Egy nagy szoba és két félszoba. Összkomfortos.

Gyámügyis.
Két gyerekre igényelték a lakást? S milyen? Szövetkezeti? Tanácsi?

Apa.
Tanácsi. Egy gyerekre igényeltük, mert a második még akkor nem volt meg. És akkor a másodikkal gyorsítani akartuk... Akkor se volt semmi hatása a lakással...

Gyámügyis.
És akkor a harmadikkal akarták gyorsítani?

Apa.
Igen, akkor a harmadikkal.

Gyámügyis.
Tehát gyakorlatilag a lakás miatt lettek a gyerekek?

Apa.
Igen... nemcsak abból... mert azért, mondjuk, hát nekem is szükségem van rájuk.

Gyámügyis.

Nézze, én szeretném, ha maga hozzájárulna ahhoz, hogy a gyerekek addig intézeti elhelyezésben részesüljenek, amíg arra szükségük van. Hiszen ha a felesége hazajön a kórházból egy pici gyerekkel, feltételezhető, hogyha nem szül le most koraszülésben, akkor még egy darabig ő sem lesz alkalmas ilyen kisgyerekek ellátására.

Apa.

Erre csak nemet tudok mondani.

Gyámügyis.

Tehát semmi körülmények között nem akar ebbe beleegyezni?

Apa.

Még ideiglenesen se, csókolom.

Gyámügyis.

Ha megváltoznának a körülményeik, maga reméli azt, hogy a felesége magatartása is megváltozik? Hogyha lakást kapnak, és a gyerekek otthon lesznek?

Apa.

Sőt. Már megváltozott volna régen.

Gyámügyis.
Na, ne vicceljen.

Apa.
Ha normális körülmények között élünk, tehát ha csak mink vagyunk. . . hogy is mondjam. . . csak ha mink családilag. . .

Gyámügyis.
Miért? Hát van olyan társaság, amelyik rossz hatással van a maga feleségére?

Apa.
Igen, volt egy, de azt sikerült kirúgatni.

Gyámügyis.
Na de hát nemcsak az van, hanem az is van, hogy tudomásom szerint lopás miatt a rendőrség eljárást indított a felesége ellen..

Apa.
Tudom. Azok az aktáḳ le vannak zárva.

Gyámügyis.
Dehogy vannak lezárva!

Apa.
Dehogynem!

Gyámügyis.
Hogy mondhat ilyet?!

Apa.
Vissza lett fizetve minden.

Gyámügyis.
Akkor is! Ez hivatalból üldözendő. Mindenféleképpen vádat emelnek az ügyben. Visszafizették, rendben van, az bizonyos mértékig beszámítható, de azért a cselekmény megtörtént.

Apa.
Hát igen, volt neki egy adóssága, négyszáz forint, és azt aznap meg kellett adni.

Gyámügyis.
Mondja, azonkívül, hogy maga szereti a feleségét, úgy gondolja, hogy a felesége is szereti magát és a gyerekeket is?

Apa.
Igen. Ez a hogyishívják miatt volt... Az a nő annyira befolyásolta a feleségemet.

Gyámügyis.
Melyik nő?

Apa.

A Sári. Ott lakott. Ez annyira befolyásolta a feleségemet, hogy direkt leste, hogy... ez a nő teljesen alkoholista.

Gyámügyis.

Nézze, én nem akarok maguknak rosszat; egyezzen bele abba önként, hogy a gyerekeket addig intézeti elhelyezésben részesítsük, amíg arra szükség van. Ha a felesége hazamegy a kisgyerekkel, majd meglátjuk, hogy milyen magatartást tanúsít, hogy alkalmas-e a gyerekek nevelésére... Nézze, ha nem egyezik bele... nekem ugyan meghallgatási kötelezettségem van magával szemben, de ha ez bizonyítható, és úgy néz ki, hogy bizonyítható, akkor a beleegyezése nélkül is kénytelen vagyok közbelépni. Én ezért szeretném magát meggyőzni arról, hogy ez a maguk érdeke és elsősorban a gyerekei érdeke. Gondolkozzon! Maga olyan fiatal ember és nem rossz szándékú, látnia kell. Fél a feleségétől?

Apa.

Nem félek. Csak a gyerekeket féltem.

Gyámügyis.

A gyerekeket nem kell félteni, mert a gyerekek sokkal jobb körülmények közé kerülhetnek, mint amiben jelenleg vannak. Maga

annyit nem tud nekik biztosítani, mint amennyit egy intézeti elhelyezés biztosítana nekik.

Apa.
Akkor most erre visszavágok azzal, hogy a feleségem is intézetben nőtt fel. És tessék megnézni, hogy hova jutott az intézet által.

Gyámügyis.
Nem biztos, hogy az intézet által jutott ide.

Apa.
De, biztos! Száz százalék biztos!

Gyámügyis.
Nézze, ez teljesen bizonytalan, labilis állapot, amiben maguk egyik napról a másikra élnek.

Apa.
Egyelőre ezen... Megmondom őszintén, abban a szobában életet, meg mit tudom én, mit, még elképzeléseket se lehet létrehozni. Az ember azon gondolkozik: most mit csináljon, most ez jó legyen, most hogy akkor most kimegyünk, akkor behozzuk a sarat, most hideg van kint, akkor nem mehetnek ki a gyerekek, mert nem járkálhatunk... mit tudom én!... ez így nagyon nehéz ott.

Gyámügyis.

Ezt szerintem nem vitatja senki. A tény azonban, hogy Magyarországon még egypáran élnek ilyen körülmények között és még sincs velük probléma.

Riporter.

Igen, a körülmények. A lakáskörülmények. Az életkörülmények. Az a szorongatott helyzet. Most itt nehéz mindent elmondani, minden kérdésre választ adni. Folytatódott a jegyzőkönyv felvétele, és én már akkor elhatároztam, hogy kimegyek utána a folyosóra. Hátha négyszemközt nyitottabb lesz, amikor nem kattog az írógép sem.

Gyámügyis.

Felteszem a kérdést: *hajlandó-e gyermekei állami gondozásba vételéhez hozzájárulni?* Új bekezdés, kettőspont. Válaszoljon! Nem? Köszönöm. Írja alá! Legyen olyan kedves.

Ajtónyikorgás.

Riporter.

Várjon egy kicsikét! Mondja, okosan végiggondolta maga, hogy egyáltalán mik a lehetőségei?

Apa.
Hát igen, de szerintem már nem sok lehetőségem van. A lényeg az, hogy most bevitték a gyerekeket.

Riporter.
Maga a gyerekeit szereti, vagy a feleségéhez ragaszkodik?

Apa.
A gyerekeimet.

Riporter.
Úgy tűnik, hogy maga inkább a feleségéhez ragaszkodik. A gyerekei érdekeit nem nagyon nézi. Semmiről nem mond le, ami a feleségéhez köti, pedig az a gyerekek érdeke lenne.

Apa.
A gyerekeknek szükségük van ránk! Az anyjukra is meg rám is szükségük van, és ugyanúgy nekünk is a gyerekekre.

Riporter.
Mondja, úgy érzi, hogy a felesége valóban anyja a gyerekeknek? Úgy, ahogy például a maga édesanyja törődött magukkal? Ő is három gyereket nevelt fel.

Apa.

Ott is nehezen ment. Ahogy ő elmesélte, most már könnyen mesél róla, ott meg én voltam otthon majdnem ugyanúgy, mint most, a legkisebbik gyerekkel, az öcsémmel, mert az is állandóan beteg volt. Ahogy hazaért, fél öt volt. Szépen ugye a vacsorát megcsinálta, de a vacsorát is leginkább apám csinálta, mert tulajdonképpen kímélte anyukámat.

Riporter.

Most azt mondja, hogy az édesanyja nem törődött magukkal? Hogy maga nem érezte, van édesanyja?

Apa.

De éreztem. Törődött velünk ilyen téren is, csak, hogy mondjam?... Nem lehet összehasonlítani őket. A nejem azért könnyelmű, könnyelműbb. Úgy voltam vele, hogy nem érdekel, csak a gyerekek. Megmondtam, lásd el a gyerekeket, mondom, semmi mást, de mondom, ha valami történik a gyerekekkel, mondom, akkor rossz világ fog rád kinézni. Semmi többet nem mondtam...

Zene.

Gyámügyis.

Tegnap, szerdai napon N. Sándorné kijött a

János-kórházból és egyenesen idejött. Nyilván a férjével való beszélgetés után. Nagyon letört volt. Én felvettem vele egy jegyzőkönyvet. Megmondtam, hogy mit állapítottunk meg, hogy nagyon súlyosat, de előzőleg beszéltem a lakásügyi osztállyal. A lakásügyi osztály ugrásra készen áll, hogy honnan tud valahonnan szerezni felszabadult lakást, mert nagyon soknak, akinek már megígérték és kiadták a papírt, nem tudják kiutalni a lakást. Állítólag le kellett adni a fővárosnak egy csomó lakást, mert sok helyen szanálnak és onnan kell beköltöztetni a lakókat az új lakásokba. Eredetileg százhúsz családnak tudtak volna adni — körülbelüli számot mondok csak, nem pontosat —, és ebből csak nyolcvan kaphat. Így a lakásügyi osztálynak most döntő, hogy olyan igényjogosultnak adjon, aki meg is érdemli. Nem akarom, hogy ennyire hátrányos helyzetbe kerüljenek. Az asszony most idejött, úgy láttuk, hogy zavarban van. Megbánás látszott rajta. Mindent megígért, hogy ezentúl más lesz, és higgyük el. Én fölvettem vele egy jegyzőkönyvet, amiben mint előadó nyomatékosan figyelmeztetem, hogy miután olyan tényeket tudtunk meg, hogy a gyermekeit elhanyagolja, iszik, a családjával nem törődik, bár elköltöznek a kerületből, felhívjuk a III. kerületi Tanács figyelmét a család fokozott ellenőrzésére.

Amennyiben a tanács a legkisebb jelzést fogja kapni, hogy szülői kötelezettségüknek nem tesznek eleget, úgy a kerületi gyámhatóság javasolni fogja a gyerekek állami gondozásba vételét és a lakáskiutalás visszavonását. Megmondtam neki, hogy a gyerekek miatt kapják a lakást, és hogy nagyon remélem, ez olyan figyelmeztetés volt, amit komolyan vesz... Nézze, olyan nagy dolog ez egy család életében! A férj is elmondta, hogy tényleg borzalmas körülmények között élnek. Annyira fiatalok! Lehet, hogy teljesen szétmegy, elzüllik ez az egész társaság, hogyha ezt nem próbáljuk meg, mint ahogy erre már volt példánk. Végeredményben a gyámhatóságnak eddig nem volt tudomása arról, hogy ezek ilyen súlyosan veszélyeztetettek, és sajnos az a véleményem, hogy...

Zene.

Riporter.
A védőnőt hol találjuk?

Női hang.
Nem tudom. Mikor jönnek? Délután?

Riporter.
Senki nincs bent a rendelőben? Orvos? vagy...

Gyámügyis.

Hagyhatnánk egy üzenetet hivatalos ügyben? Hogy hívja fel a védőnő a gyámhatóságot! A Senkernét. Köszönöm szépen. Ötig? Igen. Jó. Köszönöm.

Riporter.

Köszönjük. Viszontlátásra! Itt nem volt szerencsénk. *Lépések.* Bizonyára ez az az időszak, amikor a védőnőnek a körzetet kell látogatnia.

Gyámügyis.

Egy hónapban egyszer megy ki egy ilyen helyre. Körülbelül tudják is, hogy mikor.

Riporter.

Nyilván saját érdeke is, hogy otthon találja a családot és ne kelljen még egyszer visszamennie. Ezzel viszont éppen annak a lehetőségét veszti el, hogy ellenőrizni tudjon.

Zene.

Gyámügyis.

Egy kicsit menjünk beljebb. Szervusztok. Hát szia, arany csillagom, Andikám!

Riporter.

N. Sándorék lakásán vagyunk. A fiatalember

egyedül van itthon a két gyerekkel. Felesége újra a kórházban. Látogató érkezik. N. Sándor édesanyja.

Gyámügyis.
Hát mi van? Mosott az édesapa?

Apa.
Mostam. Most végeztem, ebben a percben.

Nagymama.
Gyere, kicsi bogaram! Gyere a mamához! Gyere ide, gyere ide, arany csillagom! Drága tündér.

Gyámügyis.
Beszéltem a kórházzal.

Apa.
Én is beszéltem.

Gyámügyis.
Jól van. Akkor nem mondok újat.

Apa.
Egy hónap múlva jön ki.

Gyámügyis.
Nekem nem mondtak időt. Mondták, hogy jelenleg semmi vérzés sincsen, de...

Gyerekhang.
Hoztál csokit?

Riporter.
Mit mondtak a kórházban?

Apa.
Körülbelül egy hónap múlva jön ki.

Riporter.
Akkorra már itt lesz a szülés ideje.

Apa.
Dehogyis! Márciusban. Még rá egy hónapra.

Nagymama.
Sanyikám, mi lesz, gondolod-e azt, hogy a Zsuzsát valamilyen módszerrel, valamilyen módon, nem ütéssel, de valahogy rá tudnád arra venni, fiam, hogy a gyerekek érdekében le tudna ő mondani erről az egész rossz, mocskos életéről? Ötödik éves házasok vagytok. Képes volt téged otthagyni azzal a kéthónapos gyerekkel. Meg ütötte-vágta. Hányszor rátok nyitottam az ajtót, édes fiam, hogy hagyd abba azt az ütést, mert nem tudom, mit csinálok!? A falon áthallatszott. Egy pólyás gyereket ütött. Csattogott a pólyája, hogy a szívem majdnem megszakadt ezért a gyerekért. Emlékszel rá, ugye, fiam?

Apa.
Persze hogy emlékszem.

Nagymama.
És miért kellett a csillebérci táborból eljönnöd?

Apa.
Hát miatta.

Nagymama.
A sok igazolatlan mulasztás miatt.

Apa.
Ott nem volt igazolatlan. . .

Nagymama.
Apukám, emlékszel rá, amikor a Zolival elment?! Emlékszel rá, amikor mi Tapolcán voltunk?

Apa.
Azt elintéztem simán. Nem is ott kezdődött a gubancom.

Nagymama.
Édesapám, el volt?

Apa.
És akkor kereste az egész. . .

Nagymama.
Elment egyik délután az ötszáz forintomat felváltani, és másnap délután jött haza.

Apa.
Hát igen.

Nagymama.
Megkerestem azokat az illetőket, akikkel együtt szórakoztak? Meg, ugye? Szó szerint, név szerint megmondtam.

Gyerekhang.
Ez milyen játék, nagyi?

Nagymama.
Játék, szép, piros. És hogy kértem attól kezdve is őtet, de nem törődött vele. Könyörögtem neked is, neki is; ez nem élet, a gyerekek nem tanulnak jót. És, fiam, megvettem az aranyláncot neked, nem felhányásképpen, mert én boldog voltam, hogy tizenhat éves korodra aranyláncot tudtam neked venni, hárman voltatok, nem egyedül voltál; megvettem mind a hármatoknak. Megvettem az arany pecsétgyűrűdet, megvettem mind a kettőtöknek az arany karikagyűrűket. Ilyen vastag arany karikagyűrűt vettem mind a kettőnek.

Riporter.
Hol vannak a gyűrűk?

Apa.
Eladtuk. Muszáj volt eladni.

Nagymama.
Eladták. Meg voltatok szorulva akkor.

Apa.
Tavaly kellett eladni.

Nagymama.
Elsüllyednek az adósságban a jelenben is. Amit a feleséged csinált! Csak amit tegnap is mondtál, édesapám! Ugye, jössz haza, már négyszáz forintért megállít a trafikos, hogy annyi hitelt csinált a feleséged. Ugye, én adtam nektek kölcsön, én azt mondtam a feleségednek, én kisegítelek, de nekem is ott van a két felnőtt, akit el kell tartanom, és annak nem adhatok úgy, mint a gyereknek, hogy bögre teát, vagy ezt vagy azt, és mi is csak ketten keresünk.

Riporter.
Eltartási szerződésük van?

Nagymama.
Eltartási, hetven- és hetvenkét éves ember;

házaspár. És adtam. Arra kértem a feleségedet, időben adja meg. Nem. Érte kellett jönnöm.

Apa.
Hát nem tudta elvinni.

Nagymama.
Sanyikám, eljönni érte el tudott? Ugye, el tudott? Két alkalommal is. De az előző két alkalommal becsapott, hülyének nézett. Én megmondtam neki akkor, a fiamat akármilyen hülyének nézed, mert annak nézed, hogy mindent elnéz és eltűr neked, engem ne nézz annak. Nem adtam. Egyszerűen nem adok neki kölcsön. Nem adok, mert akkor örökké abból élnek, hogy kölcsön és kölcsön, és amikor megkapják a fizetést, akkor előbb a kölcsönt ki kell fizetni, és utána egy újabb kölcsönt.

Gyerekhang.
Tessék, vegyél magadnak ezen magnót.

Nagymama.
Köszönöm szépen. Egyszerűen, addig húzni a takarót, ameddig ér. Mert ha szépen járnának! Nem hiszi el, tudom, de az én fiamnak olyan szép nadrágjai voltak. Maszektól vettem neki nadrágot a Déli pályaudvarnál. Ott van a kapualjban, négyszáznyolcvan forintos

nadrág volt, pedig három gyerekem volt, nem egyedül volt. Szép ingeket is. Mindig azon voltam, ne legyen alábbvaló, mint az a másik fiú. A felesége hordta. Majdnem agyvérzést kaptam, amikor megláttam, hogy három-négyrét fel van hajtva a négyszáz forintos nadrág. Aztán ott kopott el, ameddig fel volt hajtva. Na, mondom, megvert a jóisten. A harminckilences cipőit is elhordta. Letaposta a kérgét. Tehát mindent. Ruha nélkül van, azt lehet mondani. Tudtam, hogy szülésre készül a kislánnyal, ezzel. Jött a Zsuzsa-nap. Körülnéztem. Sok minden kellett volna, de hát tudtam, hogy nincs hálóinge, vettem hálóinget neki, ugye. Nem túlzok, itt a fiam, élő ember, élő tanú, azt a kicsi lányt mink öltöztettük a lányommal. A felesége egyszerűen elajándékozta, eladta. Nincs a gyereknek ruhája.

Apa.

Nem eladta, nem az. Hanem hogy jött az Ili, a nővére, na, most ő szeret turkálni és négy gyereke van. A Zsuzsa nem is vette észre. Senki nem vette észre. Ő eltakarta. Amikor egyszer öltöztetni akartam, kerestem a kis ruhákat, úgy emlékszem, tizennyolc darab volt, nem találtam, maradt valami öt vagy hat darab.

Nagymama.

A zoknitól a bugyiig, a szandáltól a cipőig, a

csizmáig. . . Hát látom, nem jó feleség, mert a férje lekoszosodott, lezüllött mellette. Ő is ugyanaz, még jobban iszik, mint az ura. Legalább a nő álljon a talpára! Mert egy férfit, ha olyan részeg, hogy fejre áll az út közepén, nem szólják úgy meg, de ha egy nő elkezd tántorogni, azt megszólják. Én próbáltam neki magyarázni, nézd a két gyereket, persze egész éjjel oda eszi a fene őtet, hazajön, hát mit tud csinálni, ledöglik, és kész, vége. Ez a szerencsétlen meg kínlódik itt a két gyerekkel. Nem ér a szó. Nem ér nekik a szó. Én annyit könyörögtem, én annyit kértem őket szépen, én már azt is mondtam, hogy a szemem elé ne kerüljön, most, mikor ezt megtudtam, hogy mit csinált.

Riporter.
Lopott?

Nagymama.
Igen. Én nem börtönre neveltem a fiamat. Hát tönkreteszi! Huszonnégy éves fiatalember, ő meg huszonhét éves. Az úristent az anyjába, hát már több esze lehetne, mint ennek a gyereknek! Nem azért, mert a fiam, mert őbenne ugyanúgy megtaláltam a hibát, és kértem őtet is, hogy ne csinálják így. De őbenne legalább megvan az, hogy mindene a gyerek. A Zsuzsa még azzal se törődik. Mert

ha egy kicsit törődne a gyerekével, nem volna szíve éjszakának idejére itthagyni, fürdetlenül, mosdatlanul a gyerekeket! Nem törődik vele, hogy kaptak-e vacsorát, vagy esznek-e, hogy reggelig mi lesz velük.

Apa.
Ez nem mehet így tovább.

Nagymama.
Én remélem is, fiam. Próbálj meg gondolkozni. Én mindent elkövetek annak érdekében, hogy téged megmentselek mindentől, meg a gyerekeidet, de hogy ezzel a nővel mi lesz, fiam, én azt nem tudom.

Riporter.
Mondja, maga hogyan képzeli? Mit gondol, Sándor, szóval mit lehet csinálni? Mi a terve most?

Apa.
Ha ő itthon lenne, beküldeném, üljön ő ott a gyámhatóság előtt, ne én, kapja ő a fejmosást.

Nagymama.
Apukám, te nem fejmosást kapsz, téged menteni akarnak. Ne úgy állj oda, fiam! Mióta csináljátok ezt?

Apa.
Anyuka, én egyszer megmondtam. . .

Nagymama.
De eltűröd, édesapám! Te azért vagy hibás, mert eltűröd ennek a nőnek, amit csinál. Hát minden ember más ember. Én nem azt mondom, hogy üsd meg. Én nem tudom, mit csináltam volna? Hetvenhétszer elváltam volna már tőle! Én mégsem azt mondom, hogy válj el. Éljetek boldogan! Én akkor lennék boldog.

Riporter.
De ez már nem. . .

Nagymama.
De nekem az rettenetes dolog, amikor látom, hogy mész össze, fiam, topisodsz, és lezüllesz mellette. Nem ilyen voltál te, édes fiam.

Riporter.
Tönkremennek a gyerekek. Előbb-utóbb mégis az lesz, hogy csak az állam tud segíteni, mert maga nem töltheti itt az egész életét, táppénzen a gyerekek mellett. Ha egyszer látja, hogy a felesége nem alkalmas arra, hogy törődjön a gyerekekkel.

Apa hallgat.

Nagymama.

Én tegnap is megmondtam neked: ajánlj fel a gyámhatóságon egy nyilatkozatot, amit aláírsz, de nemcsak aláírsz, hanem be is tartod, és hogy ugyanerre kötelezzék a feleségedet is, hogy ezt a züllött, erkölcstelen életet egyszer és mindenkorra abbahagyja. Vagy aláírja és vállalja, vagy nem. Ha egyetlenegyszer kimarad egy félórára éjszaka, én leszek az első, aki feljelentem. Két alkalommal öngyilkosságot csináltál. Miért csináltad? Énértem? Nem. Ezért a hülye szélhámos nőért! Minden kiadás az enyém volt. A menyasszonyruha! Nem minden anyós tenné meg azt, hogy saját ruhában esküdjön. Pártoltam is. A lányom egy kicsit neheztelt is rám, mert én valóban szeretettel fogadtam Zsuzsát. A fiamnak azt mondtam, szeressük őtet, ezt nem volt, aki szeresse, szeressük, talán hozzánk fog szokni. Micsoda? A végén még vén kurvának is lehordott, szemtől szembe. Mert akkor is azt mondtam neki, ha gyereket csináltatok, akkor tessék itthon tartani az orrotokat vele. Én is laktam, fiam, háromméteres szobában kettőtökkel, a húgoddal együtt, de mindenkor bejöhettek, mindenkor bejöhetett bárki hozzánk.

Riporter.
Miért ilyen? Mondja? Így jó neki, vagy miért?

Apa.
Nem tudom.

Nagymama.
Lusta. Egyszerűen lusta, koszos. . .

Apa.
Meg van hülyülve.

Nagymama.
Az olyan koszos, mint a föld. Olyan rajta a ruha, hogy. . . De képes engem kikísérni a buszmegállóba úgy. Ahogy csak szerét teheti, nem mos, nem főz. Hétvégeken, míg velem laktatok, másfél évig nem te főztél?

Apa.
Mert szeretek főzni, azért. Hát most mit csináljak?

Nagymama.
Apukám, szeretsz főzni! És az Andreát ki gondozta? Te meg én. Nem így volt? Még az öcséd, a Jancsika, még az is vasalta a pelenkáit, mert ő már adta volna alá kéthetes korában is a vasalatlan pelenkát, én pedig ehhez nem voltam hozzászokva, mert nekem még,

mikor egyéves voltál és pelenkáznom kellett, akkor is stószban állt nekem a tiszta fehér pelenka a szekrényben.

Riporter.
Mondja, mi a terve? Milyen elképzeléssel megy fel a gyámhatóságra hétfőn? Mit tud felajánlani? Mit akar megígérni? Milyen segítséget kér? Hogyan lehetne segíteni maguknak?

Apa.
Fogalmam sincs.

Nagymama.
Apukám, mit mondtam neked tegnap?

Apa.
Mit kérjek? Nyilatkozatot?

Nagymama.
Igen, amit aláírsz és vállalod is, de be is tartod aztat. *Gyereksírás.* Anyucikám, ne sírjál! Visszaadja. Te már olyan nagy kislány vagy. Ne sírjál!

Gyerekhang.
Azt mondta a védő néni, hogy az apukám menjen a rendőrségre.

Nagymama.

Dehogy megy apukád! Apukád nem csinál semmi olyat, anyukám. Apukának nem kell sehova menni. Apukádnak. . .

Apa.

Hát aztán innen tudják, hogy mi van!

Nagymama.

Annyira bele van a gyerekbe rögződve ez a rendőrségi ügy, hogy elvitték az anyját, hogy nekem tegnap fantáziált is a gyerek. Olyan dolgokat mondott, hogy tudom, hogy nem igaz. . .

Apa.

Mert ez a nő is itt kijelentette a gyerek előtt, hogy azt mondja, kihívja a rendőrséget és elvitet engem.

Nagymama.

Apukám! Hát ezt el kell kerülni, édes fiam. Hétfőn én fél négyig dolgozom, utána idejövök, ő csak akkor tud elmenni, ha én addig itt vagyok a gyerekekkel, amíg ő bemegy a gyámhatósághoz. Ezt csináld, fiam! Hallgass rám! Tudod, hogy én neked soha nem akartam rosszat.

Zene és szövegmontázs a Nagymama vádjaiból.

Nem jó feleség, mert a férje lekoszosodott, lezüllött mellette. Ő is ugyanaz, még jobban iszik, mint az ura... Egyszerűen lusta, koszos... Az olyan koszos, mint a föld. Olyan rajta a ruha, hogy... de képes engem kikísérni a buszmegállóba úgy. Ahogy csak szerét teheti, nem mos, nem főz. Hétvégeken, míg velem laktatok, másfél évig, nem te főztél?... Képes volt téged otthagyni a kéthónapos gyerekkel. Meg ütötte-vágta... Valóban szeretettel fogadtam a Zsuzsát. A fiamnak azt mondtam, szeressük őtet, ezt nem volt, aki szeresse...

Zene.

Riporter.
Miért került maga állami gondozásba?

Anya.
Mert az anyám meghalt nekem, amikor én... én ötvenegyben születtem, ő ötvenkettőben... És akkor mi hatan voltunk testvérek, aztán egyik lakásból a másikba vándoroltunk. Akkor az apám, ami a sajátunk volt, amit már a nagyobb gyerekek fizettek, akkor azt a nő miatt eladta. Mert többször nősült utána, azt hiszem, háromszor, és akkor eladta, meg mi. Akkor a végén már annyira rossz körülmények közé kerültünk, hogy a két

nővéremnek, aki otthon maradt, hát ők is dolgoztak már, ugye, nem volt idejük velem foglalkozni. Sokat voltam egyedül. Éjszakákat. Amikor ők éjszakásak voltak. Aztán, hetedikes voltam, és kaptam egy idegösszeomlást ettől a sok egyedülléttől. Állandóan féltem. Szóval mindig be kellett zárkózni. Nem mertem kimenni, villanynál aludtam, meg ilyenek. Szóval nagyon... és akkor bekerültem egy jó hónapig kórházba. Amikor kijöttem, akkor a nővérem elintézte, hogy állami gondozásba vegyenek. Úgy tizennyolc éves koromban akkor eljöttem. Attól kezdve mindig mászkáltam albérletbe. Meg olyan helyre mentem, ahol lakni lehetett, mert egy testvérem se volt olyan helyzetben, meg ha volt is, akkor sem... szóval ők nem vállalták, hogy én odamenjek, hogy nyűg legyek esetleg, mert mindenhol gyerek volt már akkor, meg mit tudom én... és akkor így magam lábán kellett megállni. Apám se segített egyáltalán. Mert ő nem tudott segíteni. Azt várta, hogy mikor jár le már a fizetés utánam az intézetben, mikor jövök már ki, mikor keresek már, hogy inkább én adjak neki, mint ő nekem. Aztán volt probléma nagyon. Az, hogy nem volt az ember mellett senki. Hiába volt egy nevelőnő, hiába volt a tanárnő, egyszerűen csak azt gondolták, hogy nekik az a dolguk, hogy ott letöltsenek tíz órát és

ne szökjön meg senki, és ezzel el van intézve. Mert ha az ember mellett van egy édesanya, az mégiscsak más. Ha leülök az anyámmal és megkérem, és nem úgy, mint az anyám, hanem úgy, mint a barátnőm, megpróbálok vele beszélgetni, és elmondani neki, hogy izé... akkor sokkal könnyebb érzés az az embernek. És nagyon, szóval én nagyon vártam, hogy kijöjjek onnan. És azt csodálom, hogy meg bírtam állni, szóval... nem lettem, mondjuk, izé... munkakerülő, nem lettem utcalány, vagy nem lettem ez... vagy szóval hasonló...

Zene.

Gyámügyis.

Érdeklődtem a lakásügyi osztályon. Maguknak innen el kell költözni. Hát azért az is anyagiakkal fog járni. Mennyi OTP-t vettek fel?

Anya.

Tízet vettünk fel. Befizettük belőle a lakást, meg volt adósságunk, meg ilyen...

Riporter.

Mennyit kellett a lakásra befizetni?

Anya.

Háromezer-nyolcvanat fizettünk be.

Riporter.

N. Sándorné egy hét múlva várja a harmadik gyermekét. Néhány hét múlva költözhetnek. Közben segélyért fordultak a tanácshoz. A gyámügyi előadó utolsó környezettanulmánya:

Gyámügyis.

Hát azért nem csodálatos tiszta, az biztos.

Anya.

A gyerekek olyan hamar összekoszolják. A földön húzgálják meg rátaposnak. De ha meg nem hagyom kint, akkor meg üvöltenek a kispárnáért.

Riporter.

Nem lehetne egy kicsit nagyobb rendet tartani itt?

Anya.

Hát lehetne, csak nehéz. Még ha mindennap mosok, akkor is van mit, meg takarítani is...

Riporter.

Képzelje el, hogy három szobában mennyit kell majd takarítani.

Anya.

Igen, csak ott egészen más lesz. Ott az embernek nem kell kimászkálni, nem kell kirohangálni sehova, mert ott helyben van a mosáslehetőség, a konyha. Minden rögtön helyben van. De itt főzni se tudok, csak egy rezsón, és ha kell a főzéshez két deci víz, akkor ki kell rohangálnom. Ha mosok, akkor húsz vödör vizet kell behordani azzal együtt, hogy öblögetek is.

Riporter.

Mondja, én teljesen megértem, hogy magának most nagyon kell vigyázni az egészségére, de három-négy héttel ezelőtt, amikor elment szórakozni, akkor még nem jutott eszébe, hogy a hetedik hónapban van?

Anya.

Nem nagyon. Legalábbis az nem volt egy szép dolog.

Riporter.

Igen. Akkor hogy gondolta, hogy nagy hassal elsétálni?

Anya.

Nem is tudom. Még a mai napig se tudom. Azt se tudom, hogy hogy került rá sor.

Gyámügyis.
Na de ez nem először fordult ám elő.

Anya.
Azt hiszem, hogy egyszerűen csak rám jött egy ilyen... fene tudja, meg aztán amúgy is egy nagyon befolyásolható vagyok.

Gyámügyis.
Na, de bocsásson meg, én úgy értesültem, hogy az első gyereket is kéthetes korában megverte. A nagyobbikat most is, állandóan.

Anya.
Abban némi túlzás is van különben, hogy én ütöm-vágom, vagy mit tudom én... esetleg más anya vagy szülő is a fenekére üt a gyerekének, ha olyan...

Riporter.
De egy két-három hetes kisgyereket?

Anya.
Ezt különben, gondolom, az anyósom mondta. Nem volt két-három hetes. Idősebb volt, két-három hónapos lehetett.

Gyámügyis.
Akkor sem lehet.

Anya.

A másik az, hogy nem megvertem, esetleg agyonvertem, vagy ilyesmi, hanem a fenekére ütöttem neki.

Riporter.

És miért?

Anya.

Hát azt hiszem, hogy mérges lehettem valamiért. Nem tudom, hogy miért.

Gyámügyis.

Na de hát ne vicceljen! Két-három hónapos gyereket se lehet megütni, még csak figyelmeztetésből sem, kicsit sem. Egy két-három hónapos gyerek nem tudja, miért kap ki. Azért, mert az ember dühös a világra vagy másra, azt nem a gyerekén tölti ki.

Anya.

Mindenesetre én nem szoktam ütni-vágni őket.

Riporter.

De néha igen. Ilyenkor ideges? Kimerült? Vagy fáradt? Vagy haragszik rájuk? Vagy miért?

Anya.

Fáradtnak néha fáradt vagy idegesnek ideges vagyok. . .

Riporter.

Csak hát akkor hogyan tudja most újra vállalni a harmadikat? Megint minden kezdődik elölről.

Anya.

Már hogy elölről?

Riporter.

Egy picivel.

Anya.

Ja, hogy újra egy kisgyerekkel? Hát végig is fogom csinálni. Csak a fiú miatt csináltuk, hogy hátha egy kisfiú lesz. De ha lány lesz, akkor ugyanúgy nevelve lesz, és ugyanúgy szeretve lesz, mint a másik kettő. Viccből mondtam, hogyha lányom lesz, akkor ott is hagyom. De hogyha valaki ezt félreérti, vagy mit tudom én, kiforgatja, és másképp veszi ezt, tiszta izé. . . ez rosszindulat. . .

Gyámügyis.

Nem mondhatja, hogy rosszindulatúak vagyunk magával, mert adunk magának egy lehetőséget. De azt meg kell mondjam, hogy ez az utolsó lehetősége.

Riporter.
Van valami, amiben segíthetnénk még magának?

Anya.
Hát nem tudom. Az az izé jól jött volna. . . az a segély. . . csak állítólag nem kaphattam meg.

Gyámügyis.
Azt még megadjuk, úgyhogy arra számíthat. Küldök magának nyolcszáz forintot.

Anya.
Megkaphatom? *Sír.*

Riporter.
Ne sírjon! Itt van a két pici, és nem tudja, mit kezdjenek. . .

Zene. Telefontárcsázás.

Anya.
Halló! Jó napot kívánok. A mosodát kérném. Rossz a telefonjuk? Nem tudom. A Fábiánnénak szeretnék üzenni, az anyósomnak. Tessék szíves lenni megmondani, Manci néni — maga az, ugye? —, hogy a menye vagyok, és hogy bent vagyok a Jánosban, és hogy megszültem, és hogy kislányom van. Jó? És hogyha tud, akkor menjen el a Sándornak szólni,

mert nem tudom a Sanyit értesíteni. Igen, tegnap szültem. Szülészeten, igen, az egyes szülészeten, a Jánosban. Egyes, egyes szülészeti osztály, igen. Igen, és ha tud, akkor vagy szaladjon be, vagy pedig üzenjen a férjemnek valahogy. . .

Zene.

Orvos.
Ez tévedés. Most reggelizik. . . nem attól függ a sárgaság, hogy milyen a színe. Maradjunk abban, hogy hétfőn megy. Jó? Ha a babával semmi baj nincs.

Anya.
Pedig gondoltam, hogy hátha megúszom, mert egyik se sárgult be. A másik kettő közül egyik sem. Már örültem, hogy otthon lehetek.

Riporter.
Most várják otthon magát?

Anya.
Hát behozzák a holmimat, persze, mert tegnap mondtam, hogy megyek haza.

Zene. Csecsemősírás.

Csecsemőgondozó.

Az a helyzet, hogy van még egy pici köldökcsonkja. Ez nem fáj neki. Nincs vele semmi teendő. Lehet nyugodtan fürdetni, víz érhet hozzá, de fürdés után még egy kis alkoholos vattával törölje ki. . .

Zene.

Anya.

Tényleg, amikor három és fél éve születtem, akkor még nem volt ilyen nagyon rossz helyzet itt.

Riporter.

Akkor is itt a Jánosban szült?

Anya.

Igen. Mindegyiket itt szültem, persze. Akkor még egyáltalán nem volt ez a nagy rumli, akkor még. . .

Riporter.

Útban az új lakás felé. Ülünk a rádiós kocsiban. A fiatalasszony ölében a baba. Beszélgetünk a kórházról, a kilátásokról, a körülményekről. . .

Anya.

. . .pont tegnap mondja a nővér, aki éjszakás

volt, pont ilyen dolgokról beszélgettünk. Az én bátyám is rengeteget tanult, főiskolát végzett, egyetemet végzett, mert gépészmérnök, meg politikai titkár, meg mit tudom én, mi... most szb-titkár három éve, külön irodája van a Vízműveknél. A bátyám. De hogy az mit összegürizett! Ugye, mert nálunk szülői támogatás nem volt. Ott tart, hogy negyvenéves, és akkor most van neki egy ötéves lánya, a negyven évre, és még nincs saját lakása, mert szolgálati lakásban lakik. Végigtanult huszonöt évet. Őneki aztán végképp nem lesz tanácsi lakása. Én vagyok a legkisebb, én kaptam a legkönnyebben, már úgy, hogy a leghamarabb, meg a leggyorsabban. Sokan ezt fogják csinálni.

Riporter.
Mit?

Anya.
Hát azt, hogy nem tanulnak, inkább szülnek három gyereket, vagy szülnek kettőt. Hamarabb hozzájutnak a lakáshoz. A férjet elzavarják olyan helyre, ahol na, apuci, mindent bele! Jól keress nekem! Aztán kész: berendezik és élnek vígan. És oda se neki! És nem számít, hogy nincs a családban diplomás, vagy nincs érettségizett. Hova kell?! Ma már ezt szokták mondani... Na, szóval innen tudom,

hogy itt a lakótelepnél valahol be kell menni, mert mi egészen hátul lakunk ott. Ott az a piros erkélyes. Ott, a legvégén.

Riporter.
Erkélyes is a lakás?

Anya.
Igen. Van hozzá erkély.

Zene.

Anya.
Na, Kriszti, itthon vagyunk most már. Halló, valaki jön? Sziasztok.

Gyerekhang.
Hol van a kisbaba?

Anya.
Itt van, édesem, majd anyu megmutatja. Elejted, arany csillag, nézd, anya megmutatja neked.

Riporter.
Hogy igazán megérkeztek-e, az nem ebben a pillanatban dőlt el. Több mint tízórányi hangfelvételemet félretettem, és csak másfél év után kerestük fel őket ismét a gyámügyi csoportvezetővel. 1979. november 9-én.

Anya.
Jól vagyunk.

Gyámügyis.
Maga gyesen van itthon. És maga?

Apa.
Ugyanott, ahol eddig dolgoztam mint kubikos.

Gyámügyis.
Ott jól keres, nem?

Apa.
Hát most egy kicsit javítani akarok. Januárban indul egy tanfolyam, bejelentkeztem rá. Indulok oda is.

Gyámügyis.
Hány éves maga most?

Apa.
Fiatal vagyok. Huszonöt éves.

Riporter.
És milyen tanfolyamra gondolt?

Apa.
Gépkezelőire. Vagyis nehézgépkezelőire.

Gyámügyis.
Körülbelül mennyi a keresete?

Apa.
Nem akarok hazudni, de körülbelül kijön a hatezer a családi pótlékkal együtt. Meg hozzájön az ő gyese.

Gyámügyis.
Mennyi itt a lakásrezsi?

Anya.
Négyszáz forint a lakbér. Most megemelték a fűtést, most biztos lesz egy olyan négyszázötven. Gáz, villany az olyan ötszáz forint szokott lenni kéthavonként.

Gyámügyis.
Mondja, a gyámhatóságtól voltak kint?

Anya.
Egy hölgy volt kint.

Gyámügyis.
Mikor volt?

Anya.
Mikor? Egy hónapja. Igen. Mondta, hogy kérhetek segélyt. Küldött is ki nekem postán segélykérőlapot. Kitöltötte a Sanyi, én a válla-

latnál meg a védőnő, és vissza is küldtük. Október 10-e körül. Még nagyon sok minden hiányzik, de azért apránként most már. . .

Gyámügyis.
Valahogy el kellett kezdeni.

Anya.
Hát el. El kellett. Aztán most már haladunk vele.

Gyámügyis.
Azért ez minőségi különbség.

Anya.
Óriási, óriási. Olyan jó a gyerekeknek este a meleg víz. Meleg. Reggel nincs fűtés, nem kell fagyoskodnom, nem szemetelek, nem piszkolom magam olajjal, nem cipekszem. Mert ott a húszliteres kannákkal güriztem télen.

Riporter.
Nem az udvarról kell vizet behozni?

Anya.
Nem onnan. Száz méterről cipeltem. Itt meg csak a csapot nyitom ki. Szóval, ha valami baj van, akkor kihívom a szerelőt.

Riporter.
A fürdőszobát frissen meszelték, a W. C. is szép világoskék. Még kis szőnyegecske is van a W. C. előtt.

Gyámügyis.
Sajnáltuk kidobni a régit.

Riporter.
Egymás tetején van az új Lehel és egy régebbi.

Gyerekhang.
Mind a kettőben van.

Riporter.
Mind a kettőben van.

Gyerekhang.
Főzelék. Én szoktam enni.

Gyámügyis.
OTP-jük van?

Anya.
Egyedül ez a bútor OTP. Ez van. Úgyhogy most jól megvagyunk. Majd szépen berendezzük apránként még jobban, még szebben. Úgyhogy ha a gyerekek elérik azt az iskolás kort, a legutolsó is, addigra aztán tényleg

minden luxus meglesz a lakásban, és akkor kényelmes lesz nekik. Nekik és nekünk is.

Gyámügyis.
És a nagymama?

Anya.
Nagymama elment tanyára.

Gyámügyis.
Rendőrségi ügy, vagy ilyesmi, azóta nem volt?

Apa.
Semmi.

Gyámügyis.
Minden rendben van? Jól élnek?

Apa.
Tetszik tudni, van, amikor kicsit húzni kell a nadrágszíjat, meg mit tudom én. Minden nagy családnál így van.

Riporter.
A feleségével jól megvannak?

Apa.
Meg. Igen.

Anya.
Már a kis szobában is cseréltünk tapétát.

Riporter.
Nézzünk szét. Jó?

Anya.
Öcsinek a szobájában. Nagyon aranyosan megcsináltuk neki. A piros bútorát. . .

Riporter.
Hogyhogy Öcsinek? Ki az?

Anya.
Hát a fiam.

Riporter.
Fia?

Gyámügyis.
Ez a negyedik?

Anya.
A fiam. Ezt megreszkíroztuk a három lány mellé.

Gyámügyis.
Hát ezt nem tudtuk, hogy maga ilyen tehetséges, hogy közben negyediket is. . .

Anya.
Igen, a fiút. . .

Riporter.
Hát én nem tudok szóhoz jutni!

Anya.
Az előbb mondtam. Csak nem figyeltek rá.

Riporter.
Azt hittem, rosszul hallom, hogy fiam! Mondom magamnak, mindig fiút akartak, a harmadik gyerek is kislány lett, ezért fiúnak becézik.

Anya.
Nem. Öcsi.

Gyámügyis.
Nahát! Gratulálunk! Ez igazán nagy dolog!

A csecsemőnek. Riporter.
Hát te mosolyogsz?. . .

Anya.
Ő volt a legnagyobb az összes között.

Gyámügyis.
Most mennyi idős?

Anya.
Öthónapos múlt hetedikén.

Gyámügyis.
Gyönyörű baba. Aranyos.

Gyerekhang.
Megnézem a pöcsikéjét.

Anya.
Az volt az első, hogy vegyem le róla a pólyát, hogy biztosan fiú-e.

Riporter.
Háromszor csalódott.

Anya.
Amikor az Öcsivel lettem terhes, még a cigarettáról is leszoktam. Nem is dohányzom. Se nem kávézom. Szombat, vasárnap ha veszünk egy üveg bort, ketten megisszuk. Szódával. Fröccsöt. Nézzük a tévét. De úgy, ahogy ott csináltuk... Ott én is tényleg állati sokszor voltam olyan izében...

Gyámügyis.
Úgy gondolja, hogy a körülmények játszottak ahhoz közre?

Anya.

Énszerintem nagyon sokat számít, rengeteget számít, hogy az ember milyen körülmények között lakik, hogyan él, szóval egyszerűen, hogy tud létezni. Milyenek a szomszédok vagy a társaság, akivel érintkezik. Ez mindenhol sokat számít.

Gyámügyis.

Hát a kulturált környezet is sokat számít.

Anya.

Azért mondom. Azért számít sokat, hogy ott. . .

Gyámügyis.

Tehát másképp élnek azért, mert más lett a környezet.

Anya.

Igen, igen. . .

Taar Ferenc

Zsuzsi nélkül

A dokumentumjátékot a Magyar Rádió készítette és mutatta be. A szöveg változtatás nélkül került kiadványunkba.

Távolról fölhangzik a kisvonat rekedtes kürtje, majd a közeledő szerelvény zaját, a kerekek ütemes kattogását halljuk. A vonat elhalad előttünk, aztán fokozatosan távolodik. Zaja a szöveg alá halkul.

Író.

Debrecentől keletre hatalmas erdőség húzódik a Nyírségig, jó ötven kilométer hosszan. Az erdőpuszták világa ez.

A tisztásokon emberek, gépek dolgoznak, állatok legelnek. Közel és távol öreg tanyák. Legalább háromszáz tanyában csaknem háromezer ember él e tájon.

A kiterjedt tanyavilágot két műút fogja közre: a Debrecen—Nyírábrány, valamint a Debrecen—Hajdúsámson között épült utak, amelyek megközelítése a tanyasiak számára kerékpáron, szekéren, de többnyire csak gyalog lehetséges. Télen és nagy esőzések idején még úgy sem.

A műutaknak a tanyákhoz mért távolsága három-tíz kilométer között váltakozik.

Ismét fölhangzik messziről a kisvonat kürtszava.

A két műút között halad, mintegy rézsút átszelve a tanyavilágot, az idestova száz esztendő óta közlekedő keskeny vágányú kisvasút, amelytől a tanyák átlagosan egy-három kilométer távolságra helyezkednek el.
Ezen a kisvasúton bonyolódott le a közlekedés és a szállítás emberemlékezet óta, mivel a vasút vonala mellett semmiféle kiépített kövesút nincsen.
A kisvasút volt az egyetlen biztos összekötő kapocs a tanyák népe és a város, a civilizáció, a huszadik század között.

Néhány pillanatig fölerősödik a vonat zaja, majd ismét a szöveg alá halkul.

Bemondó.
Sápi Lajos Debrecen város nyugalmazott főépítésze:

Sápi Lajos.
Debrecennek a hatalmas közigazgatási területében mintegy hetvenhétezer hold területet foglalt el az erdők, illetve az erdős puszták területe. Szükség volt arra, hogy a kitermelt fát, valamint az itt termelt zöldséget be tudják szállítani Debrecenbe. Ezért hozták létre az 1881—82-es években ezt a kisvasutat.

Bemondó.

Kollár Sándor nyugalmazott MÁV műszaki felügyelő:

Kollár Sándor.

1882. július 16-án történt az első vonat megindulása Debrecen és Guth vonalon. A mozdony kideríthetetlen módon kapta azt a bizonyos Zsuzsi nevet.

Bemondó.

Szigetvári Gábor, a kisvasút nyugalmazott állomásfőnöke:

Szigetvári Gábor.

Később indult meg a személyfuvarozás, egészen kezdetleges kis vagonokkal, deszkafalakkal, oldalfalakkal, és hát felül egy kis tető, mondjuk, kátránypapírral lefedve.

Kollár Sándor.

A műúttal párhuzamosan azért nem engedték építeni a nyomvonalat, mert féltek attól, hogy a lovak megbokrosodnak és elragadják a kocsit. . .

Szigetvári Gábor.

Emlékszem vissza ötven-ötvenöt évre, mi, gyerekek, szaladva mentünk nyugodtan a vasút mellett, nyolc, maximum tíz kilométeres sebességgel közlekedett.

Kollár Sándor.

Volt egy Zöld András nevezetű mozdonyvezető, aki még ma is él. Viccesen mondták, hogy Zöld bácsi mindig megtartja a menetidőt, hacsak valami közbe nem jön. Ez a közbejövés azt jelentette, ha Zöld bácsit megkérték, hogy egy macskát vagy egy kutyát ki kell herélni, akkor Zöld bácsi megállt a mozdonnyal, kiherélte a macskát vagy a kutyát, és ment tovább.

Bemondó.

Molnár József MÁV-kocsivizsgáló:

Molnár József.

A németek felrobbantották, a nyárfákat berobbantották a sínre, úgyhogy először azzal indult itt a munka, hogy el kellett a romokat takarítani, és a pálya egy részét újjá kellett építeni. Egészen az utolsó napokig közlekedett. Október 16-án vagy 17-én volt az utolsó vonat, ami kifelé ment. Abban az időben a szovjet parancsnokság kérésére még Debrecen ostromához is szállítottak embereket, katonaságot.

Bemondó.

Özvegy Molnár Sándorné, Haláp, 380:

Özv. Molnár Sándorné.
A Zsuzsi, ha ötszáz méterről meglátott egy embert, megvárta.

Bemondó.
Özvegy Magyar Istvánné, Nagycsere, 121:

Özv. Magyar Istvánné.
. . .tudtuk, hogy na, jön a vonat, hány óra? Jön a Zsuzsi!

Író.
A kisvonat Debrecenből kiindulva egy darabig párhuzamosan haladt a nyírábrányi úttal, közben érintette Fancsikát és Csereerdőt, a tanyai megállókat. Később bekanyarodott az erdők sűrűjébe, áthaladt a tanyavilágon, miközben folyton távolodott a műúttól. Halápердő, Hármashegyalja és Guth — a nagyobb megállók — már három—hat—tíz kilométer távolságra vannak a műúttól. Őserdők alagútján, kiöntések virágszőnyege partján, apró tisztások szegélyén, mindenütt a tanyák közelében haladt el a Zsuzsi.
Generációk nőttek fel itt, és haltak ki úgy, hogy számukra egyedül a kisvasút jelentette a nagyvilágra nyíló ablakot, és a megélhetés biztonságát.

Hosszú, panaszos vonatkürt.

Bemondó.

A kisvasút pályafutása 1977. auguszutus 31-én befejeződött. A Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium 1972-ben kelt tájékoztatója leszögezi: *„A közlekedéspolitikai koncepció lényeges feladatként jelöli meg a gazdaságtalanul üzemelő, kis forgalmú vasútvonalak forgalmának közútra terelését."*

Gyors írógépkattogás.

Bemondó.

Jegyzőkönyv. Debrecen. 1975. október 24. A Forgalomszervező Bizottság megállapította, hogy a debrecen—nyírbélteki keskeny nyomközű vasútvonal jelenlegi műszaki állapota korszerűtlen, elavult. A vasúti pálya tizennégyféle avult sínből épült. A pályán kilencvenegy sorompó nélküli átjáró van. 1960 óta síncsere nem történt.
A kisvasút üzemeltetése gazdaságtalan, az évenkénti ráfizetés négy-öt millió forint.
Célszerű a vasútvonal megszüntetése, forgalmának közútra terelése.

Írógépkattogás.

Bemondó.

Hajdú-Bihari Napló, 1977. augusztus 24. „A MÁV Debreceni Igazgatósága értesíti az uta-

zóközönséget, hogy a Debrecen—Nyírbéltek vasútvonalon a személy- és áruforgalom 1977. augusztus 31-én huszonnégy órakor megszűnik."

Távoli vonatkürt. Mintha az erdők visszhangoznák.

Író.
Ott voltam a kisvonat utolsó útján.
Együtt utaztam a környező falvak és tanyák népével, Nyíracsádtól Debrecenig.

A vonat belsejében, az utasok és a vonat zaja fölött halljuk a szöveget.

Ács Mihályné.
Ács Mihályné vagyok. Elég szomorú lesz, hogy megszűnik a vonat. Én már a hetvenedik évemet taposom, a vejem hoz ki szekéren, mert nem bírok gyalog ide már kijönni.

Férfihang.
Negyvennyolcban megkezdtem ezt a nyomorult kisvasutat, innen mentem nyugdíjba is. Kár volt ezt megszüntetni! Ez a kisvasút minden kanyarban megállt. Nagyon jó volt.

Női hang.
Ezt már megszoktuk, hogy iskola nincs. Rááll-

tunk, a gyerekek kollégiumban vannak. Most már megszűnik a vonat. Én nem is tudom...

Varga Béla, MÁV-vonatvezető.
Azokat a házakat, a cserepeket a házakra, a faanyagot, mindent, hát azt ezen a vasúton, több mint egy fél évig hordtuk ki! Hát ez a vasút emelte fel azt a részt.

1. Női hang.
Azért jöttünk, hogy elbúcsúzzunk tőle.

2. Női hang, sírva.
Nagyon sajnáljuk, hogy megszűnik. Most hogy fogunk járni? Hozzánk nőtt. Egyszerűen hozzánk nőtt...

Bentről halljuk a vonat kürtjét.

3. Női hang.
Teljesen elzárják az embert a világtól, teljesen.

4. Női hang, könnyes hangon.
Ma reggel a fél hetes hírekben úgy búcsúzott, hogy nem lehetett nem zokogni mellette...

Néhány pillanatig fölerősödik a kerekek kattogása, az utasok zaja.

Férfihang.
Molnár néni, tessék elmondani!

Özv. Molnár Sándorné, sírva.
Mit mondjak, mikor el vagyok fogulva, és nem tudok beszélni, és kész. *Zokog.* Rosszul esik nagyon nekem, nagyon rosszul esik. Énnekem ezután menni kell legalább hat kilométert, télben, nyárban, mikor hó fú, esik, meg minden. És azok a sok számtalan gyerekek, öregek! Iskola nincs, semmi nincs, kérem szépen, se patika, se orvos, és most már még csak ez sincs. Ez volt az összes támaszpontunk. *Zokog.* Én is tíz éve özvegyen ott vagyok egyedül, kérem szépen, semmi támaszpontom nem volt. Jött ez a Zsuzsi, és mentem, ha beteg voltam, ha akármi bajom volt. Szóval, nagyon rosszul esik. Én mindennapos voltam ezen a Zsuzsin... most mit csináljak...?

A vonat lassan begördül a debreceni állomásra. Az utasok most elhallgatnak. Ez az utolsó megérkezésük a Zsuzsival. A mozdony kürtje még egyszer hosszan, rekedten megszólal.

Író.
Hát itt vagyunk.

Női hang.
Megjöttünk. Sajnos utoljára.

Bemondó.
Ősz András, MÁV-főintéző.

Ősz András.
Nem értjük meg egyáltalán, hogy miért kell megszüntetni ezt a vasutat. 1970 óta kétszer volt, kérem, ez az állomás kiváló csomópont, négyszer volt, kérem, kiváló állomás, egyszer második. Az utasforgalom elég erős, ugyanakkor az áruforgalomnak nem tudunk eleget tenni.

Az utasok némán kiszállnak a vonatból. Apró zajok. Egy kacsa rémülten hápog valamelyik kosárban. Fémes koccanások, ütközők zaja. Elöl, távolabb a mozdony motorja fölsivít, kihúz az állomásról. Aztán a zajok elúsznak.

Író.
A Zsuzsit felvirágozták utolsó útjára.
A tanyák népe ott állt, végig a vasút mentén, és kalaplevéve, könnyezve búcsúzott tőle.
Debrecenben az állomásfőnök utoljára jelentett a szolgálati telefonon, azután bezárta az állomás épületét.
A Zsuzsi személyzete akkor este utoljára még összegyűlt, mint egy nagy család, amely eltemeti a maga halottját.
Valahol egy rubrikába bejegyezték, hogy: „Megszűnt."

Másnap elkezdődött a gépek, anyagok, műtárgyak összeszedése, leszerelése. A sínek azonban egyévi próbaidőre még maradtak, mert ez a szabály.
A kisvasút megszüntetése befejezett tény lett. A tanyavilág népe azonban nem tekintette annak!
Egyszerűen nem tudott belenyugodni a megváltozott helyzetbe. Nem értette meg, miért kell ezután kisvasút helyett autóbusszal közlekednie. Úgy érezte, mély igazságtalanság történt vele. Káromkodtak a tanyasiak és sírtak, leveleket írogattak, panaszbeadványokat küldözgettek mindenüvé. Kérték, követelték a rajtuk esett sérelem orvoslását.
Engem is sokan megkerestek mint tanácstagot, segítsek ügyük rendezésében.
Két esztendeig tartott, amíg választ kaptam arra a kérdésre: Mi is történt? Jogos-e a sérelem emlegetése?
Nem azt kutattam, miért kellett megszüntetni a kisvasutat. Ez nem feladatom. Kizárólag az érdekelt: *hogyan ment végbe a sorsfordító változás? Mi történt az amúgy is hátrányos helyzetben levő tanyasiakkal?*

Író.
Mikor tetszettek értesülni arról, hogy megszűnik a vasút, és hogyan értesültek róla?

Bemondó.
Dancsi Lászlóné, Nagycsere 121:

Dancsi Lászlóné.
Hát, mondogatták a kalauzok.

Író.
Olyan nem volt, hogy összehívták volna a tanyai népet, és megmondták volna, hogy nézzétek, erről van szó?...

Dancsi Lászlóné.
Nahát, olyat mi nem kaptunk.

Író.
Nem készítették elő magukat arra, hogy megszűnik?

Dancsi Lászlóné.
Nem, nem. Semmi előkészítés nem volt. Csak mondogatták, hogy nahát, meg fog szűnni, ekkor és ekkor. Meg az újság írta meg.

Író.
A tanyasi nép hogyan fogta fel, hogy meg sem kérdezték magukat?

Dancsi Lászlóné.
Hát, mit csináljunk, tessék mondani, mit csináljunk? Bántott bennünket. *Keserűen, le-*

mondón. Nem foglalkoznak ilyen kisebb személyekkel. . .

Bemondó.

Boda Dezső nyugdíjas, a hármashegyaljai tanyai iskola harmincöt éven át volt igazgató tanítója:

Boda Dezső.

Egyáltalán nem értesítették a lakosságot. Csak mendemonda volt. Úgy, hogy nem is hitte senki sem, annyira nem tartották ésszerűnek azt, hogy meg fog szűnni. Még az utolsó napon se hitte senki sem.

Bemondó.

A kisvasút megszüntetésének előkészítésére és lebonyolítására — valamennyi érdekelt szerv képviselőjének bevonásával — külön *forgalomszervező bizottság* alakult, amelynek 2623/1976-os számú előtanulmánya szerint a Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium vasúti főosztálya már *1975. október 21-én,* tehát *a kisvasút megszüntetése előtt két évvel* állást foglalt abban, hogy a kisvasutat 1977. augusztus 31-én huszonnégy órakor megszüntetik.

Közel két év állott rendelkezésre ahhoz, hogy a tanyai lakosságot is előkészítsék a további sorsát meghatározó változásra.

Bemondó.
Fekete Sándorné, Nagycsere 282:

Fekete Sándorné.
Tavaly nyáron mondogatták. Csak egymástól hallottuk, hogy megszűnik a vonat, hallottad már? Hát, én azt mondtam, én nem hiszem el.

Özv. Molnár Sándorné.
Meg kellett volna, pláne ezt a tanyasi világot kérdezni, hogy na, mégis hát, hogy és mint lesz?...

Özv. Magyar Istvánné.
A világon senki nem szólt mihozzánk.

Író.
Kétkedve hallgattam a tanyasiak panaszát. Fenntartással fogadtam közlésüket. Teljességgel lehetetlennek tartottam, hogy ne készítették volna fel őket egy ilyen nagy fordulatra.
Lássuk hát, mi a valóság!

Bemondó.
Török Györgyné, a forgalomszervező bizottság titkára.

Török Györgyné.
Azért van bevonva az államigazgatási szerv,

hogy ő a saját hatáskörében jár el, értesíti a saját szerveit, és ezen túlmenően az érintett lakosságot. A tanyavilág nyolctized része Debrecen város III. kerületi tanácsi hivatalához tartozik.

Gyors vágással.

Író.

A III. kerületi hivatalt mint az érintett tanyavilág közigazgatási gazdáját valamilyen módon bevonták a kisvasút megszüntetésének az előkészítésébe, vagy lebonyolításába?

Férfihang.

Nem.

Író.

Ezt a „nemet" dr. Kántor Bélától, a III. kerületi tanácsi hivatal elnökétől hallottuk.

Török Györgyné.

A bizottság megkereste a Debrecen város III. kerületi hivatalát is. Sajnos, ott semmiféle információt nem kaptunk, sőt: a kérdésünket sem tudtuk feltenni, mert nem álltak velünk szóba, annak ellenére, hogy a megyei tanács képviselője is velünk volt.

Író.

Ezt most hogy értsem?

Török Györgyné.
Úgy, hogy azt mondták, most ők nem érnek rá, nem állnak velünk szóba.

Gyors vágás.

Író.
Dr. Kántor Béla:

Dr. Kántor Béla.
Sem engem, sem a vezető társaimat ebben az ügyben senki meg nem keresett.
Egy utólag megállapíthatatlan személlyel beszélhettek, aki nem volt jogosult nyilatkozattételre. Sajnálatos, hogy a bizottság ennek a dolgozónak a nyilatkozatával vagy elhárító magatartásával megelégedett, és sem engem, sem vezető társaimat nem kereste meg...

Író.
Hogyan képzelte mégis a bizottság ezek után, hogy a tanyasi lakosság *hivatalosan* tudomást szerez a kisvasút megszüntetéséről?

Török Györgyné.
Elképzelhetetlen, hogy a vasútvonalat rendszeresen utazásra igénybe vevő utasok közül bárki is ne lett volna részese valamelyik utasszámlálás-mérésnek. Ez azt is jelentette,

hogy tudomást szereztek arról, hogy ezen a vasútvonalon vizsgálat folyik, és hogy milyen céllal.

Író.
Ismét a nyugalmazott igazgató tanító:

Boda Dezső.
Annyit tudtunk, hogy ilyen utasszámlálást végeztek. De mást nem.

Bemondó.
Dr. Letényi Árpád nyugdíjas, a Hajdú-Bihar megyei Tanács építési és közlekedési osztályának volt helyettes vezetője:

Dr. Letényi Árpád.
A lakosság tájékoztatásával kapcsolatosan történt intézkedés. A helyi tanácsok is kaptak felvilágosítást a lakosság megfelelő tájékoztatása céljából.

Író.
Dr. Kántor Béla:

Dr. Kántor Béla.
A kisvasút megszűnésével kapcsolatosan a hivatal nem kapott olyan feladatot, hogy a lakosságot bármilyen formában a döntés előtt vagy a döntés után tájékoztassa.

Író.

Emberek százai tehát mendemondákból és az újságból értesültek utólag, az utolsó hetekben a sorsukat érintő intézkedésről. A szálakat bogozva kiderült az is: *az előkészítő bizottság nem tudta, hány embert érint a vasút megszüntetése a tanyavilágban!*

Török Györgyné.

Annak ellenére, hogy senki, sem a vizsgálat, sem a tanács illetékes szervei a mai napig nem tudták kimutatni az érintett tanyai lakosságot, meggyőződésem, ezek száma nagyon kevés.

Dr. Leténvi Árpád.

Annak idején az értekezleten felvetettem, hogy ennek a tanyai lakosságnak a közlekedése a MÁV elképzelései szerint milyen megoldást fog kapni? A válasz erre az volt, hogy a bizottságnak *nem állt módjában felmérni* a tanyai lakosság számát és annak igényeit. Én közöltem, hogy ez egyszerű dolog, hiszen akkoriban folyt a megye és egyben Debrecen tanyai lakosságának a felmérése, úgyhogy viszonylag egészen pontos és időszerű adatok álltak rendelkezésre. Pontosan a lakosszámot nem tudtam, de körülbelül háromezerre becsültem azt a lélekszámot. A vizsgálati anyag nem foglalkozott az érintett tanyai la-

kosságnak a vasút megszüntetésével kapcsolatosan előálló új közlekedési helyzetével.

Író.

A tanyasi adatok ismeretének hiánya további következményekkel is járt.

Bemondó.

Idézet a bizottság jegyzőkönyvéből: *„A vasútvonal vonzáskörzetébe tartozó területen az erdőgazdálkodáson kívül említésre méltó gazdasági tevékenység alig található."*

Író.

Az érintett területen gazdálkodik a halápi Új Élet Termelőszövetkezet kétezer-négyszázhuszonhat hektár földön, amely terület négyszáz darabban található az erdők közötti tisztásokon. Itt nagyüzemi földművelésre tehát nincs lehetőség.

Egyetlen megoldás maradt, *a családi művelés,* amely abból áll, hogy az egykori tanyásgazda — ma tsz-tag — a szövetkezet segítségével megműveli a tanyájához közel eső földeket, a termésen pedig osztozkodnak. Ilyenformán *a termelőszövetkezet és a tanyavilág egymásra van utalva.* A szövetkezet földjének fele, ezerkétszáznyolcvan hektár, családi művelés alatt áll. Ez a termelési forma föllen-

dítette a háztáji gazdálkodást. A megtermelt árunak pedig Debrecen biztos felvevő piaca volt.
Becslések szerint a tanyai lakosság évente félmillió tojást, negyven-ötvenezer baromfit, sok vagonnyi tejet, tejterméket, zöldséget, gyümölcsöt, bort, mézet hordott be a kisvasúttal, jelentősen segítve a város közellátását.

Bemondó.
Nagy Sándor, Nagycsere, 199:

Nagy Sándor.
Mindig hirdetik, hogy a háztáji gazdaság bővítése népgazdasági érdek, a közellátásba sokat segít bele. Olvasom a sajtóból, hogy az élelemellátásnak a negyven százalékát még a háztáji kisegítő gazdaságok adják. Hát, ezek volnánk mi, meg még több százan, akik ott az erdőben... most is ott köszörül a disznó a moslékos vedérrel.

Író.
Ha éves viszonylatba forintba átszámítaná, mit gondol, mennyi kiesése lehet?

Nagy Sándor.
Hát, kérem szépen, hetente kétszer az a hatnyolc pár baromfi meg a többi... hetente ezer

forint. Ne számoljunk, csak negyven hetet, mert van ünnep stb., hát tessék... hát, úgy negyvenezer forint egy jó háztáji gazdaságban.

Író.
Az autóbuszok a piacra termelt árut nem veszik fel. Emiatt az áru nagy része nem tud bejutni a városba.

Özv. Molnár Sándorné.
Például most két hete nyolcan álltunk ott, még Husztiné asszony is ott volt. Fel se vettek a buszra, kérem szépen. Ott vártunk fél héttől kezdve fél kilencig. Na, akkor nem vett fel a busz. Elmentünk a nagy vonattal. Bevitt bennünket tizenegy órakor. Ez így megy, mióta a Zsuzsi megszűnt.

Író.
Valaki mondta, hogy egyszer Molnár nénit leszállították...

Özv. Molnár Sándorné.
Leszállítottak.

Író.
Hogy volt az?

Özv. Molnár Sándorné.

Az úgy volt, kérem szépen, hogy akkor is fogtam a pakkot, oszt ugye, minden kosár két forint. Hát dühbe gurultam, na, ez az igazság. De azért nem szidtam az édesanyjukat. Mondtam a magamét. Na, jó. Hát, én igazságosan és őszintén beszélek, de az anyjukat nem szidtam. Csak azt mondtam, hogy hát ugye, ez nem helyes, a Zsuzsin húsz kiló csomagig lehetett vinni, és akkor ez a Zsuzsit pótolja ez a busz, nincs igazam? Na, jó.

Író.

Erre mi történt?

Özv. Molnár Sándorné.

Erre, ugye, szó szót követett, ugye, ők is mondták a magukét, én is mondtam. Káromkodni ugyan nem káromkodtam még a buszon, csak mikor letettek. *Nevet.* Hát aztán, ugye, akkor oszt letettek minden izé nélkül, csomag nélkül, lerángattak, szabályosan, oszt mehetek az anyám. . .

Török Györgyné.

Erre is van megoldás. A lakosság közül, akiket ez érint, el kell hogy menjenek az illetékes tanácshoz, a tanács ilyen esetekben átír hivatalosan a kijelölt Volán vállalathoz. A Volán beszerezhet ilyen utánfutót, amibe el tudja

helyezni a kosarakat. Volt már erre az országban példa nem egy.

Bemondó.
Szilágyi Zoltán, a 6. számú Volán Vállalat üzemigazgatója:

Szilágyi Zoltán.
Tudomásom ilyenről, hogy bármilyen utánfutót felszerelhetnénk, nincs. Egy biztos, hogy vállalatunk ilyennel nem rendelkezik. Országos szinten sem ismerek ilyen közlekedést. De ennek egyéb problémája is lenne. Az ilyen, úgynevezett paklikocsik vagy pótkocsik felszerelése, az abba történő árufelvétel, berakás, bizonylatolás, kirakás, biztos vagyok benne, hogy nem találkozna azoknak a dolgozóknak az érdekével, akik munkába akarnak menni, és nem akarnak elkésni.

Író.
Milyen lehetősége van ezen a vámospércs—debreceni vonalon a tanyai lakosoknak csomagszállításra?

Szilágyi Zoltán.
Ez a kérdés, nem vagyok benne biztos, hogy felmerült-e, de valószínű, hogy a forgalomszervező bizottság felmérésében nem szerepelt.

Író.
Hamarosan kiderült az is, hogy a tanyai lakosság nagy része nemcsak gazdaságilag került nehéz helyzetbe.

Bemondó.
A debreceni Városi Tanács építési és közlekedési osztályának vezetője az előkészítő bizottság egyik ülésén bejelentette: *„A kiépítendő utak tervei szerint nem látszik biztosítottnak a tanyai lakosok városba való közlekedése. Mi a megoldás?"*

Bemondó.
A MÁV Igazgatóság képviselőjének válasza:

Író.
A tanyai lakosságnak a vámospércsi útra való *rájárása* átlagosan megegyezik a kisvasútra történő *rágyaloglási* távolsággal.

Dr. Letényi Árpád.
Körülbelül három-öt kilométerrel nőtt meg az a távolság, amíg valamilyen tömegközlekedési eszközt, helyközi járatokat vagy autóbuszt vagy vonatot el tudnak érni.

Író.
A megyei tanács építési és közlekedési osztályának volt helyettes vezetőjét hallották.

Varga Béla MÁV-vonatvezető.

Őnekik hét-nyolc, meg van olyan, akinek tíz kilométert is gyalogolni kell, hogy elérjenek buszt vagy vonatot. Ezek az emberek egyszerűen nem akarták elhinni, hogy övelük így kitolnak.

Író.

Varga Béla MÁV-vonatvezető után Fekete Sándorné, Nagycsere, 282:

Fekete Sándorné.

A buszmegállótól nyolc kilométerre lakunk, a legközelebbi vasúti megálló kilenc kilométer. És a Zsuzsi vonat csak három kilométerre volt.

Ősz András MÁV-főintéző.

Debrecen állomás létszámába helyeztek át. Napi tizennégy kilométert kell gyalogolnom azért, hogy a munkába el tudjak járni.

Bemondó.

Agárdi Sándorné, Nagycsere, 200:

Agárdi Sándorné.

Nekünk nagyon jó volt a Zsuzsi, meg kivételesen ott a csereieknek, mert közel volt. Hát, nekem is egy öt perc volt a gyerekekkel, és mondjuk hát, jöttünk el reggel a fél hatossal,

fél hat előtt öt perccel kiindultam a gyerekekkel, elértem. Ide meg bizony a buszhoz, el kell indulni fél ötkor meg negyed ötkor, hogy elérjük a fél hatost. Négy kilométer akármelyik közút.

Boda Dezső.
Különösen nehéz a helyzetük az olyan szülőknek, akiknek a tanyasi kollégiumba jár a gyerekük. Sokszor megtörténik a gyerekekkel is, hogy nem várja meg a busz, illetve elviszi őket, nem áll meg.

Író.
Állandóan visszatérő panasz mindmáig, hogy a buszok nem állnak meg, sorozatosan nem veszik fel az útszélen álldogáló tanyasiakat, és gyakran elviszik az utasokat más megállókig a jelzés ellenére. Megkérdeztem az ott közlekedő buszjárat két vezetőjét.

Bemondó.
Kocsis Ferenc buszvezető:

Kocsis Ferenc.
Az első kocsi zsúfolt, nem áll meg, hanem jön utána a következő, és az énszerintem biztos megáll. Mert *olyan nincs, hogy valaki lemarad.*

Író.

Járt már úgy, hogy elkésett a munkahelyéről amiatt, hogy nem vette fel a busz?

Kiss János halápi lakos.

Jártam én is úgy.

Kocsis Ferenc refrénszerűen.

Olyan nincs, hogy valaki lemarad.

Női hang.

Én is nagyon sokat megjártam már, hogy a busz otthagyott. A múltkor eljöttem a kilences buszhoz, oszt majd eljöttünk a fél egyes busszal, mert nem vett fel bennünket a busz. Fél egyig ott álltunk a buszmegállóban.

Kocsis Ferenc refrénszerűen.

Olyan nincs, hogy valaki lemarad.

Bemondó.

Czeglédi Sándorné, Nagycsere, 53:

Czeglédi Sándorné.

Jöttek a buszok, nem vettek fel bennünket. Kénytelen voltam most már egy olyan szót felordítani, amivel, kérem, a buszvezetővel szembeszálltam. Ott álltunk, a szomszédom is ott állt a kisfiúval, esett az eső, sírtak a gyerekek, mert felülről áztak.

Bemondó.

A Volán vállalat válasza:

Szilágyi Zoltán üzemigazgató.

Minden olyan beérkező panaszt, amely konkrét és meghatározott helyre, időre vonatkozik, mindet kivizsgáljuk. Nem tudok ilyen mostanában beérkező konkrét panaszról. Egyáltalán nem tudok.

Czeglédi Sándorné.

Ma reggel is jöttünk befelé, hát, kérem szépen, el tudunk jönni az ötödik busszal. De hogy? Az ember, hát én is úgy vagyok vele, elütni úgysem üt el, próbálja megtenni, hogy üssön el, hát őneki lesz az a hibája, hát mindegy, hogy nekem végem lesz, de őneki is, oda kerül a sorja: kiállok, kérem, a busz elibe, és akkor elkezdek ottan integetni. Aztán mikor felszállok, akkor nekem fölényesen kezdenek felelni. Hát, kérem, azért van a járat, hogy vegye fel az utasokat!

Író.

És mit mond, hogy miért nem akarja fölvenni?

Czeglédi Sándorné.

Azt mondja, várjuk meg a következőt. Mondom, hát nézze már, mennyi iskolás gyermek, fél kilencig itt várjunk, míg jön a vámospércsi

befelé? Oszt az felvesz bennünket? Háromnegyed nyolcig a gyereknek iskolában kellene lenni.

Író.
Erre mit mondanak?

Czeglédi Sándorné.
Erre azt mondják, el kell menni a koraival. Hát a korai meg jön befelé öt tízkor. Hát azzal hogy hozzam el a gyermeket, hol csavarogjak a városban vele, vagy hol ácsorogjak, mikor itten sincsen nyitva akkor a kollégium ajtaja?

Bemondó.
Szűcs József, a másik buszvezető:

Szűcs József.
Én sem tudom elhinni azt, hogy órák hosszáig ott állnak, mert egymást követi három busz. *Nem létezik, hogy ne álljon meg!*

Boda Dezső.
A buszok rendszeresen nem állnak meg.

Czeglédi Sándorné.
Ma reggel is jöttünk befelé. Hát, kérem szépen, el tudunk jönni az ötödik busszal...

Író.

Kocsis Ferenc buszvezető megindokolta, miből adódik a sok kellemetlenség:

Kocsis Ferenc.

Kevés a kocsi.

Író.

De hát hogyan lehet kevés a kocsi, amikor a kisvasút-megszüntetés előtt a megyei tanács elnökhelyettese leszögezte a bizottság egyik ülésén:

Bemondó.

Idézünk a jegyzőkönyvből: *„Ezt a vonalat csak akkor lehet megszüntetni, ha az utak megépültek, és a forgalom lebonyolításához szükséges autóbuszmennyiség is rendelkezésre áll, tehát ha a forgalom közútra terelésének minden feltétele biztosított."*

Rövid átvezető zenei akkordok.

Író.

Hogyan alakult azoknak az élete, akik *naponta* járnak be a városi munkahelyre?

Boda Dezső.

Hát, azoknak borzasztó kálvária, mert, ugye, meg kell tenni nekik körülbelül tíz-tizenkét ki-

lométert naponta. És ugye, hajnalban már el kell indulniok gyalog. Már amikor a munkahelyre megérkezik, holtfáradt az illető.

Író.
Hogyan alakult az öregek, a betegek helyzete?

Nagy Sándor.
Idősebb személyek, mint a szüleim is, a tél folyamán be voltak rendelve orvosi felülvizsgálatra. Nem tudtak menni, az útviszonyok miatt egyáltalán nem jutottak el a buszhoz.

Író.
Sürgős esetekben milyen lehetőség van arra, hogy értesítenek orvost vagy állatorvost?

Boda Dezső.
Szinte lehetetlenség! Mert a posta az Halápon van, ami innen körülbelül hat-hét kilométer, és ott sem tartanak délután már szolgálatot. Valamikor a vonat telefonján lehetett mentőket hívni, a vasúton keresztül. Ez megszűnt.

Nagy Sándorné, Hármashegyalja.
Az öreg szomszédunk is éjjelre nagyon rosszul lett, a fia itt szaladgált összevissza. Hajnalra meghalt az édesapja. Bagaméri Károly.

Boda Dezső.

Valamikor az iskolában volt egy orvosi rendelő. Egy héten egyszer tartottak itt rendelést. Miután az volt a kifogásuk, hogy közel van a vonat, meg lehet közelíteni a várost, tehát itt nincs szükség arra, hogy ezt fenntartsák, mert úgyis be kell menni a gyógyszerért, ezen a címen megszüntették. Mostan jött a keserves helyzet: most ki kell majd menni a halápi orvosi rendelőhöz, ami ide öt kilométer, illetve hat vagy tíz kilométer egyeseknek.

Élénk fúvószene.

Író.

1978 tavaszán váratlanul fölcsillant a remény a tanyasi népben. Szívdobogtató hírek keltek szárnyra: *újra megindul a Zsuzsi!* Nem volt hát hiábavaló a sok kérvény, beadvány, meghallgatták a tanyai népet! És feledve volt minden előbbi keserűség. Az emberek lelkét bizakodás töltötte el. És várták a nagy napot!

A fúvószene fölerősödik, majd a szöveg alá halkul.

Bemondó.

Debrecen Város Tanácsának Végrehajtó Bizottsága 1977 őszén úgy határozott, hogy a Debrecen—Hármashegyalja közötti tizenhét

kilométeres szakaszon megmaradó vasutat: *úttörővasútként* kell üzemeltetni.

Fúvószene.

Bemondó.

Népszabadság, *1978. március 30. „Széles körű társadalmi akció bontakozott ki Debrecenben, hogy a tavaly megszüntetett keskeny vágányú vasút egy részét a gyerekek kapják meg."*

Író.

A Hazafias Népfront, a KISZ, az Úttörő Szövetség, a Vöröskereszt megyei szervei felhívással fordultak Debrecen és a megye lakosságához, hogy a társadalmi összefogással épülő úttörővasút költségeihez hasznosanyag gyűjtésével és eladásával is járuljanak hozzá. A MÁV szocialista brigádjai pedig társadalmi munkában vállalták a legszükségesebb helyreállítási munkák elvégzését, hogy az úttörővasút megindulhasson.

Szignál, ismételve.

Férfihang hangszóróból.

„Köszönet illeti a párt, a társadalmi szervek vezetőit, akiktől a kezdeményezés származik. Köszönetet kell mondani a Közlekedés- és

Postaügyi Minisztérium vezetésének, személy szerint Pullai Árpád miniszter elvtársnak, aki a vasút és tartozékainak a város részére való díjmentes átadásával megteremtette az alapját az úttörővasútnak."

Szignál.

Író.
A tanyasiak bizakodása nem volt alaptalan. Úgy vélték, ha már a város üzemelteti a kisvasutat, messzemenően figyelembe veszi majd a tanyai lakosság közlekedési érdekeit is.

Szignál.

Bemondó.
Előzetes számítások szerint a MÁV a kisvasút teljes felszámolásával több milló forint azonnali megtakarítást ért volna el. Ezt az értéket kapta meg tehát a város a vasúttal és tartozékaival.

Író.
Sajnálatos azonban, hogy nem sokkal a Zsuzsi megszüntetése után teljesen lebontották a hármashegyaljai — kőből épült — vasúti megállót, majd az úttörővasút megindulása után új megállót kellett építeni, igen nagy költséggel.

Fúvósok szignálja, ismételve.

Gyerekhang hangszóróból.

„Hajdú-Bihar megye kisdobosai és úttörői nevében köszönetet mondok megyénk párt-, állami és társadalmi szerveinek, az üzemek, intézmények fiataljainak és felnőtteinek áldozatos munkájukért. Örülünk annak, hogy a megyei úttörőparlamentnek azt a kérését, hogy megyei úttörővasutat létesítsenek, teljesítették"...

Nagy taps. Fölhangzik az úttörők énekkarának friss, üde éneke. Hangok, kiáltások, majd éles fütty hasít át a hangzavaron: indul első útjára az úttörővonat. Fölerősödik a gyerekek éneke, majd ahogyan a vonat távolodik, egyre halkul.

Író.

Megindult tehát újra a kisvasút. Hogyan fogadták a tanyasiak?

Bemondó.

Huszti Gyuláné, Haláp, 374:

Huszti Gyuláné.

Ide is jöttek sokan örömmel, hogy na, megindul a Zsuzsi, megindul a Zsuzsi!

Író.
De hát ez nem a Zsuzsi.

Huszti Gyuláné.
Igen, hát ez nem a régi járat.

Író.
Arról nem világosították fel itt a tanyasi népet, hogy ne számítson arra, hogy ugyanaz lesz?

Huszti Gyuláné.
Nem. Mindenki arra számított, hogy milyen jó lesz, mert újra indul.

Özv. Molnár Sándorné.
Már ha megindították ezt is, úgy indították volna már meg, ha úttörővasút is, hogy legalább reggel egy kicsit korábban. Fél hétkor legalább ment volna befelé. Kiránduló vonat, na jó, de viszen egyéb ilyen privát népeket is, akkor csak úgy kellett volna alkalmazni, hogy annak is jó legyen.

Nagy Sándor.
A munkába járók nem tudnak vele közlekedni a késői közlekedése miatt a vonatnak. Az iskolába járást nem oldja meg, mert a legelső járat tíz órára érkezik be. Nem beszélve a piacolásról! Így az itt élő embereknek az életét egyáltalán nem oldotta meg.

Író.

Mit mond Pethő Béla, a Debreceni Közlekedési Vállalat igazgatója?

Pethő Béla.

Az úttörővasút elsősorban *kirándulási* célokat szolgál.

Író.

Pénzügyi oka vagy egyéb objektív akadálya van talán, hogy a lakosságot is kiszolgálja?

Pethő Béla.

Elképzelhető egyébként az is, ha az utasszám változna, hogy az elkövetkezendő időkben a közlekedő vonatpárok számát növelnénk, ami esetleg azt is eredményezné, hogy reggel valamivel korábban indulna az első járat, ami lehetővé tenné a tanyasiak korábbi bejövetelét.

Író.

Ha az utasszám változna! Változna, ha másképpen alakítanák a menetrendjét. A vállalatnak is érdeke lenne, hogy növelje a bevételét, csökkentse ráfizetését. Mit mutat a személyforgalom?

Bemondó.

Ramacher Zoltán, a Közlekedési Vállalat főosztályvezetője:

Ramacher Zoltán.

Az üzemeltetés költségeinek talán még tíz százalékát sem fogja fedezni a személyszállításból adódó bevétel.

Író.

Kézenfekvő, mi a teendő: növelni kell a kirándulók, valamint a beutazó tanyasiak számát, a menetrend ésszerű változtatásával. Jelenleg ugyanis az úttörővasút első járata reggel nyolc órakor indul kifelé Debrecenből, Hármashegyalján visszafordul és tíz óra tájban van bent a városban. Nyilvánvaló, hogy a munkába vagy iskolába járók, a hivatalos idézésre menők, a piacozók nem tudják igénybe venni.

Pethő Béla.

A vasút most már kirándulási célokat szolgál elsősorban.

Író.

1978 októberében, amikor az úttörővasút szezonja befejeződött, akkor itt valami gyűlést tartottak Hármashegyalján. A Debreceni Közlekedési Vállalat részéről volt kint valaki.

Boda Dezső.

Az emberek felvetették azt a problémát, hogy jó volna, ha a vonat a téli időben is közlekedne, legalább egy vonatpár naponta, a járha-

tatlan utak miatt. Télen ugye, a négy kilométeres, öt kilométeres utat megjárni szinte lehetetlenség. Az előadottakra azt válaszolták, hogy kérem, mi nem azért közlekedtetjük ezt a vonatot, hogy ez batyuzó vonat legyen, hanem pusztán a gyermekek érdekében. Ez úttörővonat.

Kemény zenei akkordok.

Író.
Az ügy holtpontra jutott. A remény lehervadt. A tanyavilág harmóniája, gazdasági szervezete megbomlott.

Nagy Sándor.
Ez a meg nem oldott, illetve a célnak nem megfelelő közlekedés, hogy mit változtatott már eddig, és mit fog még a jövőben is változtatni ezen a tanyasi létszámon, meg a munkakedven mit rontott, erre példa az, hogy már többen eligyekeztek a városba, vagy a községben kerítettek menedéket maguknak, hogy ennek a mostoha közlekedési viszonyoknak ne legyenek kitéve.

Író.
Egymás után számolják fel tanyáikat az ott lakók, és költöznek át máshová. A termelőszövetkezetnek évenként száz-százhúsz hektár

elhagyott föld kényszerű megműveléséről kell gondoskodnia, hatalmas ráfizetéssel.

Nagy Sándor.

Többek között most Nagy András is Debrecenbe költözött a lányához. Akkor: Berci József egy kis albérleti lakást korrigált ki magának, elhagyta itt a tsz-t, tsz-tagságát is megszüntette, és elvonult a városba. De még nagyon sokan vannak ugyanolyan gondolkozással. Nemcsak az idősebbek, hanem sok fiatal is.

A Zsuzsi most már emlékekben élő zaja, távoli kürtszava. Lebegnek a hangok, ezek már nem valóságosak.

Író, újra a reális valóságban.

Kovács András is beköltözött a tanyáról Debrecenbe, a Vámospércsi út 180. szám alá. Miért tetszett beköltözni a tanyáról, ez a kérdés?

Kovács András megtört, suttogó hangon.

Hát muszáj volt. A betegségem úgy követelte, hogy hát be kell költözni, mert orvosi kezelésre volt szükségem.

Író.

Hány éves, András bácsi?

Kovács András.
Hetven.

Író.
És felszámolta a tanyát?

Kovács András.
Fel.

Író.
Lovat, szekeret, mindent eladott?

Kovács András.
Mindent.

Író.
Aztán most hogy érzi magát így, ló nélkül?

Kovács András fájdalmasan.
Mint akinek kezét, lábát levágták.

Író.
A földdel mi lett, amit családilag műveltek?

Kovács András.
Aztat a tsz felfogta.

Író.
És a tsz hogyan fogja megművelni?

Kovács András.

Hát az isten tudja. Jobban szerettem én azt a nyugodt, csendes életet. Nem háborgatott senki sem. Az adóját kifizette, nem törődött vele senki. Jó volt az a kinti paraszti élet, hogy így mondjam, hogy nem parancsol senki. Én szerettem a paraszti életet. *Vallomásszerűen.* Szerettem, mikor láttam, hogy szép a vetemény. Abban leltem a gyönyörűségemet. Ha egy darab földet szépen el tudtam munkálni, én abban találtam meg minden örömömet. . .

Író.

Vannak, akik maradnak a tanyán, mert nincs más választásuk. Ezek közé tartozik özv. Molnár Sándorné is. Emlékszik, mennyire sírt a vonaton?. . . Még a pénze is szétszóródott. . .

Özv. Molnár Sándorné.

Az járt az eszemben, hogy istenem, most ugye, a kenyeret kiveszik a kezemből. Mindig húsz-huszonöt kilós csomag, mert sajnos egyedül vagyok, oszt abból élek. . .

Író.

Mit hord be, Molnár néni?

Özv. Molnár Sándorné.

Gombát, virágot, paszulyt, tojást, ami van.

Író.
Innen most ki kell menni a. . .

Özv. Molnár Sándorné.
Ki kell menni vagy három kilométert ide a buszhoz. Mert a Zsuzsi nem pászol.

Író.
Van olyan vélemény, hogy költözzenek be a tanyasiak a tanyaközpontba.

Özv. Molnár Sándorné megütközve.
Hogy költözzek be? Két lábon? Hát azt pénzért adják, kérem! Én meg már honnan vegyek kilencszáz forintból tanyaközpontban egy lakást? Ezt eladjam? Mennyiért? Meg kinek? Eztet már *itt.* Itt már csak én lakom.

Író.
De hát az évek múlnak. Mégis, mire gondol, hogyan lesz? Véletlenül megbetegszik, vagy valami. . .

Özv. Molnár Sándorné.
Hát, nem tudom, majd a szomszédok elviszneк innen. Oszt vagy meggyógyulok, vagy meghalok.

Író.
Ha elájul, vagy rosszul lesz. . .

Özv. Molnár Sándorné.
Értem. Megtörténhetik, nagyon szépen.

Író.
Akkor mégis mi történik?

Özv. Molnár Sándorné.
Nem tudom. Várom azt, hogy majd helyrejövök. Hát, nem tudok mit mondani.

Író.
Még az sincs, aki ránézzen.

Özv. Molnár Sándorné.
Hát nincs. Nincs. Sajnos. Például a menyem itthon volt tegnap, de mondom: az csak adjon isten, meg isten áldja meg, és mikor már innen kilépett, akkor már kitörhetett volna a nyavalya is azóta. Mit tudom én, ugye...

Író.
Tessék mondani, hogy tetszik bírni ezt a magányosságot?

Özv. Molnár Sándorné.
Hát rosszul. Most már rosszul.

Író.
Kihez tud szólni mégis egész nap?

Özv. Molnár Sándorné.
Senkihez sem. A kutyámhoz.

Író.
Hogy hívják a kutyát?

Özv. Molnár Sándorné.
Pici. Ahun van. Gyeride! *Nevet.* Szóval most már nagyon unom a magányt, mert ugye, veszem aztat észre, hogy ugye, van az az egyetlenegy fiam, nem azt mondom, nagyon jó gyerek, ez biztos, le a kalappal előtte, négy éve hogy itthagyott, de megkeres minden héten egyszer-kétszer: „Hogy vagy, anyám, szervusz, meg vagy még?" De már megyen is. Még rosszabbul esik.

Író.
Molnár néni hány éves?

Özv. Molnár Sándorné.
Hatvan.

Író.
Úgy látom, hála istennek, hogy jó erőben van, annak ellenére, hogy már ahogy mondta...

Özv. Molnár Sándorné.
A szívem a helyén van, ez a fontos.

Író.
Mi lesz télen?

Özv. Molnár Sándorné.
Télen is így lesz.

Író.
Na de ha olyan idő lesz, meg olyan út...

Özv. Molnár Sándorné.
Akkor is megyek. Énelőttem nem áll meg az élet. Megyek! Mert én ebbe születtem. Világéletemben. Tán még a barázdában is csinált az apám. Paraszt voltam mindig, annak is maradok. Míg élek.

Író.
Vannak, akik nemcsak maradnak a tanyán, hanem szívósan és okosan alkalmazkodnak is a megváltozott körülményhez. Mint például Dobi Lászlóék is, Hármashegyalján, a 272. szám alatt. Mi találkoztunk két évvel ezelőtt, amikor a Zsuzsi megszűnt, a vonaton. Emlékszik rá?

Dobi Lászlóné.
Emlékszem.

Író.
Hogy emlékszik arra az utolsó Zsuzsi útjára?

Dobi Lászlóné.
Hát, nagyon siralmas volt.

Író.
Maguk nem gondoltak olyasmire akkor, abban az időben, hogy elköltöznek?

Dobi Lászlóné.
Hát, gondoltunk volna, de azt nagyon nehéz megoldani.

Író.
Miben reménykedtek, hogy mégis maradtak?

Dobi Lászlóné.
Ide vagyunk kötve, itt lakunk. A férjem itt dolgozik. Nekem nincs munkahelyem, én a jószágtartással foglalkozom. Szeretek itt lakni. De reménykedünk! Sokféle hang van itt, hogy építenek műutat. . .

Író.
A hírt Sipos Géza erdőmérnök, az erdészet helyettes vezetője megerősítette.
Hallottam valamit, hogy állítólag a csárdától terveznének egy utat, amely összekötné a vámospércsi műutat a hármashegyi pihenőközponttal. Mi a helyzet e téren?

Sipos Géza.
Reméljük, hogy a jövő évben a MÉM tud pénzt biztosítani hozzá, és ha nem is egy évben az egész hat kilométeres útszakaszt, de két-három évi ütemezésben meg tudnánk építeni. Egy öt és fél méter koronaszélességű. . .

Író.
Van olyan gondolatuk vagy reményük, ha tényleg megépül ez a műút, hogy nem lehetne-e kérni a Volántól vagy valakitől, hogy közlekedtessen be oda egy buszjáratot?

Sipos Géza.
Ezt a Volántól kell megkérni, ha az út megépül.

Telefoncsengetés.

Női hang.
Halló, itt a Volán vállalat titkársága.

Író.
Az igazgató elvtárssal szeretnék beszélni.

Női hang.
Az igazgató elvtárs sajnos nincs bent.

Író.
Akkor legyen szíves bejelenteni egy soron kívüli meghallgatásra.

Női hang.
Kérem. Kit jelentsek be? Legyen szíves a nevét!. . .

Befejező zene.

Stefka István

Élet, alulról

A dokumentumjátékot a Magyar Rádió készítette és mutatta be. A riporter és a nyilatkozók szövege változtatás nélkül került kötetünkbe. Az elemi emberi tapintat kötelezővé tette számunkra, hogy a megkérdezett magánszemélyek családnevét mellőzzük.

Amikor a 18. század elején Pesten az akkor még többségében állattartással és szőlőműveléssel is foglalkozó polgárok kezdték benépesíteni a mai Józsefváros területét, nem gondolták, hogy Budapest legrégebben épült kerületének alapjait vetik meg. Az igazi nagy építkezések majd a kiegyezés utáni évtizedekben alakítják ki a jobbára ma is alig változott Józsefváros képét. Igaz, már bontják a régi, elavult, korszerűtlen házakat. Épülnek az új lakótelepek, de ez még csak a kezdet. A VIII. kerület csaknem száznegyvenezer lakosából sokan még ma is a hatvan-hetven évvel ezelőtti vagy még régebbi ránk hagyományozott lakáskörülmények között élnek. Sőt ami a legrosszabb, még mindig sokan, csaknem ötszázan laknak pincelakásban, és kétszázan üzlethelyiségben.

Mi lesz velük? Megváltozik-e az életük? Mikor lesz új, egészséges Józsefváros? Talán ezért is kerestem fel ezt a munkásmozgalmunkban is gazdag régi kerületet, abban a reményben, hogy nemsokára minderre már csak emlékezni fogunk. Először egy Józsefvárosi pincelakásba kopogtattam be.

1. Asszony.
Ezt megnézheti.

Riporter.
Ez melyik utcában is van?

1. Asszony.
Ez a Práter utca 47.

Riporter.
Itt már magasodnak az új házak.

1. Asszony.
Igen.

Riporter.
És maguk?

1. Asszony.
Mi meg itt lakunk. És áram alatt vagyunk. Itt, tessék nézni, nem lehet vasalni, mert csupa víz minden. Ezt kell megnézni.

Riporter.
Mióta laknak ebben a lakásban?

1. Asszony.
Hát én megmondom őszintén, hogy a férjem már régóta itt lakik, én egy éve jöttem férjhez ide.

1. Férfi.

Én itt születtem. Huszonhat éve lakunk ebben a lakásban.

Riporter.

És hogy kerültek ebbe a pincelakásba?

1. Férfi.

Hát először itt laktunk a Práter utca 39. szám alatt, egy szobában, és akkor igényeltük a lakást. Mi négyen, szóval volt egy nővérem, apám, anyám, meg én. Így négyen kaptuk ezt a szoba-konyhát abban az időben.

Riporter.

Ez fáskamra volt valamikor, nem? Mire készült ez?

1. Asszony.

Ez, tetszik tudni, a Setz úr ennek a gazdája, aki fent lakik ott az emeleten, és ez ilyen sörlerakat volt, magánházban. Most már államosították. A levegő is amilyen! Nem győzök szellőztetni, ha egy kicsit úgy-ahogy befűt az ember. Mert képzelje, mikor kint meleg van, akkor idelent hideg van. Ez az, tessék már benézni.

Riporter.

Igen. Megnézzük. Hány négyzetméter ez?

1. Asszony.
Így néz ki, és tessék elképzelni. . .

Riporter.
Tiszta víz mindenhol.

1. Asszony.
Hát vizes, és akarnánk meszelni, és akkor itt van, rogy ránkfele, itt most éppen, tessék nézni. . .

Riporter.
Hullik a vakolat. . .

1. Asszony.
Hát igen. Ezt szeretném most kimeszelni, meg minden, de nem merek. . .

Riporter.
A ruhájuk, a cipőjük meg a tárgyak, könyvek, nem penészednek?

1. Asszony.
Azt a szekrényt magának kinyitnám. . . úgy, hogy hát az bűzlik. . .

Riporter.
Mitől bűzlik?

1. Asszony.
Hát a penésztől. Tessék beszagolni. Ezeket nem győzöm kirakni mindennap...

Riporter.
Nem tud szellőztetni. Nem mennek tönkre a ruhák?

1. Asszony.
Dehogyisnem, csupa penész minden. Például a férjem ruhája is, amiben esküdtünk, nem győzöm lefele törölgetni. Akkor a bunda is tönkrement, minden. Ez a borzasztó penész. Reggel, tessék elképzelni, mikor a férjem elmegy, a Gumigyárban dolgozik, géplakatos, akkor kinyitom a szekrényt, hát teljesen, én saját magam érzem magamon ezt a...

Riporter.
Ön hol dolgozik?

1. Asszony.
Én most nem dolgozom. A Halászcsárdában kilenc évig dolgoztam. A Népszínház utcában.

Riporter.
Mégis hogyan tudnak itt szellőztetni?

1. Asszony.

Hát kinyitom az ablakot. De viszont csak akkor tudom kinyitni, amikor itthon vagyok, mert félek, hogy bedobnak egy cigarettát. Volt, hogy a gyerekek bedobták a hógolyót is, meg minden, elolvadt a szőnyegen. Egy hokedlit hozok ide, mert máskülönben az ablakot is... mert jönnek itt részeg emberek, lerókázzák, meg minden, és azt majdnem mindennap le kell mosnom éjszaka. Ezt a rácsot is úgy vettük itten száz forintért a művezetőtől, meg minden. Én megmondom magának őszintén, annyira szeretnék... nekünk nem is kéne nagy, mi ketten vagyunk a férjemmel, ha nekem adnának egy szoba-konyhát meg egy spájzot, mert itt ki se látok. Úgy szeretnék kinézni az ablakon. Itt ki kell mennem...

Riporter.

Mennyi lakbért fizetnek?

1. Asszony.

Nem sokat, harmincöt forint, meg tizenkét forint biztosítás van a lakásra.

Riporter.

Semmi lehetőségük nincs, hogy innen elkerüljenek?

1. Asszony.
Hát nincs. Én már próbáltam. Húszezer forintot ígértem egy illetőnek. Idős néni, hogy na hát elmennék innen, csak annyi, hogy tudja, hát itt nem látok ki.

Riporter.
Éppen most érkezett meg a férj a munkából. Hol dolgozik ön?

Férj.
Én a Gép- és Felvonószerelő Vállalatnál dolgozom.

Riporter.
Nem a Taurus Gumigyárban?

Férj.
Nem, ott csak már tizenkilenc éve vagyok kiküldetésben.

Riporter.
És a Taurus Gumigyárban dolgozik mint lakatos? Nem került sor arra sohasem, hogy esetleg a vállalat segít, vagy ad lakást, vagy beseglt a lakásszerzésben?

Férj.
Én úgy gondolom, hogy ez egy olyan... hogy a mi vállalatunk kis vállalat. Összevissza

négyezer dolgozója van. Ugye, ezt a nagyobb gyárak meg tudják tenni.

Riporter.
Mint géplakatos mennyit keres ön?

Férj.
Négy és fél ezret. Ötig is elmegyek.

Riporter.
Az szép kereset. Nem tudott annyi pénzt összegyűjteni, hogy valami. . .

Férj.
Én valójában úgy érzem, és talán lehet hogy nem jól, de én úgy érzem, hogy talán vannak, akik rosszabb helyzetben. . . Nem azt mondom, mert nagyon rossz, itt, ha megnézi a lakást, látja, a mennyezetig föl vizes. Én merem állítani, ez nagyon jó volna, ha száraz volna. Nagyon jó lakás különben. Volt az már, hogy megigényelünk egy másik lakást, nem újat, egy másik lakást, de viszont a tanácsnál azt mondták, ezek a házak már halálra vannak ítélve. Egy-két éven belül lebontják, szanálják a házat. Erre már nem kell igénylést beadni, mert úgyis megszűnik.

Riporter.
És valóban szanálják?

Férj.
Hát most már úgy néz ki, az új határozat szerint, hogy ez egy kicsit ki fog tolódni, mert most idáig le építkeznek, itt velünk szemben, és azután állítólag visszamennek a másik végére. Úgyhogy ottan kezdik újra.

Riporter.
Akkor itt még egy jó ideig...

Férj.
Hát itt, uram, legalább tíz év kell ahhoz, hogy lebontsák.

A VIII. kerületi Tanács lakásügyi osztályán

2. Férfi.
Nézze, uram, idejárunk most már több mint... jó. Hetvenötben adtam be a lakásigénylést. Azóta családi problémáink, lakásproblémáink vannak. Három gyerekkel vagyunk olyan lakásban...

Riporter.
Hol laknak, milyen körülmények között?

2. Férfi.
Nyolcadik kerület Leonardo 1/b. Fürdőszobánk nincs. Ha be akarok fűteni, szénporral

tudok befűteni, olyan sparheltba, ami már szita. . .

Riporter.
Földszinten laknak?

2. Férfi.
Második emeleten.

Riporter.
Szoba-konyhás lakás?

2. Férfi.
Kétszobás. Anyámék laknak az egyikben, a másikban mi lakunk öten.

Riporter.
Öten egy szobában?

2. Férfi.
Öten egy szobában.

Riporter.
És mióta kérnek lakást?

2. Férfi.
Hetvenöt óta.

Riporter.
És mi a válasz?

2. Férfi.

Mi? Azt mondják, hogy jöjjünk el. Egyetlenegy címet mondott az elvtársnő, amit ki se adott, hogy meg se nézzük, mert ő mondta személyesen, hogy olyan a lakás, hogy nem fogadjuk el mink sem.

Riporter.

Mi a foglalkozásuk?

2. Férfi.

Megmondom: egészségügyben dolgozom, segédápoló vagyok.

Riporter.

Milyen lakást akarnak, mit kívánnak?

2. Férfi.

Háromszobást. Régi bérű tanácsi lakást is elfogadok.

Riporter.

Szövetkezeti lakást nem?

2. Férfi.

Hát ebből... ebből a keresetből? Uram, amit az egészségügyben keresek?...

Riporter.

Önök mire várnak? Szintén lakásra?

1. Nő.
Szintén lakásra. Áll a víz a lakásomban most is. Október óta nem megy a víz. Három kórházból jöttem ki, a gerincemmel és a csigolyáimmal. . .

Riporter.
Hol lakik?

1. Nő.
Apáthy István u. 8/b. Ki lehet jönni megnézni: áll a víz. . .

Riporter.
Egyedül lakik?

1. Nő.
Egyedül, egyedül. Rettenetes helyzetben vagyok. Csavarni lehet a falat. Megpenészedik ott minden, tessék kijönni megnézni.

2. Nő.
Ez van nálam is.

Riporter.
Tiszta sárga a cipője. A penésztől?

2. Nő.
Mindenem ilyen.

Riporter.

Mohos Ernő osztályvezetőt kérdezem: meg fogja kapni ez a háromgyerekes család a lakást?

Osztályvezető.

Természetesen, hiszen felvételt nyertek az 1978. évi lakáselosztási névjegyzékbe. A mi terveink szerint legkésőbb 1978. december 31-ig. Természetesen ha korábban nyílik lehetőségünk, korábban kapják meg a lakást.

Riporter.

Miért ők kapják meg a lakást? Hiszen ennél súlyosabb körülmények között is laknak a kerületben emberek.

Osztályvezető.

A három gyerek miatt.

2. Nő.

Mohos osztályvezető kartárs, kérem szépen, én nagyon nehéz helyzetben, nehéz körülmények között vagyok már három vagy negyedik éve.

Osztályvezető.

Ne haragudjon, a kedves nevét mondja meg, legyen szíves.

2. Nő.
V. Mária.

Osztályvezető.
V. Mária. Igen, tessék mondani.

2. Nő.
Én, kérem szépen, a tanácshoz folyamodtam, mert annyira megpenészesedett a lakásom, hogy jöjjenek ki megnézni, megnézték, utána orvosoknál voltam, tisztiorvosi igazolványom van két éve. Semmit nem törődtek vele.

Osztályvezető.
Van önnek beadva lakásigénylési kérelme?

2. Nő.
Igen.

Osztályvezető.
Legyen szíves, mutassa meg.

2. Nő.
Azt mondták, ne adjam be, a házigazdám mondta, mert lebontás alatt van, és akkor mivel egészségtelen lettem, meg a lakás is, hetvenkilenc első negyedévére mondták, hogy itt be van ütemezve, azóta nyolcvanötre mondják, hát szóval ez borzasztó.

Osztályvezető.
Az adatok szerint Apáthy István utcában lakik, 8/b-ben. Pincelakásban.

Riporter.
Mi a reménye?

Osztályvezető.
Ez a lakás személyi tulajdonban van. Egy tizenkét négyzetméteres szobát használ és konyhát. A központi feldolgozás szerint az igényjogosultság mutatója 1,736.

Riporter.
Nagyon alacsony.

Osztályvezető.
Igen, ez rendkívül alacsony.

Riporter.
És miért?

Osztályvezető.
Azért, mert egyedül élő, gyermeke nincs. Nem is számíthat rá.

Riporter.
Tehát reménytelen a lakáskérése?

Osztályvezető.
Igen. Elég reménytelennek látszik.

2. Nő.
Énnekem csak egy szoba-konyhás lakást adjanak, ami egészséges, mert ott nem létezik lakni! Tessék kijönni megnézni.

Osztályvezető.
Mostani ügyfelünknek látszólag valóban reménytelen az ügye, de elméletileg esetleg lehetne valami segítséget adni. Ezt azonban a konkrét vizsgálat lezárása előtt nem ígérhetem. A helyszíni szemlét és egyéb vizsgálatokat körülbelül két héten belül tudjuk megvalósítani.

Látogatás egy Baross utcai házban

Riporter.
Amikor beléptem ide az alagsori lakásba, azzal kezdte, hogy vegyem le a cipőmet.

Házfelügyelőnő.
Voltaképpen most parkettáztam, és még nincsen lelakkozva. Ez családi hagyomány. Minden testvéremnél ugyanez van. Új lakásuk van nekik. Ez ugyan egy kicsi szolgálati lakás, de hát a tisztaság... Hát nem tudom. Ez egy ilyen...

Riporter.
Igyekszik tisztaságot tartani.

Házfelügyelőnő.
Szeretem a tisztaságot. Én mindig, anyukámnál is, amikor ott laktam, akkor is mindig nagyon pedáns voltam mindenre.

Riporter.
Itt, azt hiszem, eléggé nehéz tisztaságot tartania, hiszen minden penészes, vizes.

Házfelügyelőnő.
Hát eléggé nyirkos, hullik a vakolat.

Riporter.
Ezt a kis szobát hogyan kapta?

Házfelügyelőnő.
Az édesanyám révén kaptam. Édesanyám is házfelügyelő. Így tudtam lakást kapni, hogy én is elvállaltam ezt a házfelügyelőséget.

Riporter.
Magának nem volt lakása?

Házfelügyelőnő.
Nekem nem volt lakásom. Nagy családból származom. Hatan vagyunk testvérek.

Riporter.
És milyen lakásban éltek?

Házfelügyelőnő.
Két szoba összkomfortos lakásban voltunk.

Riporter.
Elég szűkösen?

Házfelügyelőnő.
Szóval igen, és úgy érzem, hogy amennyit én szenvedtem tizenhat éven keresztül, azért megérdemlem ezt a lakást, mert mi tényleg. . .

Riporter.
Ezt ön lakásnak nevezi?

Házfelügyelőnő.
Lakás. Miért? És ha albérletben laknék? Hát annál jobb. . .

Riporter.
Hányszor hány méteres ez?

Házfelügyelőnő.
Ez tizenkét négyzetméter pontosan.

Riporter.
Hová teszi a ruhákat? Itt szekrényt nem is látok.

Házfelügyelőnő.

A szekrény be se férne. Voltaképpen egy szekrénysort akarok venni. Elemekből összerakható szekrénysort, amit darabokra lehet szétszedni és úgy megoldani, olyan kis, majdnem dobozszerűeket, amiknek nincsen háta, hogy szellőzzön a ruha. Nagyon jól fűtök. Ezt az olajkályhát most kaptam az IKV-tól decemberben.

Riporter.

Miért? Eddig nem volt kályhája?

Házfelügyelőnő.

Nem volt fűtési lehetőségem. Sajnos, aki előttem lakott, az gőzölte ezt a lakást, és azáltal ment ez tönkre. Szóval nekem itt cserépkályha nem is volt; lebontotta az előttem lakó...

Riporter.

És akkor mi volt télen?

Házfelügyelőnő.

Hát télen, decemberben kaptam meg. Addig villany volt, ami állandóan kivágta a háznak a villanyát.

Riporter.

Nem volt itt nagyon hideg?

Házfelügyelőnő.
Dehogynem.

Riporter.
Most is elég hideg van, megmondom őszintén.

Házfelügyelőnő.
Most nincs fűtve, mert most voltam olajért, most öntöttem föl, most akarok majd befűteni.

Riporter.
Most ön is házfelügyelő. Hány éves?

Házfelügyelőnő.
Én huszonöt éves vagyok.

Riporter.
Ezt a Baross utcai házat tartja rendben ezért a pici alagsori kis helyiségért?

Házfelügyelőnő.
Szükséges, hát...

Riporter.
Megéri?

Házfelügyelőnő.
Meg. Voltaképpen ha azt nézi, hogy én mint

egyedülálló kaptam egy lakást, ez nagy dolog, és szeretek az emberekkel is foglalkozni. Sok a meló... Hát most már nincs annyira sok.

Riporter.
Mit kell tenni?

Házfelügyelőnő.
Letakarítani minden héten a házat, mindennap kisöpörni a kapu alját, ha koszos; hát látta, most is nagyon koszos volt a kapu alja, olyan értelemben, hogy most volt kéményégetés, és mindenki most szórta ki a kormot. Nem igazán koszos, csak ott a korom. Azt nekem holnap vagy ma este fel kell mosnom. Azért szeretek este dolgozni, mert akkor nem mászkálják annyira össze.

Riporter.
Hány emeletes ez a ház?

Házfelügyelőnő
Hatemeletes.

Riporter.
Mennyit kap ezért a munkáért?

Házfelügyelőnő.
Ezért a munkáért papíron nekem ezerhárom-

százkilencvenhét forint jár. Ehhez hozzájön százhúsz forint kapukulcspénz és négyszáznegyvenöt forint liftkulcspénz. És a lakóktól amit kapok.

Riporter.
Összesen mennyi?

Házfelügyelőnő.
Hát olyan kétezer forint jön össze.

Riporter.
Be szokott ide sütni a nap?

Házfelügyelőnő.
Nem, sajnos. Ez itt tűzfal. Az az igazság, hogy még friss levegő se jön be. Na, ami volt itten a pincében szennyeződés! Ami bűz nekem ide beáradt hosszú időn keresztül! Itt reggel tíz órakor már fel kell kapcsolni sajnos a villanyt. Reggeltől estig ég sajnos. Van ott egy kis állólámpám a sarokban, abba szoktam beletenni egy százötvenes égőt, és akkor tudok kézimunkázni; akkor jó.

Riporter.
Nem unalmas így egyedül?

Házfelügyelőnő.
Jaj, dehogynem! De most képzelje el, ide

szülni egy gyereket? Ide például hogy teszek be még egy ágyat? Most idetennék, mit tudom én, egy franciaágyat, olyan kétszemélyes heverőt, azt ha kihúznám, akkor hogy mászkálnék? Aztán ott vannak a kézimunkáim... jó, azt az asztalt kiteszem, és hova teszek egy kiságyat?

Riporter.
Szóval gyerekre egyelőre nem is gondolhat.

Házfelügyelőnő.
Ha nagyon szeretnék, akkor biztosan meg tudnám oldani valahogy. Igaz, már szerettem volna, de hát nem tudom megoldani, pedig már mindenhogy elgondoltam. Egy hely van, a fregoli, már mindenkivel ezzel viccelődöm... hát tényleg csak ott van hely.

Riporter.
Emiatt nem kerülik a fiúk?

Házfelügyelőnő.
Nem. Akivel most járok, az jó. Mi lesz, nem tudom. Nem tudok még egyelőre dönteni. Nézze, sokat is csalódtam az életben, és nem bízok meg az emberekben.

Riporter.
Hogy érti, hogy csalódott?

Házfelügyelőnő.
Mindegy. Sokat. Sport téren is, meg hát... —*sír* — minden téren...

Riporter.
Sportolt is?

Házfelügyelőnő.
Sportolok is. Már sokszor abba akartam hagyni.

Riporter.
Mit csinál?

Házfelügyelőnő.
Tornászom!

Riporter.
Talán mert túl őszinte. Nem szeretik emiatt?

Házfelügyelőnő.
De szeretnek! Épp ez, hogy szeretnek az emberek. Az őszinte embereket mindig szeretik. Csak a szemibe nem merik bevallani, vagy szóval a szemébe nem merik megmondani, hogy igen, igazad volt. Mert az emberek nem mindig bírják el a kritizálást, vagy a kritikát nem mindig viselik el. De ugyanúgy, amennyire engem itt nem szerettek ebben a házban, olyan értelemben, hogy én őszintén meg-

mondtam, hogy ez van, jó, hogy az ő szemükben gyerek vagyok, mert ők idősebbek, ők irányítani szerettek volna, és én mondtam nekik, hogy nézzenek ide, engem azért tettek ide, hogy elvégezzem a munkámat, azonkívül én nem vagyok senkinek sem a cselédje, és nem vagyok köteles a privát dolgait elintézni, ami tőlem telik, mindent megteszek, és amennyire engem nem szerettek ezért, most annyira szeretnek és ragaszkodnak hozzám.

Riporter.
Valahogy sok minden nem sikerült az életében.

Házfelügyelőnő.
Ó, sok minden nem.

Riporter.
Mik azok?

Házfelügyelőnő.
Hát lehet, hogy előbb akartam például férjhez menni, mint ahogy most már nem annyira sietek. Ezelőtt egy jó öt évvel annyira férjhez akartam menni, annyira szerettem volna... hát ez az egész, azt lehet mondani, hogy családi okok miatt...

Riporter.

Miért nem sikerült a férjhez menés?

Házfelügyelőnő.

Nem tudom. Öt évig jártam egy sráccal, és... Biztos a szülei nem engedték, hogy összeházasodjunk, mert én nem voltam olyan jómódú, meg nem tudtam, mit tudom én, annyira szépen öltözködni. Tiszták voltak a dolgaim, mert arra mindig adtam. Jó, hogy meg volt varrva, meg meg volt stoppolva is. Egy-két ilyen kis hímzésekkel úgy díszítettem, hogy mégis változatosabbak legyenek a ruházataim. Meg mit tudom én, valamit esetleg észrevehettek rajtam, ami nem tetszett nekik. Mert én nem vagyok például iskolázott. Nekem csak nyolc általánosom van. A sport miatt például nem tudtam elvégezni egy szakmát, és semmi nem lett belőlem. Ha egy ember megkérdezi azt, hogy sportolok? Látják az érmeket a falon, a fényképeket, és kérdezik, hogy milyen szinten? Hát mondom, első osztályú szinten. És nem leszel olimpiai bajnok, vagy nem leszel válogatott? És akkor hiába magyarázom meg, hogy én mindent megtettem, és talán még ugyanazt meg is tudom csinálni, csak nem volt annyira foglalkozva velem, vagyis azt lehet mondani, hogy felépítették azt a kis fát, csak mindig valamivel meglocsolták, amitől mindig elhervad. Szóval

így... Nem, nem hozták ki belőlem, ami esetleg bennem van.

Riporter.
Körben a falon sportolók fényképei.

Házfelügyelőnő.
Nem vagyok egyedül, nem vagyok egyedül.

Riporter.
Itt van Nadia Comanici.

Házfelügyelőnő.
Hát igen, annak volt, aki a háta mögött állt. És az sokat jelent, ha az embernek a háta mögött van valaki. Mert én, ami lettem, ez tényleg magam, magam által lettem ez, ami vagyok. Azt lehet mondani, nekem nagyon sok akadályt állítottak, és ha az akadályt átugrottam, még a másik akadályt is odatették nagyon sokan.

Riporter.
Talán azért nem volt a maga háta mögött senki, mert nagyon alulról jött?

Házfelügyelőnő.
Igen. *Sír*

Riporter.
Fogalmazzunk őszintén.

Házfelügyelőnő.
Igen. Szüleim fizikai dolgozók voltak, családi életem nem volt rendezett. Becsületes családból jöttem. Ezt tudom mondani. Apám, anyám becsületes emberek. Én is becsületes voltam. Soha senkinek nem ártottam, legalábbis nem tudok róla, hogy mondták volna, hogy ártottam volna. Én úgy érzem, hogy akin tudok, még így is többet segítek. Szeretek az embereken segíteni. Van időm gondolkozni, mert sokat vagyok egyedül. Például nemegyszer van az, hogy egyedül vagyok, akkor elmegyek gyorsan takarítani, és abban elfáradok, és akkor megnyugszom. Szeretem a házamat rendben tartani, díszítgetni. Nemcsak a lakásomat. Az az igazság, hogy sokszor jött most már dicséret, most már belátják azt, hogy velem tényleg azt lehet mondani, hogy jól jártak.

Riporter.
Mondja, más az élet így alulról?

Házfelügyelőnő.
Szóval lehet, hogy ez egy hülye hasonlat, de hogy itt vagyok a földszinten, nagyon nehéz gyalog fölmenni. És a segítség, az csak a lift,

hogy följussak a hatodik emeletre. Szóval azért kellene hogy az embernek legyen valami segítsége, valami támasza, akiben tényleg bízhat, és tudja, hogyha elmondja a problémáit, nem él vissza vele.

Riporter.
És ez a lift, ez nem mindig van meg. Az életben.

Házfelügyelőnő.
Nem mindig. Elromlik. Ezért sokszor a lifttel nagyon sok baj van.

A VIII. Kerületi Tanácsban

Riporter.
Egy nemrég készült statisztika szerint a VIII. kerületben csaknem negyvenezer lakás van, ebből ezerkilencszázharmincegy minősül szükséglakásnak, idetartozik az üzlet- és pincelakás — és mindössze kétezer-négyszáznegyvenegy lakás nevezhető összkomfortosnak. Ez, azt hiszem, nagyon komoly gondot jelent a kerületnek. Mit tesz a tanács, hogy ezt az állapotot fokozatosan megszüntesse? Molnár Ferenc a VIII. Kerületi Tanács elnöke és dr. Mohos Ernő a lakásügyi osztály vezetője.

Tanácselnök.

Eddig a VIII. kerületben megépült ezerhétszázharmincöt lakás. A magas szanálási arányt mutatja a következő szám, hogy ugyanakkor le kellett bontani kétezer-egyszázkilencvennégy lakást. Tehát a szanálás aránya igen magas, éppen a rossz minőségű lakások következtében. Az ötödik ötéves tervben további ötszáznegyven lakás felépítése várható, amelynek a területét már elő is készítettük.

Riporter.

A VIII. kerületiek között elterjedt az a hír, hogy a szanálás megszűnt.

Tanácselnök.

A szanálás nem szűnt meg, csupán az ötödik ötéves terv időszakára előkészített területet biztosítottuk, és a hatodik ötéves terv időszakában a szanálás üteme tovább folytatódik. A tervek elkészültek. Én még nem pontosan tudom, de sok ezer lakás építése van előkészítésben. Számot nem mondhatok, mert az még nem elfogadott. . .

Riporter.

Gondolom, hogy a kerületnek az egyik legnagyobb problémát a szükséglakások jelentik. Idetartoznak a pincelakások, az üzlethelyiségek.

Tanácselnök.

A pincelakások, üzlethelyiségek valóban csak szükséglakások, emberi lakhatóságra nem alkalmasak. Ezért a tanács lakásügyi osztályát arra inspiráljuk, hogy mindent kövessen el felszámolásukra. Sőt a társbérletek csökkentését is biztosítani tudjuk évente mintegy nyolc-tíz lakásmennyiségben. Tulajdonképpen a VIII. kerületben nemcsak annyi lakást utaltunk ki, mint amennyi épült, annál sokkal többet. Amit lehetővé tett a fővárosi lakásépítési ütem. 1976-ban például hétszáznegyvennégy lakást, 1977-ben nyolcszázhetven lakást utalt ki a VIII. Kerületi Tanács Lakásügyi Osztálya.

Riporter.

Itt álljunk meg egy pillanatra! Ön azt mondta az előbb, hogy a lakásügyi osztálynak egyik fő feladata, hogy megszüntesse a pincelakásokat, üzlethelyiségeket. Milyen reális lehetőség van erre? Hiszen ehhez lakás is kell.

Osztályvezető.

1975-ben felmérést végeztünk a kerületben, és akkor megállapítottuk, hogy kettőszázhatvan olyan üzletlakás található, amelyben családok élnek. 1976 óta foglalkozunk üzletlakások felszámolásával. Legutolsó felmérésünket 1978

elején végeztük. Jelenleg körülbelül százkilencven üzletlakásban laknak. Évente húszhuszonöt üzletlakást szüntetünk meg tudatosan.

Riporter.
Pincelakás?

Osztályvezető.
Pincelakásokról pontos felmérésünk nincsen. Becsült adatok szerint körülbelül négyszázötven-ötszáz pincelakásban laknak még emberek.

Riporter.
És ezeknek a megszüntetése milyen stádiumban van?

Osztályvezető.
A jelenlegi lakáskereteink és a jelenlegi lehetőségeink nem biztosítják számunkra azt, hogy ezeket a lakásokat belátható időn belül felszámoljuk. Természetesen munkánk során találkozunk ilyen jellegű problémával. Mindent elkövetünk, hogy minél több családot hozzunk ki a pincelakásokból, és nagyon vigyázunk arra, hogy a lehetőség szerint ezek a lakások többet ne kerüljenek kiutalásra.

A Práter utcai általános iskolában

Riporter.
Ide jártok a Práter utcai iskolába, általános iskolások vagytok. Most éppen az egyik óra szünetében beszélgetünk. Mindannyian üzlethelyiségben vagy pedig pincelakásban laktok. Te hol laksz?

1. Fiú.
Én a Práter utca 14-ben lakom. Régen egy fodrászüzlet volt. Nagyon vizes a lakás. Tavaly padló volt, most fölszedtük, ilyen konyhakövet rakattunk le, mert hát nagyon vizes a lakás, penészedik a fal.

Riporter.
Hányan vagytok testvérek?

1. Fiú.
Egy testvérem van. Ketten vagyunk. A szobakonyhás lakásban négyen lakunk.

Riporter.
Hogyan fértek el?

1. Fiú.
Három ágy van. Az anyu és az apu alszik együtt, mi a testvéremmel külön alszunk.

Riporter.
Hányadikos vagy?

1. Fiú.
Hatodik osztályos.

Riporter.
Hányas vagy?

1. Fiú.
Olyan közepes.

Riporter.
Tudsz otthon tanulni?

1. Fiú.
Igen. Van egy ilyen íróasztalom, tanulószekrény, ahol leckét írok, tehát megtanulom az anyagot, amit következő napra feladnak.

2. Fiú.
Én a Leonardo da Vinci utcában lakom. Pincelakásban lakom. Szoba-konyha. Nekünk is penészes, vizes a fal. Nekünk az ablakunk kinyílik az utcára, és sokszor be szokták törni. Szóval most is üvegeztünk.

Riporter.
Hányan vagytok testvérek?

2. Fiú.
Nincs testvérem.

Riporter.
Egyedül vagy?

2. Fiú.
Igen.

Riporter.
Édesapád mivel foglalkozik?

2. Fiú.
Hát meghalt az én apukám.

Riporter.
Egyedül élsz édesanyáddal?

2. Fiú.
Igen.

Riporter.
És ő mit csinál?

2. Fiú.
Ő a Budapesti Közfenntartó Vállalat... Kögy...

Riporter.
Közterület Fenntartó Vállalat, tehát a régi Köztisztasági Hivatal. Ott dolgozik?

2. Fiú.
Igen, ott dolgozik.

Riporter.
És van-e lakásigényetek?

2. Fiú.
Nem tudom. Anyukám azt mondta, hogy már beadta. Szóval már régebben beadta, és még mindig nem jött válasz.

3. Fiú.
Nem lehet ott semmit se csinálni, mert hogyha labdázom a kapualjban a kisgyerekekkel, akkor egyből rám szólnak, hogy nem szabad labdázni, és hogy menjek ki a térre.

Riporter.
Miért nem szabad ott labdázni?

3. Fiú.
Mert ha kicsit nagyon megrúgom a labdát, akkor a kertbe megy. Szóval ott van a kapuval szemben a kert.

Riporter.
És a tanulmányi eredményed?

3. Fiú.
Hármas.

Riporter.
Lehetne jobb is?

3. Fiú.
Lehetne.

Riporter.
És mitől függ?

3. Fiú.
Hát jobban oda kéne figyelnem.

Riporter.
Te hol laksz?

1. Lány.
A Diószeghy Sámuel utcában. Régebben egy üzlethelyiség volt, pont a kapualjban, ahol a kukák vannak.

Riporter.
Ezt miért hangsúlyozod ki, hogy a kukák?

1. Lány.
Mert csupa penészes a fal, és most született egy kistestvérem is. Nagyon rossz úgy.

Riporter.
Hányan vagytok testvérek?

1. Lány.
Hárman. Én és még rajtam kívül ketten.

Riporter.
És a szüleid?

1. Lány.
Hát anyukám meg apukám.

Riporter.
Mit csinálnak ők, mit dolgoznak?

1. Lány.
Anyukám szakácsnő, apukám gépkocsivezető.

Riporter.
No és bent van-e a lakásigénylésetek?

1. Lány.
Bent. Már kikaptuk, hogy december 31-ig kapunk lakást.

Riporter.
Pajzs Oszkárné a Práter utcai általános iskola igazgatója.

Igazgatónő.
Iskolánkban hétszáznegyven gyermek tanul. A hétszáznegyven gyermek közül tizenhat-

húsz azoknak a gyermekeknek a száma, akik nem megfelelő lakáskörülmények között élnek. Pincelakásban vagy üzlethelyiségben lakik a család. Példákat is tudnék erre mondani. Van olyan család, amely üzlethelyiségben lakik, a gyermek hozzánk jár, az apa sajnos iszik, a gyerekkel egyáltalán nem törődik, az italozása minden bizonnyal összefügg a lakáskörülményekkel is, ugyanakkor kocsit vásároltak, tehát ilyen szempontból a helyzetük megfelelő volna, de a törődés a saját életkörülményeivel, a gyermekével bizony nagyon elmarasztalandó.

Riporter.
Jellemző az, hogy azok a gyerekek, akiknek ilyen a lakáskörülményük, azok rosszabbul tanulnak?

Igazgatónő.
Vannak köztük olyanok, akiknek a magatartásuk nem megfelelő. Nehezen nevelhetők, a tanulmányi eredményük gyenge, de nem minden esetben lehet ezt elmondani.

Riporter.
Tehát nem lehet függvénye ez?

Igazgatónő.
Nem feltétlenül függvénye a lakáskörülmény-

nek a gyenge előmenetel vagy a nehezen nevelhetőség, de feltétlenül van összefüggés. Mi, pedagógusok, igyekszünk is ezekkel a gyerekekkel többet foglalkozni.

Riporter.
Konkrétan mit tesznek?

Igazgatónő.
A gyerekekkel sokat beszélgetünk, bevonjuk őket az úgynevezett klubrendszerünkbe, ami egész napjukat színesebbé, változatosabbá teszi. Tanulási idő alatt korrepetálásban van részük, a tanulási idő után pedig klubfoglalkozáson vesznek részt.

Riporter.
Tehát ez azt jelenti, hogy iskolában töltik egész napjukat?

Igazgatónő.
Az egész napjukat. Vannak úgynevezett intenzív csoportjaink, ezeknek köszönhetjük aztán azt, hogy ezek között a gyerekek között kevés van, aki valóban megbukik.

Ismét a Kerületi Tanácsnál

Riporter.

Dr. Bosch Márta, a VIII. kerületi gyámhatóság csoportvezetője és Illés Istvánné gyermekvédelmi főelőadónő.

Csoportvezető.

Kerületünkben elég magas a veszélyeztetett gyermekek száma. Fővárosi szinten is elsők között vagyunk a veszélyeztetettség arányában. Ötszáztizenhét volt az elmúlt évben az olyan esetek száma, amit a gyámhatóság nyilvántartásba vett, és rendszeresen foglalkozott a gyermekekkel.

Riporter.

Minek köszönhető ez?

Csoportvezető.

Több összetevő alakítja ki azt, hogy a hatóság beavatkozik a család életébe, és védő, óvó intézkedéseket tesz. Elsősorban környezeti okok, amik meghatározzák azt, hogy a gyámhatóság foglalkozzon a kiskorúval. Elég magas a lakáskörülmények miatt is a veszélyeztetettek száma, de ez önmagában még nem jelent veszélyeztetettségi tényezőt, hanem halmozottan jelentkezik a más veszélyeztetettségi tényezőkkel. Tavalyi évben száznegyvenhat

olyan gyermeket tartottunk nyilván, aki lakáskörülményei miatt is veszélyeztetett helyzetbe került. Ez részben az anyagi helyzettel is kombinálódik, de emellett egyéb ok, például az alkoholizmus vagy a csavargás, a gyerek magatartási problémája vagy a szülők erkölcstelen életmódja is közrehatott abban, hogy a gyámhatóság foglalkozott a gyermekkel. Kizárólag az, hogy rossz lakáskörülmények között laknak, nem indok arra, hogy beavatkozzunk a család életébe.

Riporter.
Konkrétan a gyámhatóság, illetve gyermekvédelem mit tud tenni az ilyen veszélyeztetett gyermekekért, veszélyeztetett családokért?

Gyermekvédelmi főelőadó.
Amennyiben szükséges a kiskorúaknál, úgy bölcsődei elhelyezést kezdeményezhetünk, óvodai felvételt készíthetünk elő, napközibe való felvételére javaslatot teszünk az iskolában. Ha szükséges, és a szülő önként nem tesz eleget annak, akkor kötelezhetjük erre a szülőket.

Riporter.
Elegendő segítség ez?

Gyermekvédelmi főelőadó.
Ha szükséges, anyagi segítséget, napközit

(étkezéstérítést is) biztosítunk. Így a gyereknek, ha a szülő nem is akarja, hogy napközis legyen, és ha nem is fizeti be az étkezéstérítést, biztosítjuk az egész napi nyugodt körülményt. A VIII. kerületben százhetvenezer forint az az évi rendkívüli segélykeretösszeg, amit a gyámhatóság hozzávetőlegesen kétszáz családnak szokott kiosztani. Ezenkívül ruhaneművásárlásra is biztosítunk összegeket és gyerektáborozásra. Ez körülbelül öt-hatezer gyereket érint.

Riporter.

Tehát akkor, ha a környezettanulmány alapján is, szükséges, hogy a gyerek valóban jó levegőre kerüljön, szép környezetbe.

Csoportvezető.

Ez a szociális segélyezés, ez rendkívüli. Van, amikor rendszeres nevelési segélyt biztosít a gyámhatóság. Az szigorú feltételekhez van kötve. Azt az összeget nem haladhatja meg az egy főre jutó jövedelem. Természetesen akkor kapható, ha egyébként alkalmas a család a gyerek nevelésére.

Riporter.

A gyámhatóságnak milyen a kapcsolata a tanácson belül a társosztályokkal? A legfontosabbakra gondolok, amelyek valóban segí-

tik megoldani a problémákat; így a lakásosztályra, a szociálpolitikai osztályra.

Csoportvezető.

Nagyon szoros és jó személyes kapcsolatunk van a lakásügyi osztállyal. Általában területi elv szerint dolgozik a gyámhatóság és ugyanígy a lakásosztály is. A kerület meghatározott része tartozik egy-egy ügyintézőhöz. Így az ügyintézők, a gyermekvédelmi előadók és a lakásügyi ügyintézők konzultálni szoktak az esetlegesen mindkét területet érintő kérdésekben. Elsősorban szóban, hogy javasoljuk-e a lakáshelyzet megoldását, állami gondozott gyerek esetében, hogy megszüntethető-e az állami gondozás, hogyha lakást biztosítanak a családnak. Ha veszélyeztetett családi környezetben élő gyerekről van szó, akkor a gyámhatóság ügyintézője keresi meg a lakásügyi előadót, és elbeszélget vele, hogy mikorra várható a megoldás. Ha mi észleljük, a gyámhatóság észleli veszélyeztető tényezőként a lakáshelyzetet. Már volt rá példa. De nagyon ritkán, éppen a lakáshelyzet jelenlegi állása miatt, mivel nagyon kevés a lakás, csak nagyon indokolt esetben indítványozzuk a lakásosztálynak, hogy oldják meg egy-egy családnak a lakáskérdését.

Riporter.

Ezek szerint ennek alapján megoldódott jó néhány családnak a sorsa?

Csoportvezető.

Természetesen. A reális feltételek, keretek mellett próbálunk mi is ilyen támogatást nyújtani azoknak a mi általunk patronált családoknak, akiknek, úgy érezzük, indokolt megoldani a lakáshelyzetét.

Riporter.

Hányan igényelnek most lakást? Mennyi a lakásigénylő?

Tanácselnök.

A lakásigénylők száma a VIII. kerületben tizenháromezer fölött van. Nagyon sok. Megítélésünk szerint többsége jogos igénylő.

Riporter.

Minek alapján utalják ki a lakásokat?

Tanácselnök.

Nagyon sok dolgot kell figyelembe venni. Elsősorban a családtagok számát, a lakás minőségét. Különösen fontos feladat számunkra, hogy azokat a kétgyermekes családokat, akik 1975 december 31-ig kettő, 1976 december 31-ig már három családdal élnek, az ő lakásgondjaikat 1980-ig meg kell oldanunk.

Riporter.
Erre párthatározat van.

Tanácselnök.
Erre párthatározat van, a fiatal családok segítése érdekében történik, amivel mélységesen egyetértünk. A gondunk az, hogy idősebb házaspároknak, ahol talán már a gyerekek kirepültek a családból, ilyen segítséget adni nem tudunk, mert nincs több lakás.

Riporter.
Ilyenkor, amikor ezek az öregek és tehetetlen emberek bejönnek, hogy lakást kérjenek, mit lehet tenni? Tud-e mégis valamit tenni a tanács?

Tanácselnök.
Ilyenkor el tudjuk mondani, hogy mit tervezünk 1990-ig, sőt 2000-ig, és reméljük, hogy addig nagyon sok családnak a sorsa lakáselátás szempontjából megoldódik.

Riporter.
Ahogy jártam ezeket a lakásokat itt a kerületben, volt olyan tapasztalatom, hogy jó néhány idősebb embernek van hozzátartozója, gyereke, nem is egy. Tulajdonképpen mindenki arra vár, hogy majd a tanács, majd az állam segít. Pedig hogyha a gyerekek segítenének, akkor

előbb is juthatnának lakáshoz. Előbb juthatnának talán jobb körülmények közé.

Tanácselnök.

Valószínűleg így van, de itt még meg szeretném említeni, hogy a Magyar Népköztársaság nagyon nagy pénzösszeget fordít a meglevő lakásállomány állagának javítására. És ezt nem szabad figyelmen kívül hagynunk! Amíg a negyedik ötéves tervben a VIII. kerület területén hétszázhuszonötmillió forintot fordítottak a meglevő lakóházak állaga javítására, addig az ötödik ötéves tervben egymilliárd-háromszáznegyvenkétmillió forintot fordítunk erre. Csupán 1978-ban a lakóházak állaga javítására, bizonyos komfortosításra hétszáznyolcvannyolcmillió forintot fordítunk. Ezek nagyon nagy számok.

Riporter.

Mégis miért kerül ennyibe a fenntartásuk?

Tanácselnök.

Mert a lakóházak állaga nagyon leromlott. Hazánkban csupán a negyedik ötéves terv időszakától, 1970-től tudunk jelentős összegeket fordítani a lakóházak állagának megóvására és szinten tartására. A korábbi években erre nem volt pénzünk.

Riporter.

Nem gondoltak arra, hogy miután itt a kerületben jó néhány nagyvállalat dolgozik, gondolok a Ganz Mávagra, Taurus Gumigyárra, Május 1. Ruhagyárra, hogy velük összefogva építsenek lakásokat?

Tanácselnök.

A VIII. kerületben elkezdődött a munkáslakás-építés. A mi tanácsunk végrehajtó bizottsága két héttel ezelőtt rendelte meg a terveket, melynek keretében mintegy kétszáznegyven munkáslakás építését kezdjük el. Ezenkívül a Ganz Mávag önállóan is épít munkáslakásokat.

A Ganz Mávagban

Riporter.

A Ganz Mávag önálló vállalati lakásépítkezést folytat. Dr. Nyitrai Ambrus a Ganz Mávag Igazgatási Főosztályának vezetője, aki egyben a vállalati lakásbizottság elnöke is.

Főosztályvezető.

Ebben az esztendőben lesz tíz éve annak, hogy az első vállalati dolgozók beköltöztek a vállalati szervezésben épült lakásokba. Azóta több mint hatszáz vállalati dolgozó részesült

ilyen lakásjuttatásban. Legutóbb az elmúlt esztendőben százötven lakásba költöztek be vállalati dolgozóink.

Riporter.

A Ganz Mávag a VIII. kerületben van. Közismert, hogy a VIII. kerület elég komoly lakásgondokkal küszködik, és itt beleértendőek a pincelakások és az üzlethelyiségek is. Gondolom, nem egy dolgozó akad itt a Ganz Mávagban, aki ilyen körülmények között él. Kapnak-e ezek lakást?

Főosztályvezető.

Ebben a kérdésben mi nagyon régi és jó hagyományokkal rendelkező együttműködésben vagyunk a VIII. Kerületi Tanács Lakásügyi Osztályával, és bizony számtalan vállalati dolgozónk ilyen szükséglakásból költözött az általunk épített korszerű, új és méreteiben is megfelelő lakásokba. Nyilvánvaló, hogy a gyári dolgozó az budapesti lakos, adott esetben VIII. kerületi lakos, következésképp ha mi az ő problémáját a gyár segítségével oldjuk meg, akkor ezzel a főváros gondjain, a kerület gondján is segítünk, és ezáltal létrejön egy olyan együttműködés, hogy kölcsönössé válik a vállalati építkezés a fővárosi lakásépítkezéssel.

Riporter.

Egyszóval megvan azért itt a gyáron belül is az a remény, hogy aki nagyon rossz körülmények között él, az előbb-utóbb, ha becsületesen és jól dolgozik a vállalatnál, lakáshoz jut?

Főosztályvezető.

Feltétlenül. Annál is inkább, mert reméljük, hogy a közeli jövőben, június-júliusban a Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága elé kerül egy kezdeményezésünk a XVII. kerületben tervezett négyszáz lakás építését illetően. A mi lakásépítkezésünknek van távlata. Terveink szerint még a következő ötéves tervben is biztosítunk lakásépítkezést dolgozóinknak.

Látogatás üzlethelyiség-lakásokban, pincelakásokban

Idős néni, üzlethelyiségben lakik.

Már meg van ígérve a lakás, de hát még mindig sehol. Azt mondták, hogy március végére elveszik az izét, az üzlethelyiséget, és kapunk lakást. De hát közben mégsem adták meg a lakást. Azt mondták, kijönnek, megjavítják a lakást. Ne javítsák meg. Annyi javítanivaló van. Nekem tíz gyerekem van. Tíz élő gyerekem. Csak mind nősek, meg férjnél vannak, hát, ugye...

Riporter.

Hát azok a gyerekek, akiket megszült, azok mind felnőttek, azok nem segítenek?

Idős néni.

Hát, ugye, nem segítenek azok, nem olyan gyerekek azok.

Riporter.

Miért nem olyan gyerekek? Nem adott nekik enni, inni, nem öltöztette őket?

Idős néni.

Dehogyisnem. Hát dehogynem. Csak, ugye, megnősültek, férjhez mentek, most már anyára nincs szükség.

3. Férfi. — Pincelakásban lakik.

Legalább évente háromszor ki kell festeni, olyan különleges festékeket kell szerezni ehhez, hogy ne gombásodjon. Már a parkettát is cserélték, mert most is így körben már el van rothadva.

Riporter.

Nem gondoltak arra, hogy lakást cserélnek?

3. Férfi.

Szeretnénk, csak ezzel nem fog senki sem cserélni.

A felesége.
Mindenki jobbat akar.

Riporter.
És pénzük nincs arra, hogy valami mást?...

3. Férfi.
Szóval van. Ha azt mondanák, hogy most már itt volna a szövetkezeti lakás, abban a pillanatban...

Riporter.
Van is annyi pénzük?

3. Férfi.
Van.

Riporter.
Mennyi az?

3. Férfi.
Hát százhetvenhatezer forint.

Fiatalasszony. — Üzlethelyiségben lakik.
A tanácsnál az a domináns, minél több a gyerek, annál hamarább a lakás. Én meg arra gyereket, hogy lakást kapjak, nem szülök. Ha nem szeretetből van, akkor nem. Ennek az egynek adjunk meg mindent, aztán majd idővel...

Csecsemősírás.

4. Férfi. — Pincelakásban él a családjával.

A gyerekek még picik voltak, amikor ideköltöztünk. És itt nevelni őket, takarítani, mosakodni, meg minden! Szóval olyan körülmények között él az ember, tökéletesen, ez nem is szuterén, ez pince.

Riporter.

Az, hogy most lakást kapnak, és év végéig be is költözhetnek, jelent-e majd valami változást az életükben?

A felesége.

Hát biztos, hogy sok mindent fog jelenteni, mert mindenkinek meglesz a helye. Reméljük, ahogy a gyerekeknek is lesz az a kis fél szoba, ha sikerül olyat kapni. Igaz, hogy két szobára adtuk a lakásigényt, de hát gondolom, az nem sokat számít, hogy egy nagy és két fél szobát kérünk, és mindegyiknek meglesz az ő kis helye, és azért csak másabb lesz.

Ismét a tanácsnál

Riporter.

Azokból a pincelakásokból és üzlethelyiségekből, amiket fokozatosan felszámolnak, mi lesz?

Osztályvezető.

Elsősorban a helyiséggazdálkodási csoportnak adjuk le a megüresedett üzletlakásokat. Ezek további kiutalásokra kerülnek, kisiparosoknak, ktsz-eknek és egyéb, szolgáltatással foglalkozó személyeknek vagy közületeknek. A pincelakások egy részét szintén ilyen célra adjuk át. Más részét a házkezelőségnek egyéb, különféle tárolási feladatok megoldására. Egy jelentős részét pedig minden szempontból felszámoljuk, megszüntetjük, és a továbbiakban semmiféle funkciót nem lát el.

Riporter.

Nem tudom, hogy alkalmas-e egyáltalán bármilyen emberi tevékenységre a pincelakás.

Tanácselnök.

Többsége nem.

Riporter.

Miért nem tartja jónak a pincelakásokat arra, hogy ott dolgozzanak?

Tanácselnök.

A pincehelyiségek többnyire vizesek, ott dolgozni nem lehet. Például hadd említsem meg, hogy itt a kerületben volt egy elképzelés, amely ma is él, hogy a Somogyi Béla úti iskola alatti pincéből ifjúsági klubot kell kialakíta-

ni. Ez indult, mintegy hatszázezer forintos beruházással. Miután a munkálatok elkezdődtek, kiderült, hogy túl vizes, a falat ki kell szárítani, és ezért nagyon sokba kerül, mintegy négymillió forintba.

Riporter.
Tehát a hatszázezerből négymillió forint lett?

Tanácselnök.
Négymillió. Fölteszi az ember a kérdést, hogy érdemes-e ilyen pinceklubokat kialakítani. Ahol száraz helyiség van, ott kis beruházással valamit el lehet készíteni. Csináljuk. De többsége vizes, egészségtelen, sem kisipari munkára, sem pinceklubra, különösen lakásokra nem alkalmas.

Az Őrmező úti lakótelepen

Riporter.
Itt még csengő is van. — *Csengetés* — Az Őrmező úti lakótelep. Hány szoba ez?

Lakótelepi férfi.
Másfél szoba, de bátran lehet két szobának is nevezni, mert elég tágas. Ez itt 4 x 5,5 méteres szoba, és a gyerek szobája is 2,5 x 4-es, úgyhogy szép, tágas, nagy lakás, ötvenkét négy-

zetméteres, plusz van egy gyönyörű szép nagy erkélyünk is.

Riporter.
Ezt nagyon büszkén mondja, hiszen önök a VIII. kerületből egy üzlethelyiségből jöttek ide.

Lakótelepi férfi.
Valóban. Nyolc évet ledaráltunk ott egy tizennyolc négyzetméter alapterületű üzlethelyiségben. Egyetlen helyiség volt, hat méter magas, közvetlen az utcára nyílt, a falak salétromosak voltak, és hát a W. C. százötven méterre volt a bérház másik oldalán. Ott külön volt egy bejárat, ugyanis ez az üzletlakás az utcai frontra nyílt, a Futó utcai oldalon.

Riporter.
Hogyan kerültek az üzletlakásba?

Lakótelepi férfi.
Nyolc évvel azelőtt az egy nagyon nagy szerencse volt! Egy ismerősöm lakott ott abban az üzlethelyiségben. . .

Riporter.
Ezt szerencsének nevezi?

Lakótelepi férfi.

Mindenképpen szerencsének nevezem, ugyanis úgy kerültünk föl vidékről Pestre. Albérletben tengődtünk. Bizony amikor bekerültünk abba a lakásba, az nagyon elhanyagolt helyiség volt.

A feleség.

Mert az illető aztán vidékre nősült, és így mi maradtunk a lakásban mint jogcím nélküli bérlők. Később kiutalták nekünk szükséglakásként.

Riporter.

És abban éltek?

Lakótelepi férfi.

Abban éltünk. Úgy kezdtünk, hogy először a földön aludtunk, és egy szál szerszámosláda volt az asztalunk, azon étkeztünk. De aztán szép lassan fölszedtük magunkat. Úgyhogy az az igazság, hogy az elköltözésünk előtti időszakban az csak kívülről nézett ki nagyon csúnyán, belül azért otthonosan meg volt teremtve benne minden. A málló fal is el volt takarva ilyen kis faliszőnyeggel. Elég otthonias környezetet varázsoltunk ott. Le lett parkettázva, egy kis konyhai részt elválasztottunk egy spanyolfallal, és az is le volt mettlachi lappal takarva. Megvolt a mosógépünk, a tévénk,

minden. Úgyhogy a tenyérnyi helyiség, ezt a feleségemnek köszönhetem, nagyon otthonosan be volt már rendezve a végén. Könyvespolcokat is készítettünk kovácsoltvas tartóval. Hát szóval, ami kellett, minden megvolt. Csak hát szóval szomorú mégis, hogy ilyen körülmények között voltunk kénytelenek hosszú ideig élni.

A feleség.
Hat méter magas! Az olajkályhával alig tudtuk befűteni. Minden télen tüdőgyulladásunk volt. Mindannyian tüdőgyulladásban szenvedtünk.

Riporter.
És a gyerek?

Lakótelepi férfi.
Ő is. Az volt a probléma, hogy hiába költöttem el tüzelőanyagra hat-nyolcszáz forintot, hajnalra kihűlt, és hogyha egész éjszaka égettük, akkor egy vagyonba került.

A feleség.
Csak egy üvegfal volt, semmi más. Az ajtó és egy szimpla üveg egy vasredőnnyel, amit ha lehúztunk, egész éjjel a részegek rugdostak. Borzasztó volt ott aludni.

Lakótelepi férfi.

Kénytelenek voltunk magunkra zárni a redőnyt, mert egyszer egy részeg beverte az ablakunkat, és pont téli időszakban volt.

Riporter.

Nyolc évet vártak. Volt-e valami reményük, hogy ilyen gyönyörű lakáshoz jutnak itt az Ormezői lakótelepen?

Lakótelepi férfi.

Nem, remény az semmiképp.

A feleség.

Arra vártunk, hogy lebontsanak bennünket, de megállt a lebontás, és semmi remény nem volt. Akkor bementünk az igazgató elvtárshoz, és a segítségét kértük.

Riporter.

A vállalathoz?

A feleség.

Igen, a Köztisztasági Hivatalnak az igazgatója még akkor a Hajdu elvtárs volt, most már vezérigazgató, és most Közterület-fenntartó Vállalat lettünk. Ő megígérte nekem, hogy a VIII. Kerületi Tanáccsal felveszi a kapcsolatot. Meg is írta a kérelmet, hogy vizsgálják felül a lakáskérelmünket. Rá egy hónapra ki is

jöttek a Fővárosi Tanácstól megvizsgálni. Azt mondták, hogy a kérelmünk jogos, ugyanis azt még nem is említettük, hogyha a házban szennyvízdugulás volt, akkor nálunk a mosdókagylóban jött fel az egész szennyvíz, úgyhogy az utcára vödörrel hordtuk ki a szennyvizet állandóan, mert elöntött bennünket.

Lakótelepi férfi.
Nem beszélve arról, hogy bűz volt minden nyáron. Kibírhatatlan bűz.

A feleség.
Városi gáz nem volt. Palackos gáz volt. És abban a helyiségben aludni, hát az életveszélyes volt különben is.

Riporter.
A lakásigényük hány évig volt a tanácsnál?

A feleség.
A lakásigényünk folyamatosan benn volt. Megújítottuk hetvennégyben, majd hetvenötben újra bementünk.

Lakótelepi férfi.
Ott rögtön mondtam, hogy pénzünk van, ki tudjuk fizetni, bármilyen lakásmegoldás érdekel bennünket.

Riporter.
Tudtak spórolni?

Lakótelepi férfi.
Igen, ott rendkívül jól tudtunk spórolni, mert ötvenegy forint lakbért fizettünk, meg amit a házmesternek a W.C.-használati és egyéb címen, mindössze egy százast adtunk, ebben borravaló is volt.

Riporter.
Önnek mi a foglalkozása?

Lakótelepi férfi.
Gépkocsivezető vagyok a Köztisztaságnál, szóval most már a Közterület Fenntartónál. Feleségem ugyanazon a telepen gondnoknő. Az emberek többségében, ha hallja, hogy köztisztasági vagy valami, ugye, nem tudom...

A feleség.
Irtóznak. A gyerek nem is meri az iskolában megmondani, hogy mi a Köztisztaságinál dolgozunk. Mert szégyelli, hogy szemetesek. Szemetesek! De hát megfizetik! És nem tudom, mi szégyellni való van benne? Mert nagyon tiszta itt minden.

Riporter.
Mennyit keresnek?

A feleség.
Én mint gondnoknő háromezer-egyszáz forintot.

Lakótelepi férfi.
Időnként kap prémiumot, jutalmat, mert tényleg nagyon szép a telep.

Riporter.
Ön mit keres?

Lakótelepi férfi.
Én ötezer forint körül keresek.

A feleség.
Plusz a borravaló.

Lakótelepi férfi.
Igen, az is van.

Riporter.
Szóval tulajdonképpen így tudtak összegyűjteni annyi pénzt, hogy képesek voltak befizetni erre a szövetkezeti lakásra?

Lakótelepi férfi.
Igen.

Riporter.
Mennyit kellett befizetni?

Lakótelepi férfi.
Huszonnégyezer-hatszáz forintot kellett fizetni, de. . .

Riporter.
Megjött a kisfia. Szervusz.

Lakótelepi férfi.
Kaptál cipőt?

Zsoltika.
Igen.

A feleség.
Milyet vettél, tetszik?

Riporter.
Ilyen nagy gyerek.

A feleség.
Nagyon jó, egyedül volt a Skálában.

Riporter.
Hány éves?

Lakótelepi férfi.
Ötödik osztályos, tizenkét éves.

Riporter.
Szép cipőt vettél.

A feleség.
Kétszázhuszonkét forint volt. Köszönjél, Zsoltikám.

Zsoltika.
Csókolom.

A feleség.
És vettél magadnak, mit vettél még magadnak, fürdőnadrágot. Jaj de ügyes vagy, nézz oda!

Riporter.
Nagyon önellátó gyerek.

A feleség.
Na és egy zoknit. Nagyon szép. Ügyes vagy.

Riporter.
Zsoltika, most melyik iskolába jársz?

Zsoltika.
Ide, az Őrmező úti lakótelepen, a piros iskolába.

Riporter.
Amikor a VIII. kerületben laktatok, akkor hová jártál?

Zsoltika.
A Práter utcaiba.

Riporter.
Hányas tanuló voltál?

Zsoltika.
Ötös.

Riporter.
Zsoltika, milyen az itteni lakás, hogyha összehasonlítjuk a volt lakásoddal?

Zsoltika.
Sokkal jobb.

Riporter.
Örülsz ennek az új lakásnak?

Zsoltika.
Örülök.

Riporter.
Neked, látom, vagy egy külön kis szobácskád is. Mi minden van benne most?

Zsoltika.
A bútoraim, az ágy meg egy szekrény, kisasztal meg egy íróasztal. Ez egyben van az emeletes ággyal.

Riporter.
És amikor a Futó utcában laktatok, akkor mi volt?

Zsoltika.
Ott nem volt semmi. Ott is volt egy ilyen asztal, de hát azon nem tudtam úgy tanulni.

Riporter.
Most nagyon jó, hogy itt laktok, igaz?

Zsoltika.
Nagyon jó.

A feleség.
És mondd, hogy örülsz a fürdőkádnak. Életében nem volt fürdőkádja. Ki se lehet húzni belőle.

Lakótelepi férfi.
Igen, hát azóta mindennap büszkén fürdik.

A feleség.
Ott nem volt.

Riporter.
Mióta laktok itt?

Zsoltika.
Február óta.

Riporter.
Szóval nagy dolog, hogy itt laktok most már?

Zsoltika.
Igen, nagyon örülök neki, én is örülök.

Riporter.
Csodálatos egyébként a berendezés, a lakberendezés. Finom ízlésre vall.

A feleség.
De hogy mennyit kellett ez után szaladgálni.

Lakótelepi férfi.
Egy NDK szekrénysorunk van. Körbejártuk a bútorüzleteket, néztük, nekünk ez tetszett a legjobban. Szóval az az igazság, hogy már mit mondjak, körülbelül két éve vált bizonyossá az, hogy előbb-utóbb, de mégiscsak mindenképpen lakás...

A feleség.
Állandóan csak az üzletekben jártunk, ez volt a rögeszménk.

Lakótelepi férfi.
Nézegettük, mégis mit vennénk egy új lakásba, egy szép új lakásba, és e mellett az NDK szekrénysor mellett maradtunk.

A feleség.

A tévét el lehetett benne helyezni, szóval ez ilyen darabokból van, az alsó része meg a felső része külön van, nekünk ez tetszett nagyon.

Riporter.

Nekem a lámpák tetszenek nagyon.

A feleség.

Ez egy olasz csillár, lehúzható, fel is lehet húzni. *Lehúzza.*

Lakótelepi férfi.

Mivel barna színű a bútor, gondoltuk, hogy megy hozzá, mivel ez narancsszínű.

A feleség.

És ugyanolyan asztali lámpa van, az is kétezer-kétszáz forint volt.

Lakótelepi férfi.

Na, ne az árát!

A feleség.

De igen! Mert ezt lehetett volna olcsóbbért is adni, de hát mit csináljunk.

Lakótelepi férfi.

A Kígyó utcába is elmentünk, bár voltunk több helyen, néztünk függönyt, és érdekes

módon a szekrénysorból kikerülő két közbülső polccal oldottam meg a virágtartót, mert elmentünk, és bizony hatezer-nyolcszáz forintért nagyon csúnya, ilyen kovácsoltvas, gyékényből összetákolt valamik voltak, és ez hangulatilag, úgy érezzük, sokkal jobban illik.

Riporter.
Szép fehér az asztaluk.

Lakótelepi férfi.
Igen, ezt különben, most én is árat mondok, kétezer forintért vettük külön. Fémlába van, illik az asztali lámpához.

Riporter.
A fotel is nagyon kényelmes.

Lakótelepi férfi.
Igen, erre az ülőgarnitúrára anyámtól kaptuk a pénzt. Tízezer forintba került, ez egy közkedvelt és igen sűrűn előforduló Vénusz ülőgarnitúra.

Riporter.
Azzal, hogy most ideköltöztek, és megkapták a kulcsot, van saját kulcsuk, nem redőnyt kell lehúzni, hanem ajtót kell becsukni, megváltozott-e az életük?

Lakótelepi férfi.

Mindenképpen megváltozott. Szebb, kényelmesebb lett, bár én mindennek ellenére azt mondom, hogy mint ahogy nem a ruha teszi az embert, ugyanúgy a lakáskörülmény se. Az egy szükséges jó. De hát, mint ahogy mi ott nyolc évig kénytelenek voltunk valóban elég zűrös körülmények között élni, de nem panaszkodtunk, a magunk kis szórakozása is megvolt, azért éltük a köznapi emberek mindennapos életét.

A feleség.

De azt nem mertem senkinek megmondani, hogy üzletlakásban lakunk. És nem tudták még a vállalatnál sem, pedig nyolcadik éve dolgozom ott, de senki nem tudta, hogy üzletlakásban lakom, és nem is gondolta rólunk, hogy mi ott lakunk.

Riporter.

Miért nem merte megmondani?

Lakótelepi férfi.

Szégyelltük, meg reménykedtünk, abban, hogy lesz. . .

A feleség.

Meg akinek azt mondtam, hogy üzletlakásban lakom, az akkor elképzelt egy sötét odút, vagy

nem tudom, milyen koszos helyiséget. Elképzelnek az emberek egy olyan borzasztó helyet. Inkább nem mondtam. Azt mondtam, szoba-konyhában lakunk. Csak ha valaki eljött, akkor látta meg, hogy nahát, csak üzletlakásban laknak, de...

Riporter.

Mi változott, hogy most már lassan három hónapja itt vannak?

A feleség.

Nyugodtabbak vagyunk. Állítólag én azóta híztam is. Azt mondják, milyen jó, hogy elköltöztél, legalább hízol, a gyerek is nyugodtabb. Hát azoktól az autóktól nem lehetett aludni sem rendesen. Álmunkban tudtuk, hogy milyen autó megy el a ház előtt. A tévét bömböltetni kellett, nem lehetett másképp egy filmet nyugodtan megnézni. Úgy ordított a tévé, hogy amikor idejöttünk, először furcsa volt ez a nagy csend. Borzasztó, hogy itt milyen nagy csend van. Úgyhogy...

Lakótelepi férfi.

Első időben csak leültünk ide, körülnéztünk, de barátkoztunk a gondolattal, hogy...

A feleség.

Én csak le szoktam a rekamiéra ülni mindig, így vasárnap is, így nézem: ez nem is igaz, hogy ez a mi lakásunk. . . hát nem tudunk napirendre térni még mindig, hogy ez a mienké. . .

A riporter megjegyzése: a VIII. kerületben az ötödik ötéves terv során ezerhétszáz lakás épült. Évente mintegy húsz-húsz üzlethelyiség-lakást sikerült felszámolniuk.

Kósa Judit

Kovászolás

A dokumentumjátékot a Magyar Rádió készítette és mutatta be. A szöveg változtatás nélkül került kötetünkbe.

Kiss.
Kezit csókolom, édesanya.

Anya.
Köszönöm szépen, kisfiam.

Feleség.
Nagyon sok boldog névnapot, anyukám! Nagyon jó egészséget kívánunk.

Anya.
Köszönöm szépen.

Feleség.
Csabikám!

Gyerek.
Hát, Gabi nem engedi.

Feleség.
Add oda Csabának!

Gyerek.
Nekem!

Kiss.

Szóval nem úgy fejezném ki, hogy az a gyerek a rendes, amelyik... sűrűn látogatja szüleit, mert ez mindig az adottságtól függ, hogy milyen helyzeti adottság van. Én olyan helyzetben vagyok, hogy abban a városban élnek a szüleim, ahol én is. Hát... ezerkilencszáztizenötben született — tizenhatban született az édesanyám. Tehát akkor... akkor mennyi is?

Anya.

A hatvankettediket töltöm, tizenhat októberben születtem. Jó fiam van, mert igazán jónak mondható mind a kettő, mert ő a kisebbik. Virgonc gyerek volt. Kicsi korától kezdve. Tessék elképzelni, hogy engem majdnem lecsuktak miatta. Hát egyik esztendőről a másikra hun a forró paradicsomba esett, hun megforrázódott, ráült a sparheltre. Esküszöm, már utána nevettem.

Kiss.

Most úgy érett fejjel — ha lehet úgy mondani —, hogy huszonhét éves fejjel már érettnek érezheti magát az ember, én is elismerem, hogy borzasztó rossz, és eleven gyerek voltam, úgyhogy az ellenőrzőm az állandóan tele volt osztályfőnöki intőkkel. És volt, amikor aláhamisítottam az apámnak a nevét.

Riporter.
Kiss Mihály, Kiss Mihály...

Kiss.
Igen, igen, körülbelül hasonló az aláírásunk. Szinte minden áldott nap kikaptam a mamámtól. Hát ezt nem úgy kell érteni, hogy mindennap elrakott, hanem egy-két nyaklevest csak úgy simán adott.

Feleség.
De csak olyan kisebb ütéseket, csak olyan, olyan gyüvetbe-menetbe, ilyen kisebb pofont lekent a Misinek.

Kiss.
Utána öt perc múlva már minden rendbe volt, úgyhogy a mamával így voltam.

Anya.
Egy kicsit haragudtam, amikor otthagyta az iskolát, aztán megismerködött Klárikával. És aztán olyan rip-ropra gyütt ez az esküvés. Megállt az eszem, tizennyolc évet betöltött két ilyen gyerek összekerül. Hát nem?

Riporter.
Amikor eljutott oda, hogy pályát választ, akkor mit szánt neki az édesanya?

Anya.

Mindig azt mondtam, amit te jobbnak látsz. Mikor a nagyfiam azt mondta, hogy anya vagy mama — úgy szólít: mama —, azt mondja, jó lesz, ha Misi bejön ide a pékségbe. Mert még söprűvel is meg akartam verni, mert nem jött ki dolgozni, ki a határba, ki krumplit szedni. Olvasott, jaj de sokat olvasott, istenem! Rengeteget olvasott, búj ta a könyveket.

Kiss.

Engemet egészen más dolgok vonzanak, mint őket. Hát persze azért próbálgatni kell és lehet, hogy most már úgy gondolja ő is, hogy átalakulok én is, mert a kényszer ráviszi az embert arra, hogy mezőgazdasági munkákat folytasson, de ugye a pékszakmám mellett. És hiába vagyok műszaki munkakörbe, én nem tudok maszekolni, mert ugye jelenleg ebben az országban úgy néz ki, hogy lassan a havi fizetés a növekvő igények miatt nem elég. És ezért valami mellékmunka után kell nézni. Én is próbálgattam, de hát én mit csináljak? Én süssek tíz mázsa kenyeret otthon a lakásban? — Nem tudok. Tehát nem is tudom eladni, úgyhogy maszek nem is akartam lenni, maszek pék, bár azok elég jól keresnek.

Feleség.

Szerintem jól élünk, mert amit akarunk mög-

önni, mert lényegében a magyaroknak a hasa a lényeg. Jó kaja lögyön, és akkor kevesebbet ruházunk.

Kiss.

Mi mindig szoktunk vitatkozni a jó apámmal, mert ő úgy gondolja, hogy én nem vagyok olyan stílusú mint ő, vagy mit tudom én...

Feleség.

Nincs megelégedve vele, hogy Misi nem eléggé tevékeny, tehát nem fúr, farag állandóan, nem mestörködik, hanem elvégzi a dolgát, rátöri magát arra a kitűzött dologra, amit elhatároztunk és akkor ő nyugiban van. Szépen hallgatja a sztereo rádiót, magnó indul, gyerekekkel foglalkozik, és akkor ez nekünk elég. Sada, a bátyja akkor a sütőipari vállalatnál dolgozott, molnár munkakörben, és akkor, hogy egyáltalán fölvötték átképzősnek, tehát ez is közrejátszott, hogy ő odament a sütőiparhoz.

Riporter.

Kiss Mihály családi okok miatt abbahagyta a gimnáziumot, és elment a makói sütőipari vállalathoz átképzősnek. Majd tizenhat évesen kikerült Csanádpalotára egy pékműhelybe.

Kiss.

A csanádpalotai fiatalokkal elég jó kapcsolatban voltam, bár a nevemet nem tudta az égvilágon senki, mert makói voltam, de úgy köszöntek, hogy szia, pék! — el volt intézve. Eléggé föltűnően öltözködtem falusi viszonylatban, mert apámnak volt ez a régi spicces zakója, ilyen hosszított, karcsúsított, meg egy kockás micisapka, meg ilyen kockás nylonsál, és akkor még hatvanhétben, ugye, rettentően föltűnő volt az ilyen falusi viszonylatban. Hát akkor még nem beszélhettünk hippikről, mert akkor még nem is alakultak ki. De valami hasonló jelenség voltam ott, akkor, abban a környezetben. Úgyhogy volt elég sok barátom, ismerősöm, akik úgy bejártak délután a pékségbe. Beszélgettünk, este meg volt az a kis szórakozás. És akkor így zajlott le a nap. Na most, azért én szerdán és szombaton hazajártam Makóra. Az első év végén volt is mért hazajárni, mert akkor már ismertem a mostani feleségemet. Nekem a vonatom már délután indult, tehát lényeges volt, életbevágóan fontos volt, hogy délután a termelés kész legyen, úgy két órára. És a Gyurka bácsi beteg volt, és ketten dolgoztam ezzel a Z. Kovácscsal, s én kispekuláltam azt, hogy hogy lehetne lerövidíteni a műszakidőt, mivel tudtam már dagasztani, és ugye, ilyenkor a Z. Kovács dagasztott, hát ő volt a régi szakember. Hát

én mondom, kitolok az alkotmánnyal, és mielőtt bejött volna dagasztani éjfélre, én már bejöttem tizenegy órára. Azzal az elgondolással, hogy én bedagasztok, mire ő jönne dagasztani. A kemencét is fölfűtöm, tehát akkor már nyertem másfél óra hosszát. Így is csináltam. És ez az illető, azt hittem, hogy akkor tényleg megver, annyira rosszul esett neki, hogy én — tényleg nem tudom, hogy mit mondjak —, hogy miért rágott be ennyire, azért, hogy én előtte elvégeztem az ő munkáját. Lehet, hogy ez megint szakmai féltésből ered, hogy én is tudok úgy dolgozni, mint ő. Régen a péknek mi volt a fegyvere? — A szakmája, hogy... hogy tudott dolgozni, ha ő átadta másnak azt a tudást, akkor konkurrencia volt. Igaz? Tehát mindenki próbálta őrizni ezt a titkot, a fogásokat, hogy őrizgesse, hogy ne adja át másnak. Ne legyen konkurrencia!

Riporter.

A sütőlapát kezelésének van-e valamilyen fortélya?

Kiss.

Mikor berakja a lapáttal a sütőkemencébe az ember a kenyeret, akkor a háta megett nem látja a területet, tehát odanyomhatja a másik kenyérhez, így összeragadnak a kenyerek. Hát ezt úgy kell érzékelni, minthogyha valaki

nem lát valamit és mégis érzi. Mint például a kocsinak az elejét, hogy mikor beállok a parkolóba, hogy érzem, hogy ott a járdaszegély, de nem látom. Tehát valahogy így kell elképzelni. És sikerült — igaz, hogy a fél kemencét, a fél kenyérmennyiség az ilyen ragasztott volt, és kettesével, hármasával jöttek ki a kenyerek, de sikerült. Szóval, és utána együtt voltunk elég hosszú ideig, és utána napról napra csiszolódott az egész, és egyre jobban ment a munka.

Riporter.

És hogy jól ment a munka, azt volt mesterének, Gyuri bácsinak köszönheti, aki a mesterségre tanította.

Kiss.

A Gyurka bácsival tényleg álomszép volt a munka, amit ketten végeztünk, és nagyon szerettem vele dolgozni, mert tényleg, mindent próbált, minden percében próbált magyarázni, a régi szakmai kifejezéseket. Meg a dolgok háta mögött levő részt, hogy például miért történik ez a tésztával, miért történik az. Tehát lényegében belevezetni az embert abba, hogy tulajdonképpen mi zajlik le a termelés során, hogy mitől van a. . . mitől *születik a kenyér* — hogy így fejezzem ki. Én figyelgettem az ő munkáját, persze nem tudtam én hozzászólni, de közbe magyarázott mindig.

Riporter.
Mestere, Gyuri bácsi, hogy emlékszik vissza Mihályra?

Gyuri bácsi.
Én a fiatalokat mindig nagyon szerettem.

Riporter.
Na de hát a fiatalok között is van különbség, nem?

Gyuri bácsi.
Hajlíthatók a fiatalok, de nem mindegyik, és ebbe az a jó tulajdonság megvolt, hogy hallgatott ránk. Valóban úgy kezdtük el kezelni — hozzáértem a feleségemet is, mert ugye, egy helyen dolgoztunk. Mintha az enyim lett volna az a gyerek, és mivelhogy úgy hajlott a szóra, nagyon szerettem Misit.

Riporter.
Na most: a szakmához mi kell?

Gyuri bácsi.
Ehhez lélek kell, ez máma is úgy van, ez úgy is lesz mindig, míg a világ világ lesz, hogy a kenyérhez lélek kell.

Riporter.
Ezt honnan tudja megállapítani?

Gyuri bácsi.

Hát azt meglátni még a mozdulatáról is, az ember ránéz, akkor is meglátja, hát az első mozdulatánál, az igyekezetinél, hogy hát ezt lehet használni, ezt az embert.

Kiss.

Nem baj az, ha többet dolgozik az ember, mert tanul, és hogyha nem is fizetnek érte, de később azt a tudást nem tudják elvenni az embertől. Na most én bejártam csak úgy, anélkül — illetve el sem mentem a pékségből —, mert úgy zajlott le a napom, hogy egy órakor bementem a pékségbe, délután kettőkor befejeztük a munkát, akkor én fölfeküdtem a táblára. Tábla, ez a dagasztóteknőnek a teteje, tulajdonképpen egy nagy deszkalap — fölfeküdtem oda és aludtam egy-két óra hosszát, akkor jött ez az illető, és akkor vágtam a fát, behordtam a lisztet, a szenet, és akkor begyújtottunk, akkor a víz meleg volt, akkor elkezdtünk kovászolni.

Ugyanis a kenyérkészítést nem lehet úgy elképzelni, hogy — el lehet képzelni úgy is, hogy rögtön kenyeret dagasztok — de általában nyolc órával előbb kovászt szoktak készíteni, és mindig egy embert érint, ez délután történik, úgy estefele, és ennek rengeteg mellékmunkálata van, például be kell hordani a lisztet a raktárból, ha esik, ha fúj, ha tél volt.

Úgy, pékruhába az ember a nagy hóba betolta a lisztet, és mondanom se kell, hogy olyan volt az egész üzem, hogy körülbelül tizenöt centi rés volt az ajtón, ablakon, úgyhogy az befagyott télen, az az egész. Vödörrel vittük be a vizet a dagasztóteknőbe, beleöntöttük, és kézzel kovászoltunk. Az egyik csapon folyt a meleg víz, a másikon meg a hideg, és úgy kellett a keverést beállítani, hogy a kezemmel érezzem, hogy jó lesz ez a kovász. És akkor az nyolcórás, akkor nekem úgy kellett kézzel belőnöm ezt a kovászt, tehát úgy engedtem a vizet, hogy nyolc órára kovász legyen. Tehát ilyenben azoknak nincsen része, akik, mondjuk, bent dolgoznak egy modern üzemben. És nem is tudják értékelni ennek a szépségét, hogy amit elmondanak a régi, öreg pékek, hogy nahát, így volt, ezt csináltuk, azt csináltuk, hogy... hogy mikor a fát vágja az ember és leveri az összes bőrt a kezéről — ez egy fájdalmas dolog, de tudja azt, hogy az milyen, hogy azt hogy csinálták. Na, ez volt az egyetlen, amit kényszerből mutatott meg, tehát, hogy a saját munkáján könnyítsen, mutogatta, hogy ezt a kovászolást hogy kell csinálni.

Riporter.
Van titka?

Kiss.

Az egyetlenegy titok talán benne annyi, hogy akkor még nem voltak hőmérők, és nem tudta az ember a vizet úgy mérni, hogy belerakom a hőmérőt és akkor most... akkor harminc Celsius-fokos, akkor jó. Hanem kézzel kellett, és ennek a kézzel való érzékelésnek az eltanulása az... Azt is sikerült ellesnem, és akkor rövid idő múlva csináltam ezt a műveletet. És ha nekem elmondták, akkor — a régi öreg pékek, én hozzá tudtam szólni, tudtam a szakkifejezéseket, és úgy éreztem, hogy egyenrangú vagyok velük, tehát közelebb kerültem a szakmához tulajdonképpen. És ez két évig tartott, ez az egész, és akkor én bekerültem...

Riporter.

Hogy? Kérte magát, vagy...

Kiss.

Nem. Behelyeztek Makóra, de talán az is közrejátszott, hogy akkor már megnősültem, tizennyolc éves múltam két hónappal, úgyhogy elég korán, fölháborodást keltett a családban, nem a családban, mert az elviselte, hanem a környezetemben, hogy hogy lehet ilyen eszetlenül, ilyen fiatalon...

Riporter.
Miért? Olyan nagy volt a szerelem?

Kiss.
Én két évig udvaroltam, és pont ez alatt a két év alatt, míg én ott dolgoztam vidéken. De még ezenkívül két-két levelet váltottunk, tehát összesen kétszáz-egynéhány levélváltás történt az elmúlt két év alatt, és azokat a leveleket meg is őriztük, és jókat vigyorgunk rajta mostanában. Fantasztikus, hogy milyen lírai szövegeket tud az ember írni, ez benne a borzasztó.

Riporter.
Mit szóltak az ismerősök, hogy tizennyolc évesen házasságot kötöttek?

Kiss.
Mi voltunk a szentségtörők, az elsők, akik megházasodtunk. A feleségem is gimnáziumba járt, és ő is a másodikat végezte, amikor megesküdtünk, úgyhogy két évet végzett a gimnáziumban, akkor elment a feleségem is dolgozni. Abbahagyta a gimnáziumot.

Riporter.
És aztán elvégezte?

Kiss.

Persze, már másikat is, úgyhogy két érettségije van neki. Nekem akkor nem volt semmim tulajdonképpen, csak a nyolc általánosom, meg a két év gimnáziumom. Azt az elvet elutasítottam, hogy egy fiatal az várjon, majd ha huszonhárom éves lesz, meg nem tudom én, mi. Igen, mert az a huszonhárom éves fiatalembernek akkorra van meg az erkölcsi meg az anyagi biztonsága, de nekem ezek a föltételek adottak voltak.

Ez a csanádpalotai időszak, ez a két év, ez jelentette a legtöbbet, mert tanulgattam a dolgokat. Azt hiszem, a sütőiparnál, még jelenleg itt, a Csongrád megyeinél, hogy így fejezzem ki magamat, még ilyen karriert fizikai munkás nem futott be, mert nyolc hónap alatt nyolcszor kaptam ötven fillér órabéremelést. Úgyhogy hihetetlen, akkoriba' magas órabérrel, tizenkét forinttal kerültem vissza, és négyötvenes órabérrel indultam két évvel előtte. A másik szerencsém az volt, hogy hatvankilencbe indult egy szakmunkásképző iskola, kétéves, amit a vállalat indított, kihelyezett volt. Tehát a szegedi központba jártam be az iskolába. Rendesen az Élelmiszeripari Szakközépiskola tanárai tartották, és nekem sikerült egy év alatt jelesre szakmunkásvizsgáznom. És szakmunkássá váltam, egyből órabéremelésben is jelentkezett az egész, és közben a

tanműhelynek a vezetője felhívta a figyelmemet, hogy most indul az utolsó osztály, a technikum a Népszínház utcában. Jelentkeztem, és sikerült. Én hetvenkettőben elvégeztem a technikumot is. Amikor a technikumba beiratkoztam azt viszont éreztem, hogy kevés a szakmunkásvizsga, ha én még valamire akarom vinni. Mert azért mellette azt látni kellett, hogy én a szakmát imádtam, akkor már tényleg megérlelődött bennem, hogy nagyon szeretem a szakmámat. De azt is látni kellett, hogy hány öreg pék van, illetve nem is öreg, negyvenöt-ötven éves, akinek a csontjai meg az ízületei teljesen készen voltak, és hogy vasárnap, szombat este, meg ünnepnap akármikor, hajnalba, éjszaka, mindig kell menni dolgozni. Én valahogy úgy voltam vele, hogy nagyon szerettem a szakmát, de a lehetőségnek ott kell lenni, hogy ha nem bírom, akkor ezt félbe tudjam szakítani. Tehát tudjak elhelyezkedni máshol. Viszont akkor már kezdett alapvető feltétel lenni, hogy ha valaki. . . hogy valakinek érettségije legyen. Meg nem utolsósorban, vágták azt az anyósom fejéhez, hogy mi az, Erzsi, egy pékinashoz adtad a lányodat?

Riporter.

Hogyan bírta a tanulást és a munkát?

Kiss.

Képzelje el, hogy amikor az ember ledolgozta a maga tíz-tizennégy óráját abba a negyvenöt fokos melegben, akkor szépen hazaballag, és nemhogy még előveszi a biológiát meg a kémiát, hanem alig bír lefeküdni az ágyba. Na most, ennek ellenére nekem tanulni kellett. De azért sikerült átvergődni az egészen, és... és láttam a családon, hogy örülnek. A mai napig sem hagytam abba. Hát most is, mindig van tanulnivaló, most meg egy vizsgám van főlsőfokú munkaügyin, az is két és féléves volt. És hát tulajdonképpen a tavalyi év is olyan volt, hogy a főiskolai tanulmányokat akartam elkezdeni, már kétszer ugrottam neki, az elsőnél befizettem a hatszáz forintot, és nem jártam az előkészítőre, maradt az egész. Most, másodszorra azt mondtam, hogy mindent el fogok követni, és heti három alkalommal a munka mellett este fél öttől fél tízig benn voltam Szegeden, és busszal jártam haza. És ezt az előkészítőt keservesen, de az utolsó percig elvégeztem az egészet, és felvettek az Élelmiszeripari Főiskolába Szegeden.

Riporter.

Mennyi időt töltött a makói sütőüzemben?

Kiss.

Hát 1974. január elsejéig voltam a központi

süteményes üzemben, és hát közbe voltam csoportvezető, meg minden munkafolyamatot csináltam, közben tizenöt forintos órabérig vittem. De akkor már megvolt a technikusi vizsgám. És akkor, utána egyszer kijöttek Szegedről, a központból a személyzetis, és azt mondta, hogy nem volna-e kedvem bemenni. Hát mondom, milyen munkakörbe? Azt mondja: normásnak. Áh — mondom —, szó se lehet róla, normásnak, ez őrület, mondom, én ismerek normásokat, hogy hogy kezelik. Hát itt a mi normásunkat, a vállalatit is hogy kezelték, a pékek, azok erősen szabad szájúak, és a jó magyaros káromkodásnak bővibe vannak, és igencsak elküldték egypárszor ezeket az embereket úgy jó messzire. És mondom, egyből az jutott az eszembe, hogy én ilyen sorsra jutok, hogy bent dolgozok, semmi bajom az égvilágon, és négyezer forintot keresek, és akkor még molesztálják az embert. Gondoltam arra, hogy engem senki nem fog leköpni, nem fogja az anyámat szidni, és szóval ilyen gondolatok mászkáltak a fejembe. Persze hogy a pénz is, amit ígértek, hogy kétezer-kétszáz forintért. Sikerült annyit elérni, hogy kétezer-ötszáz forint, és ez volt a maximum, ez is több volt háromszáz forinttal, mint amit az elődöm kapott. Na most, ez a háromszáz forint is feladta a leckét. Nagyon vívódtam magamban, és nem tudtam egysze-

rűen eldönteni, hogy most mit csináljak, hogy maradjak bent, maradjak a termelésben, vagy menjek be dolgozni, hogy kiemeljenek. Hát, nagyon csábított a gondolat, különben tényleg valamikor arról álmodoztam, éreztem is magamban, meg a munkahelyemen mindig szerveztem a munkát, hát igen, én is elismertem, hogy én mindig ilyen hangadó voltam bent az üzemben, és próbáltam kényszeríteni a saját elképzelésemet a többiekre. De én meg voltam róla győződve, hogy azok jók, sokszor kiderült, hogy jók, mert én tényleg mindig azon voltam, hogy gyorsabban, jobban haladjon a munka. Tehát nem a termelés rovására, hanem ésszerűbben, az ésszerű munka.

Riporter.

Tehát munkaszervezés?

Kiss.

Munkaszervezés akkor még nem jutott az eszembe, de valami az volt, tehát alapvetően, úgy spontán jött a munkaszervezés. Hát üzemszervezésnek hívták ezt a munkakört, amit felajánlottak. Ez kétezer-ötszáz forint, meg plusz ez a munkakör nagyon feladta a leckét, és nem tudtam, hogy hogy döntsem el. Feleségemet kérdeztem, az azt mondta, ahogy jó lesz nekem. Az megint nem válasz, a család is valami hasonlót mondott.

Riporter.
Akkor kitől kért tanácsot?

Kiss.
Említettem, Gyantai, a komám, így szólítottuk bent az üzemben, hát őtőle kérdeztem, hogy mit csináljak. Mert valamikor az őskorban, ő is volt hasonló munkakörben, tehát őt is kiemelték, de ő nem bírta idegrendszerrel, ő azt mondta, nem bírja azt a léhűtő munkát, amit ott csinálnak. Ő azt mondta, hogy vállald el, ne törődj semmivel, hidd el, hogy nem fogsz rosszul járni. Hát a végén csak az ő elméletét fogadtam el, és tényleg elfogadtam ezt a munkakört, és bekerültem oda Szegedre.

Riporter.
Mennyi üzem tartozott Szegedhez?

Kiss.
Huszonnyolc üzeme volt a vállalatnak a megye összes területén, és eléggé szétszabdalt területen. És adott a vállalat egy motort, és nekem ezzel kellett mászkálni. Mert ugye, a sütőipar jellegzetessége az éjszakai és az ilyen, hajnali munka. Hát én nem tudom, ha valakinek föltenném a kérdést, hogy ki hajlandó hajnali egy órakor elmotorozni kilencven kilométert esőben, szélben, nem tudom, hogy ki csinálná? Csak az a megszállott vagy bo-

lond, aki szereti a szakmáját és ilyen dolgok... Így zajlott ez az egész le, hogy én elkerültem a normás munkakörbe, és ahogy mondtam, nagyon féltem, hogy az emberek hogy állnak ehhez hozzá. Nem is tudtam, hogy miért sikerült ez ilyen jól, mert nem gondoltam én arra, hogy ilyen fogadtatásban lesz részem. Gépkocsival végigvittek minden üzemben, ez a normás, jó napot kívánok, és el van intézve. Mindjárt végignézik az embert, hogy na, ki ez? — honnét jött? — fiatal? — mit csinál? És persze hogy először még nem voltam olyan magabiztos, ráadásul nekem olyan furcsa volt a benti, központi légkör, hogy három hónapig nem találtam a helyem, és azt sem tudtam, hogy hogy köszönjek, hogy kezit csókolom, kinek, ennek, volt akinek háromszor köszöntem egyvalakinek. Mert annyira furcsa volt az egész légkör, a stílus, ami ott van bent egy műszaki adminisztratív vonalon, hogy nem olyan, mint egy termelésben. Hogy jó keményen megmondják az embernek, és kész, el van intézve, itt meg csak normálisan, meg úriember módjára. És az egész... szóval nagyon furcsa volt. Kint viszont megtaláltam a hangot, mert én úgy próbáltam elképzelni az egészet, ahogy a régi kollégám mondta, az öreg komám. Az emberek, a pékek csak azokat tisztelik, akik jól tudják a szakmájukat, azokat ismerik el. Aki nem

tudja, azt elzavarják, azt elküldik messzire, és én is azzal kezdtem, hogy tényleg a legmaximálisabbat tanultam a pékségben, és megpróbáltam bemutatkozni. Úgyhogy odamentem az illetőhöz, és mondtam neki, hogy jó napot kívánok — mondtam —, hogy vagyunk, mit csinálunk. Na, pihenjen egy kicsit, kolléga, olyan régen csináltam, nehogy elfelejtsem, ilyen megközelítésben, odamentem hozzá és odaadta. S akkor figyeltek, és mikor látták, hogy jó minőséget és nagyon gyorsan csináltam, akkor odajöttek és akkor kezet fogtak és mondták, hogy köszönjük szépen. És amióta ebben a munkakörben vagyok, egy rosszindulatú megjegyzés a szakmai vonatkozásban nem volt. Mert én bármikor vitapartner vagyok, és nekem nem tudnak olyat mondani, hogy ez ezért volt, vagy azért volt.

Riporter.
Ez sikerélmény volt?

Kiss.
Nemhogy sikerélmény, hanem ez nagyon nagy biztonságérzet... nagyon nagy biztonságérzet, akármilyen munkakörbe kerül az ember, persze ezen a szakmán belül, hogy egyszerűen otthon van benne és perfekt, tehát akármelyik témába, s ilyenkor jelenik meg az, hogy teljesen mindegy, hogy hol van, mert mindegyik

munkakört csinálta, tehát egyenrangúan tud hozzászólni ahhoz a munkakörhöz is. Az a régi közmondás jut az eszembe, hogy a legjobb rablóból lesz a legjobb pandúr, valahogy így érzem én is magamat, és én most pandúr lettem, aztán úgy próbáltam gondolkozni az egészről, hogy majd úgy csináljuk, hogy ha jogos, akkor jogos, akkor kiállok az elveim mellett. De akkor már eldöntöttem már magamban, hogy én nem tudok szakítani a munkásokkal, mert a mai napig is ugyanúgy járok bármelyik üzembe, ugyanolyan baráti viszonyban vagyok mindegyikkel. Én nem szakítottam velük, és nem is próbáltam magamnak azt elképzelni, hogy én most már irányító... illetve közvetlen irányító vagyok, én most... én vagyok a Jani, és visszaéljek evvel, hát én nem váltottam stílust. Aztán is úgy járkáltam. Most örülhetnék, hogy egy népszerű szakmának vagyok a képviselője, és kevés jó üzemszervező mászkál az országban. És hogyha a sütőipar egy olyan ipar, hogy nem lehet különösebben gépesíteni, akkor marad egy jó módszer, ugye, a munka ésszerű szervezése és kihasználása. És itt van is neki alapja, mert a sütőiparban nagyon sok kézi munka van még a mai napig is, tehát van mit ésszerűsíteni. És nem kell attól félnem, hogy éhen halok és nem lesz munkám.

Maráz László

Az út

Történet a jelen és a múlt dokumentumaiból

A dokumentumjátékot a Magyar Rádió készítette és mutatta be. A riporter és a nyilatkozók szövege változtatás nélkül került kötetünkbe.

Zene. Bartók: Kontrasztok.

Kádár János.

Népünk több mint ezer éve, a honfoglaló Árpád fejedelem és az államalapító István király korától itt él a népek tengerében, itt a Duna—Tisza partján, ahol birodalmak süllyedtek el. Sokszor járt a hadak útján a lélekszámban kis magyar nemzet, sokszor dúlt a harc, hullott a vér a megmaradásért.

A zene lezár.

Felolvasó.

Születési anyakönyvi kivonat. A születés ideje: 1930. október 5. A gyermek családi és utóneve Babicz Ferenc. A szülők: Babicz Lajos földműves és Jakubács Mária. Bizonyítom, hogy ez a kivonat a naszvadi anyakönyvi kerület születési anyakönyvével szó szerint megegyezik.

Bemondó.

Maráz László: *Az út.*

Történet a jelen és a múlt dokumentumaiból.

A magyar rádió régi szignálja.

Egy parlamenti képviselő.
Válságos időket élünk, és ha mi magunk nem teszünk a mi megmentésünkre semmit, akkor senki ezen a világon nem fog bennünket megmenteni.

Mussolini.
Primo! Il territori e le genti che appartenevono a impero di Etiopia sono possi sotto la todorita piena ed impera de Premio d'Italia!
(Először! Az etióp császárság egész területe és a népe a jövőben az olasz birodalomhoz fog tartozni!)

Ováció, zene.

Felolvasó.
Év végi bizonyítvány. Babicz Ferenc a népiskola első osztályában az 1936—37. iskolai évben tanúsított előmeneteléről. Magaviselete: dicséretes, szorgalma: ernyedetlen, vallástan: kitűnő, olvasás: kitűnő, írás: kitűnő...

Babicz Ferenc.
Egy évvel korábban kezdtem iskolába járni, mint ahogy az szokásos. Hárman voltunk

testvérek, és nagyon rossz gyerekek voltunk, szinte óránként veszekedtünk. Egyik alkalommal édesanyám éppen mosott, akkor is ütöttük-vertük egymást, és sírt mérgében, hogy nem bír el velünk. Éppen odajött hozzánk öregapám, megkérdezi, miért sírsz? Nem bírok ezekkel a büdös rossz kölykökkel. Öregapám egy darabig gondolkodott, aztán azt mondta: no, majd elintézem én ezeket a gyerekeket! Megfogta a kezemet és azt mondta: gyere, elmegyünk sétálni. Örömest mentem vele, mert szerettem az öregapámat. Odaérünk az iskolához és bemegyünk az első osztályba, amelyet a kántortanító tanított. Öregapám azt mondja: tanító úr, hoztam egy kisdiákot. Azt feleli a tanító: ez a gyerek nincs még hatéves, még ez nem járhat iskolába. Öregapám elmesélte neki, hogy mennyit bajlódik velünk a mamám. Jó ismeretségben voltak a tanítóval, megegyeztek, és ott is maradtam mindjárt az iskolában. Sokáig nagyon sokat kínlódtam a tanulással. Édesapámék azt szerették volna, ha két-három héten belül utolérem a többieket, de az olvasás nem ment, s bizony esténként bele-beleverték a fejemet a könyvbe. Később aztán, úgy januárban-februárban utolértem a többieket, és jó eredménnyel elvégeztem az első osztályt.

Zene, ének.

Mamám, úgy kérlek, végy nékem egy jojót,
mamám, mit kérek én régen, egy jojót,
szívesen odadnám a földgolyót,
adj érte cserébe egy zöld jojót. . .

Krampácsolás.

Főpolgármester.
A székesfőváros a maga részéről minden eszközzel küzd a gazdasági élet rémével, a munkanélküliséggel szemben, különösképpen küzd munkaalkalmak megteremtésével. . .

Fanfárok.

Német bemondó.
Der Führer und Reichskanzler Adolf Hitler eröffnet die elften olympischen Spielen 1936. in Olympia-Stadion. (Adolf Hitler vezér és birodalmi kancellár az olimpiai stadionban megnyitja az 1936. évi tizenegyedik olimpiai játékokat.)

Hitler.
Ich verkünde die Spiele von Berlin zur Feier der elften Olympiade neuer Zeitrechnung als eröffnet. (A berlini tizenegyedik újkori olimpiai játékokat ezennel megnyitom.)

Horthy Miklósné.

Ismét beköszöntött a tél, a szegény emberek sanyargatója. El kell űznünk az éhséget a szeretet kenyerével. Mint minden évben, az idén is kértem és kérem ehhez a küzdelemhez a megértő lelkek támogatását.

Munkásasszony.

Ki kell fejeznem mindnyájunk háláját, hogy munkát kereső embereinket és Jézuskát váró gyermekeinket terített asztallal várhatjuk az ünnepen. Isten áldása kísérje tovább is a főméltóságos asszonyt... — *éljenzés* — ...meg a Vöröskeresztet...

Zene, ének.

Nincsen pénzem, de bánom,
hogy egy hete nincs pipadohányom,
nincsen pénzem, de majd lesz,
ha az a nagy isten is csodát tesz.
Akkor a strandra kijárok,
ottan vígan pipálok.
Nincsen pénzem, de bánom,
hogy egy hete nincs pipadohányom...

Babicz Ferenc.

Öt-hat éves lehettem. Mindig nálunk volt a gyerekek gyülekezője; húszan-harmincan is összejöttünk. Egyik alkalommal azon tana-

kodtunk, hogy kellene jó karikás ostort csinálni, olyat, mint az igazi pásztoroknak van: a nyél végén forgós karika, utána egy sallang, nyolc ágból összefont szíj, ami a vége felé elvékonyodik hatágúvá, majd négyágúvá, aztán egy ostorszíjban végződik, abba rafiát kötünk, nagyot lehetett vele durrantani. Betévedtünk a kamrába, látjuk, hogy a szögön ott van egy pár csikószerszám, majdnem teljesen új. Azt mondja az egyik szomszédgyerek, aki nálamnál négy évvel idősebb volt, hogy nézd, abból lehetne jó ostort csinálni. Hát csináljunk! Nekifogtunk darabolni, de a bicska nem vágta, mert kemény volt a szerszám. Bementem a szobába, megkerestem édesapám beretváját, kihoztam. Nagyon éles volt, úgy vágta a bőrt, mint a vajat. Az egész szerszámot feldaraboltuk, a gyeplőből ostorszíj lett, a többi részéből meg vékonyabbat vágtunk, amiből lehetett aztán fonni nyolcágas részt, végül aztán semmi nem maradt belőle, csak ilyen diribdarab bőrök. Persze nekem se maradt belőle semmi, a nagyobb gyerekek mind széthúzták. Estefelé édesapám hazajött a munkából, leszerszámozták a lovakat, viszi be a kamrába a szerszámokat, akasztja fel a szegre, s valahogy a szeme megakadt azon a bőrhalmon. Nézi, hogy honnan került az oda, majd látja, hogy a másik szögről hiányzik a csikószerszám. Szétrúgja mérgében azt a bőr-

rakást, hát véletlenül ottmaradt egy hatvan centi hosszú gyeplődarab, végén rajta a pöcök. Behívott a kamrába. Emlékszem, abban az időben még olyan kis nyári inget használtunk, „kurvaingnek" hívtuk, annyiban különbözött a trikótól, hogy kicsit más formájú volt, meg aztán színes volt. Leverte azzal a szíjjal a hátamról. Ha mamám ki nem vesz a kezéből, talán agyon is csapott volna.

Zene. Német katonadal. Erika.

Hitler.
Wir werden Ihre Städte ausradieren! (El fogjuk törölni a városaikat!)

Német katonadal. Engenland-Lied. A BBC angol rádió szignálja.

Angol bemondó.
From the BBC in London, Winston Churchill speaks on... (BBC-rádió, London, Winston Churchill beszél...)

Churchill.
I have nothing to offer, but blood, toil, tears and sweat. It may be for us an ordeal of the most grievous kind.
(Nem ígérek mást, csak vért, gyötrelmet, könnyeket és verejtéket. Súlyos szenvedés lesz az osztályrészünk.)

Hitler.

Mich interessiert nur das deutsche Volk ganz allein, dem gehöre ich, und für's deutsche Volk in Gesamtheit setze ich mich ein. Und dieses deutsche Volk will ich am 12. November der Welt zeigen, so wie es ist.

(Engem kizálólag csak a német nép érdekel, amelyhez tartozom, és ezért a német népért indulok döntő harcra. És november 12-én megmutatom a világnak, milyen ez a német nép.)

Orosz bemondó.

Vnyimanyije, govorit Moszkva! Peredajom vazsnoje pravityelsztvennoje szoobsenyije. Grazsdanye i grazsdanki Szovjetszkovo Szojuza! Szevodnya v csetire csasza utra, bez vszjakovo objavlenyija vojni, germanszkije vooruzsonnije szili atakovali granyici Szovjetszkovo Szojuza.

(Figyelem, Moszkva beszél! Fontos kormánynyilatkozatot olvasunk fel. Szovjet polgártársak és polgártársnők! Ma hajnali négy órakor a német fegyveres erők mindennemű hadüzenet nélkül támadást intéztek a Szovjetunió határai ellen.)

Német katonadal. Lili Marlen.

Babicz Ferenc.

Nagyon szerettünk futballozni, de futballhoz

nehéz volt hozzájutni, így hát rongylabdával meg szőrlabdával játszadoztunk. Egyszer az öcsém megbetegedett, hat hónapig mozdulatlanul kellett feküdnie. Nagyon szerette volna látni, hogy hogyan játszunk, hisz valamikor ő is nagyon szeretett játszani. Asztalos Jóskával bementünk a házba, az asztalt az ablakhoz húztuk, föltettük rá a sezlont, a fejrészt megemeltük, úgyhogy tökéletesen végiglátott az udvaron és nézte, hogy mi hogyan futballozunk. Közben szereztünk egy régi rossz futballt. Sanyi ezt szétszedte, lemintázta, és ugyanolyan futballt tudott csinálni, mint a gyári futball. Persze ehhez alapanyag kellett, bőrt nem lehetett venni, de egy pár csizma szára elegendő volt egy futballhoz. Hol az egyik szülőtől, hol a másiktól emeltünk el egy pár csizmát, és ebből lett egy-egy futball, mert ilyen futball egy hónap alatt szétment, szétrúgtuk. Amikor aztán megtudták, hogy elveszett a csizma, mert télen csak szükség lett volna rá, és azt is megtudták, hogy mi vittük el futballnak, hát piszok módon végigvertek bennünket.

Zene, ének. Karády Katalin.

Jó, éjt, drága kis hadnagyom, jó éjt,
most az ég rád borít holdfényt, és én
csak terád gondolok, jó éjt...

Riporter.
Pető István őrvezetőnek a 220/90-es számra, valamint Pető András honvédnek a 202/01 számra.

Férfihang.
Édes fiam, csomagot küldtünk, megvagyunk egészségesen, sokszor csókolunk benneteket.

Riporter.
Ingelmann József honvédnak, a 222/17 számra üzenjük.

Női hang.
Kedves vőlegényem, mi jól vagyunk, és sokat írjál, sokszor csókol menyasszonyod, Mária.

Riporter.
Ródaher József honvédnak, a 220/12 számra.

Férfihang.
Kedves öcsém, utoljára Somogyváron voltam, mind egészségesek a kis leventék, szépen fejlődnek. Csókolunk, sokszor írjatok.

Riporter.
Dr. Porkoláb József alhadnagynak, a 254/01 számra.

Női hang.

Drága kisfiam, mi itthon jól vagyunk, a jóistent kérem, hogy óvjon meg minden veszedelemtől, szeretettel csókol édesanyád.

Zene, ének. Karády Katalin.

Mindig a te leveledet várom,
csak teróla álmodom az álmom,
valahol Oroszországban,
valahol Oroszországban...

Riporter.

A hazatérő hadseregparancsnokot Kállay Miklós miniszterelnök üdvözölte a Keleti pályaudvaron.

Kállay.

Köszöntöm önt mint vezért, mint parancsnokot, de köszöntöm önt mint a harcoló katonával együtt harcoló, hazatért sebesült honvédet, és szívem minden gyászával gyászolom azokat, akik már nem térnek többet haza.

Szirénazúgás.

Bemondó.

Híreket mondunk. Ellenséges repülőgépek tegnapról mára virradó éjszaka több hullámban az ország légterébe berepültek és újabb terrortámadást intéztek Budapest ellen.

Német bemondó.

Aus dem Führers Hauptquartiere, 3. Februar 1943. Das Oberkommando der Wehrmacht gibt bekannt. Der Kampf um Stalingrad ist zu Ende.

(A Führer főhadiszállása, 1943. február 3. A Birodalmi Hadsereg főparancsnoksága jelenti. Sztálingrádnál a harc véget ért.)

Zene, ének. Karády Katalin.

Hiába menekülsz, hiába futsz,
a sorsod elől futni úgyse tudsz,
mert sorsunk nekünk, vagy végzetünk,
hogy egymásért szenvedünk. . .

Felolvasó.

A mai napon felvételi vizsgálaton a magyar nyelvből jó, a német nyelvből elégséges, a történelemből jó, a számtan és mértanból jó érdemjegyet kapott. Felvehető a polgári iskola harmadik osztályába. 1944. június 1. Romhányi Sarolta igazgató.

Babicz Ferenc.

Ötödik, hatodik osztályos koromban többször mondtam édesapámnak, hogy szeretnék továbbtanulni, gimnáziumba járni, de nem engedett. Bizonyos mértékben érthető is volt ez, hiszen én voltam a legidősebb, legkorábban

én dolgozhattam, meg aztán a Laci öcsém nagyon szeretett tanulni, rendkívül jó eszű gyerek volt, mindene volt az olvasás, a verstanulás. Őt beírátták Újvárba, gimnáziumba, így én nem tanulhattam tovább. Negyvenháromban édesapámat behívták katonának, és ott is volt a háború végéig. Végül is mamámat sikerült rábeszélnem, hogy engedjen továbbtanulni. Beiratkozhattam iskolába, de csak polgáriba, ott is csak magánúton tanulhattam, mert mellette dolgozni kellett... Negyvennégy őszén Sanyi öcsémmel szántani mentünk. Újvárhoz körülbelül olyan három-négy kilométerre lehettünk. Délben egy óra körül megjelentek a bombázók. Először még nézegettük, hogy milyen szépen csillognak, villognak. Kétszer megkerülték a várost, aztán egyszer csak elkezdtek bombázni. Mindig fölöttünk fordultak meg, és onnan repültek rá a városra. Ágyúzták őket a légvédelmiek, a lövedékek ott robbantak fölöttünk, és borzalmas sípoló, idegesítő hanggal hullottak le a repeszdarabok. Belebújtunk a barázdába, nyomtuk le a fejünket, de csak hallottuk a dübörgést. Egy repülőgépet eltaláltak, és zuhant lefelé, éppen felénk. Fölöttünk lehetett olyan száz-százötven méterre, amikor hatalmasat robbant, egy embert kidobott, és olyan háromszáz méterre lezuhant és elégett. A város felől borzalmas füstfelhő jött, mondtam is

a Sanyi öcsémnek, hogy az én iskolámnak is lőttek.

Zene, ének. Karády Katalin.

Csak egy nap a világ,
csak egyetlenegy csók az életünk,
ki tudja, mi vár ránk,
ki tudja, holnap mire ébredünk. . .

Bemondó.
Magyarország kormányzójának hitvese rádiószózatot intézett a magyar társadalomhoz, amelyben a katonáknak való téli holmi gyűjtésére szólítja fel az ország lakosságát.

Horthy Miklósné.
Gondoljatok azokra, akik most ezer vagy kétezer kilométer távolságban arra készülnek, hogy a legzordabb télben is hősi módon megállják a helyüket, mert ezt kívánja tőlük a nemzet érdeke és a keresztény világ védelme.

Riporter.
Újabb honvédegységek vonulnak át a Kárpátok hágóin, hogy megvédjék ezeréves határainkat a bolsevista csapatok betörése ellen.

Katonatiszt.
Bajtársak, a mai nap szent fogadalmával el-

telve szívünk dobbanását, karunk erejét és kardunk acélját ajánljuk fel a mi megtépett, drága magyar hazánknak. Rántsunk kardot, és kiáltsuk egy szívvel, lélekkel: a hazáért, mindhalálig!

Zene, ének. Japán katonadal.

Mindennap győzelem, harcolj győztesen,
te légy legelöl, hős szerelmesem,
gyáva szerelmesnél szebb a hős halál...

Tábori pap.
Tegyünk ígéretet az Istennek, tegyünk ígéretet a nemzetnek és nekik, a megdicsőülteknek, hogy mi megingást nem ismerünk. Két lélekkel, megosztott lélekkel nem állhatunk helyt. El kell szakítani mindent, föl kell tenni mindent a kockára. Ha nem, elvesztünk, fiúk! Éppen azért ma tegyünk szent fogadalmat magunkban, nem kifelé, amikor a lélek mélyéről kijő valami, az már veszít az erejéből. Az a feszítő, nagy, hatalmas erő maradjon bent. A szent eskü: megesküszöm, hogy mindent eltűrök, és mindent elviselek mindaddig, amíg a célhoz el nem érkeztünk.

Zene, kórus. Nyilas induló.

...ha összefog most magyar a magyarral,

győzelemre visz majd a nyilaskereszt, Szálasi Ferenc.

Riporter.
Magyar testvéreim, kedves hallgatók. A királyi palota márványtermében, ahol a nemzet képviselői összegyűltek, hogy az országgyűlés mindkét házának, a felsőháznak és képviselőháznak a jelenlétében megválasztott nemzetvezető Szálasi Ferenc letegye az esküt.

Elnök.
. . .És mindent megteszek. . .

Szálasi Ferenc.
. . .És mindent megteszek. . .

Elnök.
. . .amit az ország javára. . .

Szálasi Ferenc.
. . .amit az ország javára. . .

Elnök.
. . .és dicsőségére igazságosan megtehetek.

Szálasi Ferenc.
. . .és dicsőségére igazságosan megtehetek.

Elnök.
Isten engen úgy segéljen.

Szálasi Ferenc.
Isten engem úgy segéljen.

Zsidó temetési ima.

Babicz Ferenc.
Negyvennégy őszén kihirdették a faluban, hogy minden leventeköteles gyerek vonuljon be a községházára csomaggal. Én is tizennégy éves voltam, nekem is menni kellett volna, de mamám elment a községházára, beszélni a bíróval, hogy ne vigyenek el, hiszen édesapám is katona, ki fog akkor otthon dolgozni. Azzal jött vissza, hogy menjek csak el, majd onnan aztán hazaengednek. A szomszéd ember mondja, hogy be ne vonuljak, mert egész biztos, hogy nem fognak hazaengedni, inkább bújjunk el. Neki is volt két fia, majd elbújtatnak valahol. Az egyik szomszéd pincéjében volt a búvóhely, hatan meghúzódtunk, ott voltunk két hétig. Közben hirdetgették, hogy be kell vonulni, de házkutatás nem volt. Majd eltelt két hét, és a nyilasok megkezdték a házkutatást. Addigra a szomszéd ember, akinek volt egy beton répáspincéje, azt megrakta hosszú szálfákkal, és oda átrakta majdnem az egész trágyakazalt, úgyhogy

szabályos trágyaszarvasnak nézett ki, négyméteres folyosó bejárattal, azon trágyából font ajtó volt. Ebben a pincében húzódtunk meg három héten keresztül mindaddig, míg nem közeledett a front, és a nyilasoknak menekülni kellett. Le sem telt ez a bujkálási idő, újra le kellett vonulni, az összes szomszédok ebben a pincében vészelték át a front átvonulását.

Zene, kórus. Poljuska, orosz népdal.

Hang.
Tovarisi! Germanyija polnosztyju kapitulirovala! Vojna okoncsena! Ura!
(Bajtársak! Németország feltétel nélkül kapitulált! Vége a háborúnak! Hurrá!)

Ováció. Zene.

Bemondó.
Vnyimanyije, govorit Moszkva!
(Figyelem, Moszkva beszél!)

Sztálin.
Tovarisi! Szootyecsesztyennyiki i szootyecsesztvennyici! Nasztupil velikij gyeny pobedi nad Germanyijej. Fasisztszkaja Germanyija posztavlena na kolenyi Krasznoj Armijej i vojszkami nasih szojuznyikov, priznala

szebja pobezsgyonnoj i objavila bezogovorocsnuju kapituljaciju.
(Elvtársak! Honfitársak és honfitársnők! Elérkezett a Németország felett aratott győzelem nagy napja. A fasiszta Németország, miután térdre kényszerítette a Vörös Hadsereg és szövetségeseink hadereje, elismerte vereségét és feltétel nélkül kapitulált.)

Angol bemondó.
During the celebrations which followed the announcement of Germany's unconditional surrender, Winston Churchill delivered a speech from the balcony of the Ministry of Health building to the crowds in Whitehall, 8. May 1945.
(A Németország kapitulációja alkalmából tartott ünnepélyen Winston Churchill az Egészségügyi Minisztérium épületének erkélyéről beszédet intézett a Whitehall előtt összegyűlt tömeghez.)

Churchill.
This is your victory. Victory of the cause of freedom. Is everywhere. . .
(Ez a ti győzelmetek. A szabadság ügyének győzelme. . .)

Babicz Ferenc.

Negyvenötben, amikor vége lett a háborúnak, nagyon későn tudtuk megkezdeni a tavaszi munkát. Szántottam, de sajnos vetőgép nem volt, úgy kellett az eke után belepotyogtatni a kukoricát a barázdába. Száraz volt a föld, akkor kellett volna ilyen eső, mint ami most esik. Délben leültem ebédelni, és ebéd közben óriási robbanást hallottam, és ahogy a falu felé nézek, a folyóparton hatalmas füstoszlop emelkedik fölfelé. Ugyanis a háború alatt a németek befészkelték magukat a töltés oldalába, és ahogy menekülniük kellett, nem volt idejük elszállítani a lövedékeket, rengeteg ilyen aknalövedék ott maradt, és akik ott dolgoztak napszámban, takarták be ezeket a bunkerokat, leültek ebédelni, tüzet raktak, körülfeküdték a tüzet, és a tűzbe raktak aknát. Persze először kiszedték belőlük a robbanófejet, de véletlenül csak bekerülhetett egy olyan, amelyikben benne maradt a robbanórész, és felrobbant. Este amikor hazamentem, akkor tudtam meg, hogy az egyik legkedvesebb barátom, Asztalos Jóska is a halottak között volt.

A Magyar Rádió új szignálja.

Bemondó.
Újra szól a Magyar Rádió. Az új világ hangja megszólal: „Te vagy a legény, Tyukodi pajtás!"

Szignál.

Bíró.
Szálasi Ferenc!

Szálasi Ferenc.
Itt vagyok.

Bíró.
Mikor született?

Szálasi Ferenc.
1897. január 6.

Bíró.
Hol született?

Szálasi Ferenc.
Kassán.

Bíró.
Magyar állampolgár?

Szálasi Ferenc.
Igen.

Bíró.
Illetősége?

Szálasi Ferenc.
Budapest.

Bíró.
Anyanyelve?

Szálasi Ferenc.
Magyar.

Bíró.
Hány iskolát végzett?

Szálasi Ferenc.
Legmagasabb katonai iskolám a hadiiskola.

Bíró.
Katona volt?

Szálasi Ferenc.
Igen.

Bíró.
Milyen rangja volt?

Szálasi Ferenc.
A vezérkarnál őrnagy voltam.

Bíró.
Foglalkozása?

Szálasi Ferenc.
Magyarország nemzetvezetője.

Lárma, nevetés.

Bíró.
Csend legyen! Tehát önnek ez a mániája még mindig tart. Vagy talán nem is mánia ez, hanem rossz tréfa a nemzettel, vagy arcátlanság?!

Kórus.

Elnyomás, szolgasors,
ez volt a rend ezer évig,
senyvedt a nép legjobb ereje...

Hang.
Veres Péter, a Nemzeti Parasztpárt elnöke fog szólni.

Éljenzés.

Veres Péter.

Tisztelt népgyűlés! A nemzeti parasztpárt nevében örömmel üdvözöljük a Magyar Köztársaság megszületését, és szeretettel üdvözöljük annak első elnökét, Tildy Zoltánt.

Éljenzés.

Tildy Zoltán.

Magyarok! Testvéreim! Ez a nap, 1946. február 1. nagy napja a magyar történelemnek. Bizonyság ez a nap arra, hogy a bukás és szenvedés sötét mélységeiből is van felemelkedés egy nép számára, ha élni akar és tud dolgozni és áldozni az életért.

Kórus.

. . .Munkára, harcra hív ma minket,
életünknek új értelmet ád,
milliók ajka zengi bízón, hogy
éljen a köztársaság.

Babicz Ferenc.

Tizenöt éves voltam, amikor életemben először kaszáltam úgy komolyabban, bandában. A falu mellett volt egy kaszálónk, és kimentünk öten vagy hatan kaszálni. Én még akkor kisgyereknek számítottam, de csak beálltam a sorba, és úgy kilenc óráig elkaszálgattam a

többiek után. Minden különösebb nehézség nélkül ment a kaszálás. De már kilenc óra felé kezdtem érezni, ez nem nekem való, ez nagyon nehéz. Jött arra egy ismerős, bekiabált az útról édesapámnak, hogy, Lajos, nem vesztek egy jó kaszát? Éppen a gyereknek való, kisebb méretű. Kimentünk az útra, megnéztük, a régi kaszás emberek — mind nagy szakértő — megpengették a kaszát. Tényleg jó kasza, ezt meg kell venni! Ki is próbálták. Odaadták nekem is. Úgy vágta a füvet, mintha a vizet vágta volna. Enyém is lett a kasza. Folytattuk tovább a munkát, egész jól ment délig a kaszálás. Megebédeltünk. Még délután is úgy három óráig ment, mentem a többiek után, soha nem maradtam le. Persze az is erőt adott, hogy az útról kiabáltak, hiszen az egész falu népe ott vonult ki azon az úton, ne hagyd magad, gyerek, szorítsd meg az öregeket! Nagyon örültem neki, hogy látják, hogy tudok kaszálni. De bizony négy-öt óra felé már alig láttam, csak csillagok vibráltak előttem, annyira kifáradtam. A szomszéd ember jött a malomból, odakiabált édesapámnak, hogy, Lajos, nem akartok inni jó pálinkát? Dehogynem! Kimentek az útra. Péter bácsi kivett a kocsioldalból egy ötliteres demizsont. Azon rimánkodtam magamban, hogy csak ebből a pálinkából ihatnék, talán ez erőt adna ahhoz, hogy kibírjam estig.

Nagyon szégyelltem volna, ha nem bírom ki estig a kaszálást. Kínál a szomszéd ember, hogy no, gyerek, te is igyál. Édesapám nem engedett, mert azt mondta, gyereknek nem való pálinka. Megkérdi Péter bácsi: gyerek, egész nap kaszáltál? Persze hogy kaszáltam egész nap! Akkor neked is jár pálinka. Számra vettem a demizsont, én meghúztam, úgy ittam belőle, mintha víz lett volna benne. Pár percen belül elzsibbadtam, egész estig bírtam kaszálni anélkül, hogy éreztem volna, milyen nehéz is ez a munka... Másnap aztán, mikor fel kellett volna kelni, hát én meg sem bírtam mozdulni az ágyban. Édesapám mondja: no, gyerek, jössz kaszálni? Dehogy megyek, nem bírok felkelni. Dehogynem, hát milyen legény leszel, ha nem bírsz ki egy kaszálást? Nagy nehezen talpra álltam, aztán próbálgattam. Persze akkor már csak ketten kaszáltunk édesapámmal, nyugodtabb tempóban lehetett vágni, és így megszoktam ezt a nagyon nehéz paraszti munkát.

Zene, kórus.

Már termelnek újra a gyárak,
a gépben feszít az erő,
mert győztek a hősök, a bátrak,
a munkásoké a jövő.

Rákosi Mátyás.

Az ipari munkásság, melynek zöme az államosított üzemekben dolgozik, nem kizsákmányolt proletár többé. Amióta tudja, hogy övé az ország, magának dolgozik, megváltozott viszonya a munkához. A munkát nem nyűgnek és kínos kötelességnek, hanem egyre inkább a becsület és dicsőség ügyének tekinti, mint ezt az élmunkás-mozgalom, a munkaverseny és hasonlók mutatják.

Taps. Zene, orosz női kórus. Kubányi aratódal.

Rákosi Mátyás.

Hiába építjük a szocializmust a városban, ha a faluban tovább él a kapitalizmus, és visszahúz bennünket, meggátolja a város és a falu felemelkedését egyaránt. A szövetkezet ma a falu központi kérdése. A dolgozó parasztság egyre jobban megérti a szövetkezés szükségességét.

Zene, ének.

Kigyúlt a fény
a megszépült új Lánchídon,
az őszi alkonyon
mentünk Buda felé...

Taps.

Riporter.
Újra felzúg a taps most, amikor Rajk László külügyminiszter a szónoki emelvényre lép.

Taps, éljenzés.

Rajk László.
A romokon valóban új életet indítottunk el. Eltűntek a romok, dolgoznak a gyáraink. Ma már termelésünk csaknem valamennyi ágában túlhaladtuk a békebeli termelési színvonalat. Helyreállítottuk közlekedésünket, nincsenek már elszakadva a városok és falvak egymástól, útjainkkal, vasútjainkkal, hídjainkkal egységes lett a közlekedés, egységes országgá lettünk.

Taps, éljenzés. Kórus.

Sej, a mi lobogónkat
fényes szellők fújják,
sej, az van arra írva,
éljen a szabadság.

Riporter.
Innen hallgatják meg Révai Józsefet, a mai ifjúmunkás nagygyűlés szónokát.

Révai József.

A népi demokrácia csak akkor érdemli meg a nevét, ha a szabadság mellett nemcsak nagyobb darab kenyeret, de több kultúrát, műveltségbeli fölemelkedést is biztosít a dolgozó osztályoknak, a munkásság, a dolgozó parasztság gyermekeinek.

Bíró.

A Budapesti Népbíróság különtanácsa tárgyalni fogja az 1946. évi 7. törvénycikk I. szakasz 1. bekezdésében meghatározott, a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés bűntettével és egyéb bűncselekményekkel vádolt Mindszenty József és társai bűnügyét. Mindszenty József, tessék, kérem, felállni! Mikor és hol született?

Mindszenty József.

1892. március 29. Mindszent, Vas megye.

Bíró.

Igen. Atyja?

Mindszenty József.

Péhm József.

Bíró.

Néhai?

Mindszenty József.
Néhai, igen.

Bíró.
Édesanyja?

Mindszenty József.
Kovács Borbála.

Bíró.
Él?

Mindszenty József.
Él, igen.

Bíró.
Foglalkozása?

Mindszenty József.
Esztergomi érsek, bíboros, prímás.

Bíró.
Igen. Katona?

Mindszenty József.
Nem voltam.

Bíró.
Iskolai végzettsége?

Mindszenty József.
Főiskola.

Bíró.
Főiskola. Tessék, kérem, helyet foglalni.

Zene, ének.

Orvul tört ránk, eltiporta földünk,
úrrá lett itt az ellenség,
már azt hitte, rabigába törtünk,
minket már senki meg nem véd.

Babicz Ferenc.
1951 januárjában azzal a szándékkal mentem Pestre, hogy elvégzem a gépkocsivezetői tanfolyamot, közben pedig dolgozom, hogy a tanfolyam költségeit megkeressem. A Csepel Vas- és Fémműveknél — akkor Rákosi Művek néven ismertük — helyezkedtem el, ott kezdtem dolgozni. Ott voltam körülbelül fél esztendeig, mint segédmunkás dolgoztam. A művezetőm Molnár Józsi bácsi volt, nagyon, végtelen rendes ember volt, mindig arra biztatott, hogy valami szakmát tanuljak ki és mindenképpen maradjak ott Pesten. Közben futballoztam is az üzemi csapatban, jó eredményeket értem el, és Józsi bácsi segítségével kikerültem a csepeli nagy csapathoz. Két hónapig oda jártam edzésre, amikor az egyik

edzésen föltűnt egy olyan hitvány külsejű kis emberke. Azzal tűnt fel elsősorban, hogy az öltözéke elütött a többiétől, meg aztán a pálya minden részén futballozott, nehéz volt szemmel kísérni. Megkérdeztem, ki ez az ember? Akkor mondták, hogy a Czibor Zoli, hát nem ismered? Tényleg nem ismertem, hiszen nemrég kerültem fel Pestre... Nagyon nagy élmény volt számomra a csepeliekkel futballozni. Az tetszett borzasztón, hogy amikor az edzést befejeztük, bemehettünk a meleg fürdőbe. Kicsempézett kis medencék voltak ott és úszkálhattunk, fürödhettünk. Faluhelyen nem volt ilyen, ahogy sárosan abbahagytuk a futballmeccset, úgy fel kellett öltözni, aztán autóra ülni és jöhettünk haza, fürdésről szó sem lehetett. De csak nem tudtam Pesten megszokni. Hiába, a város nekem idegen volt, meg aztán itthon udvaroltam, az is csábított. Csábítottak a kollégák is, de főleg az udvarlás, az volt mégiscsak a végső indíték ahhoz, hogy hazajöjjek. Itthon bekerültem a gabonaforgalmi vállalathoz, ott dolgoztam egészen a bevonulásomig.

Szepesi György.

Hidegkúti áttör a félvonalon vele, most ad Czibornak, Czibor száguld a labdával, viszi, viszi, viszi...

Felolvasó.

Házassági anyakönyvi kivonat. A férj családi és utóneve: Babicz Ferenc, Naszvad községben 1930. október 5-én született, földműves foglalkozású rémi lakos és Csatai Ilona Erzsébet, Rém községben 1934. július 2-án született, földművesszövetkezeti adminisztrátor foglalkozású rémi lakos házasságot kötöttek.

Zene, kórus.

Szántsd a földet, elvtárs,
a magot vígan vesd,
lengjen szőke búza,
a hegyen víg gerezd.
Kényszer volt egykor a munka,
ma hősi tett,
védd a földet, elvtárs,
védd az életet!

Rákosi Mátyás.

Az első volt a termésbeszolgáltatás, melyet a kulákok és a demokrácia ellenségei meg akartak zavarni. Kezdetben ez valamelyest sikerült is nekik, de amint a demokrácia ellentámadásba ment át, ez a kísérlet azonnal kudarcba fulladt és a termésbeszolgáltatás várakozáson felül jól sikerült. A dolgozó parasztság jelentékeny része egymással versenyezve teljesítette túl a beszolgáltatást.

1952-ben rendkívül rossz időjárás volt, kora tavasszal a gabonák elfagytak, alig volt termés és már a cséplőgéptől a gabona nagy részét be kellett vinni a begyűjtőhelyre. Jóformán még vetőmag sem maradt, bizony, legtöbb helyen nem maradt meg a vetőmag sem. Egyszer úgy november közepe táján megyek be a faluba, és arra lettem figyelmes, hogy a templom körül két öregasszony mintha valamit vetne az úton. Nyakukban félzsáknyi valami volt, nem tudtam, hogy micsoda. Így szoktak valamikor régen a parasztemberek vetni, mikor még vetőgép nem volt. Nem tudtam felfogni, hogy a templom körül az úton miért kellene vetni. Odamegyek és megkérdezem, hát maguk mit csinálnak? Azt mondja az egyik, búzát vetünk. Nézem. Hiszen ez nem búza, ez homok! Miért csinálnak ilyet? Ez értelmetlen dolog! Hát hiszen ők is tudják, de vetőmagjuk nincs, előírták a vetéstervet, ezt ők nem tudják teljesíteni, felszólították őket, berendelték a tanácsházára és arra kényszerítik, hogy addig szórják a homokot, amíg nem fognak búzát vetni. Mondom, tegyék le a zsákot, azonnal menjenek haza, ennek semmi értelme. De hát mi lesz ebből, ha ők ezt lerakják, felelősségre vonják. Én vállalom a felelősséget, azonnal hagyják abba! Az asszonyok lerakták a zsákot, abban a pillanatban a

tanácsháza oldalából egy nagyon erélyes hangot hallok. Odanézek, hát egy fiatalember ott áll az ajtóban és kiabál, hogy hagyjam békén az asszonyokat, azoknak az a dolguk, hogy vessenek. De minek vessenek? Ebből úgyse lesz kenyér, ez teljesen fölösleges! Tovább kiabált. Odamentem, kis híján a falhoz kentem, de akkor odajöttek a barátaim, elhúztak onnan. Mit akarsz? Egy szem eszed nincs? Becsuknak, ha ilyet csinálsz!

Zene, ének.

Szép az idő, száz evező
csattog a vízben már,
magasra szárnyal a dal, száz fiatal
éneke vígan száll.
Egy Duna-parti csónakházban
nagy a jókedv mindennap,
úszik az ember boldogságban,
és a jó Duna-víz simogat,
napozunk órák hosszat lázban,
és ha csókban csattan szánk,
olyan szép a Dunán, ilyen nyári délután
de vidám ez a csónakház.

Bemondó.
Felszólalt Nagy Imre és Rákosi Mátyás.

Nagy Imre.

A már kiadott rendelkezésekkel egyidejűleg a minisztertanács utasította a földművelésügyi minisztert, hogy az önkéntesség elvének szigorú betartása érdekében dolgozza ki a termelőszövetkezetekből való kilépést szabályozó rendelettervezetet, amely pontosan és részletesen körülírja a kilépés feltételeit és módozatait.

Rákosi Mátyás.

És elsősorban szeretnének kilépni a lógósok, a naplopók, az olyan tagok, akik egy esztendő alatt néha csak öt-hat munkaegységet dolgoztak, és a szövetkezeti mozgalom nem gyengül, hanem erősödik, ha a szövetkezet az ilyen tagoktól megszabadul.

Zene, kórus.

Rajta, sporttárs, fuss a célba,
törj előre és ne félj,
áll a verseny gyárban, szántóföldön,
itt is, a pálya gyepén...

Sportpálya moraja.

Szepesi György.

Bele kell nyugodnunk, sportszerű volt a mérkőzés, kettő-nullra vezettünk, kiengedtünk.

Előfordul az ilyesmi. Vége a mérkőzésnek! *Ovácio.* Világbajnok: Nyugatnémetország csapata.

Felolvasó.

Igazolom, hogy Babicz Ferencet a mai napon felvettem a kiskunfélegyházi mezőgazdasági technikum növénytermesztési, állattenyésztési tagozatára az 1954-55. tanévre.

Zene. Munkás-gyászinduló.

Riporter.

Münnich Ferenc a Spanyolországban harcolt bajtársak nevében búcsúzik.

Münnich Ferenc.

A magyar partizánok és a spanyolországi magyar harcosok nevében búcsúzom barátunktól, harcostársunktól és elvtársunktól, Rajk Lászlótól. Azok, akiknek nevében fájdalommal búcsúztatom Rajk Lászlót, harcolunk azért, hogy pártunkban a legmélyebben érvényesüljön a lenini demokrácia, országunkban megingathatatlanul erős legyen a szocialista demokrácia, a szocialista humanizmus és a törvényesség. . .

Zene. Beethoven: Egmont-nyitány.

Hang.

Figyelem! Figyelem! Minden, az országban és külföldön élő magyar egyaránt teljes figyelemmel hallgassa ezt az adásunkat! Somogyvári Lajos, a harcoló, az ebben a pillanatban is vérét hullató budapesti ifjúság küldöttje eljött Győrbe a rádióhoz azzal, hogy haladéktalanul megalakítjuk az ellenkormányt, felesküdött ideiglenes kormányt a lehető, a rendelkezésre álló legjobb magyarokból, színmagyarokból, itt egyetlenegy olyan közöttünk nem lehet, akinek nincs köze száz százalékig a magyarokhoz, aki vérét nem kockáztatja, családot, mindent feledve. Elhatározott szándékunk az, hogy fölvesszük a kapcsolatot a külföldi kormányokkal, követeket, nyelveket jól beszélő futárokat küldünk tiszta színmagyar nemzeti érzéssel, elkeseredéssel, akik bennünket száz százalékig szívükkel, utolsó csepp vérükkel a hazáért és a szabadságért képviselnek. Ezúton felszólítom a Szabad Európát, hogy a nagy adójával, a világ összes magyarjával szolidaritást érző külföldi tagjával, polgártársaival, diplomáciai karával közölje, hogy fekete gyászkarszalagot Kossuth-címerrel hordjon...

Bemondó.

Magyarország hercegprímása szózatot intéz a világhoz és a magyar nemzethez:

Mindszenty József.
Jogállamban élő, osztály nélküli társadalom, a demokratikus vívmányokat fejlesztő, a szociális érdekektől helyesen és igazságosan korlátozott magántulajdon alapján álló, kizárólag kulturnacionalista szellemű nemzet és ország akarunk lenni.

Zene.

Bemondó.
Dr. Münnich Ferenc a mikrofonnál.

Münnich Ferenc.
Nyílt levél a magyar dolgozó néphez. Honfitársaim, munkás és paraszt testvéreink. Alulírottak: Apró Antal, Kádár János, Kossa István és Münnich Ferenc miniszterek, Nagy Imre kormányának volt tagjai bejelentjük, hogy 1956. november 1-én megszakítva ezzel a kormánnyal minden kapcsolatunkat, kiléptünk a kormányból és kezdeményeztük a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt kormány megalakítását. Erre a felelős lépésünkre annak felismerése késztetett, hogy a reakció nyomása alá került és tehetetlenné vált Nagy Imre kormányán belül nem volt többé semmi módunk cselekvésre a népköztársaságunkat, a munkás-paraszt hatalmat, szocialista vívmányainkat megsemmisítéssel fenyegető, mind

nagyobb erővel jelentkező ellenforradalommal szemben.

Hang.
Ezzel nagygyűlésünket megnyitom, és felkérem Marosán György elvtársat, mondja el beszédét.

Marosán György.
Sokat vitatkoznak azon, hogy a fegyveres felkelésben az egész nemzet részt vett. Nézzünk csak ezzel szembe. Igaz-e ez? Először is nem vett a fegyveres felkelésben részt a paraszt. Miért nem? Pedig a parasztról mindig úgy tudtuk, hogy konzervatív, a nemzeti konzervatív hagyományok őrzője, nehezen mozdul. Valójában ezért nem mozdult meg a paraszt? Nem ezért. A paraszt nem fogott fegyvert az ellenforradalom mellett. Miért nem? Mert október 30-tól kezdve, majd november 1-től folytatva az úgynevezett „szabad" Kossuth rádió, amikor harangzúgás közben hirdette meg, a *Himnusz* hangja mellett, a nemzetiszínű lobogó lobogtatása mellett az új korszakot, akkor új politikai figurák léptek a színpadra. November 3-án este fellépett az igazi sztár, az ellenforradalom tényleges vezére, őeminenciája a hercegprímás — *füttykoncert* — elmondotta emlékezetes beszédét, és a paraszt percek alatt kijózanodott.

Felolvasó.

Mezőgazdasági technikum, növénytermelési, állattenyésztési tagozat, Kiskunfélegyháza. Babicz Ferenc tanuló az 1957—58-as iskolai évben magyar nyelv és irodalom jó, történelem közepes, matematika közepes, üzemszervezés közepes, növénytermesztés, éghajlattan, talajtan jó, állattenyésztés közepes. . .

Babicz Ferenc.

Ötvenhárom őszén a honvédségtől leszereltem, és egy hónapon belül megnősültem. Ötvennégyben beiratkoztam a mezőgazdasági technikumba, közben elmentem a gépállomásra dolgozni. Kiderült, hogy azért vettek fel, mert futballistára volt szükségük. Visszakerültem az eredeti munkahelyemre, ahonnan bevonultam, a Gabonaforgalmi Vállalathoz. Ott már dupla fizetést kaptam, de ott se maradtam, mert helyettem egy másik embert el akartak bocsátani, és otthagytam a munkahelyemet. Kocsmáros is voltam, ott is próbálkoztam, de ezt a munkát nem lehet összeegyeztetni a tanulással, így aztán gazdálkodni kezdtem. Földet béreltem, ezen kertészkedtem. 1958-ban elvégeztem a technikumot. Tovább gazdálkodtam egyénileg, majd hatvan január 2-án értesítést kaptam, hogy fizessek be tizenegyezer forint adót. Nem tudtam mire vélni, hogy tizenegyezer forint adót követel-

nek rajtam. Bementem a tanácsházára a tanácselnökhöz és megkérdeztem, hogy minek alapján vetették ki ezt a nagy összeget, hiszen nincs tartozásom. Közölte velem, hogy egy háztartásban élünk édesapámmal, a két gazdaságot egynek vették, ezáltal az adó felszorzódott. Ki kell fizetnünk. Különben nem kell semmit fizetnem, a Dózsa téesznek nincs agronómusa, ha oda elmegyek, akkor nincs tartozásom. A tsz-elnök éppen ott ment a tanácsháza előtt, az elnök kinyitotta az ablakot, kikiabált: Pista, gyere be. De a Pista be se jött, az ablaknál megállt, azt mondja: mit akarsz? Kell agronómus? Hát hogyne kéne. Itt van a Feri, megfelel? Meg hát! Bejött a tszelnök, ott mindjárt megegyeztünk. Ígért ötven munkaegységet meg nyolcszáz forintot. Megkötöttük az egyezséget, és attól kezdve a Dózsa téesznek lettem a főagronómusa, úgyhogy január 3-án már a termelőszövetkezetben dolgoztam.

Felolvasó.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa Babicz Ferencnek érdemes és eredményes munkássága elismeréséül a Munka Érdemérem kitüntetést adományozza. Budapest, 1961. augusztus 18. Dobi István, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke, Kristóf István, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának titkára.

A főagronómusi beosztásommal nagyon gyorsan meggyűlt a bajom. Ahogy én főagronómus lettem, két hónapon belül szinte az egész község lakossága belépett a termelőszövetkezetbe. Behoztak vagy százharminc lovat, de egy szem takarmányt sem, pedig kötelező lett volna leadni, de senki sem adott be takarmányt. Szinte hetenként háromszor vezetőségi ülés volt, de hiába figyelmeztettem a vezetőséget, hogy be kell hozni a takarmányt, vagy takarmányt kell vásárolni, nem nagyon foglalkoztak vele. Míg aztán az egyik vezetőségi ülésen szóltam a jegyzőkönyvvezetőnek, hogy szóról szóra írja a következőket. És elmondtam, hogy még holnap délre van takarmány az állatoknak, de már estére nincs, pár napon belül az állatok megdöglenek. Kérdezték, hát mit lehet ilyenkor csinálni? Túl sokat nem, mert a termelőszövetkezetnek egy fillérje sincs, itt egyetlenegy megoldás van, hogy a tsz-tagoktól szedünk össze pénzt, és azon veszünk takarmányt. Én felajánlok háromezer forintot, van, akinek több van, legalább ennyit adjon, és utána menjünk a tsz-tagokhoz. Ötvenezer forintot össze tudunk biztos szedni. Úgy is történt, még aznap este összeszedtünk hatvanötezer forintot.

Hatvanháromban a járási vezetők javasolták, hogy a három termelőszövetkezet egyesül-

jön. A nagyüzemi gazdálkodáshoz azonban sem a technikai, sem a személyi feltételek nem voltak meg, hát én magam se voltam az egyesítés mellett. Így meg is bukott ez az elgondolás. Akkor a járási vezetők felkértek, hogy vállaljam el a Kilián téesznek is az irányítását, és ennek a kérésnek nem mondhattam ellent. Hát aztán akadt egy-két kellemetlen dolog az ottani tevékenységem kapcsán, többek közt a szénabetakarításnál volt nagyon kellemetlen esetem. Nálunk már hagyománnyá vált egy viszonylag modern szárítási forma — akkor még szárító berendezések nem voltak —, a szénakazalban három-négy csatornát képeztünk, és ez természetes szellőzéssel nagyon jó módszer volt ahhoz, hogy jó minőségű szénát készítsünk. Hát én ezt a Kilián tsz-ben is megpróbáltam bevezetni. Az emberek tiltakoztak, de nagy nehezen csak ráálltak, hogy megcsinálják. Már második napja hordtuk be a szénát, amikor szóltak az emberek, hogy baj van a kazallal, melegszik. Délig hordtuk a szénát, mert délután lucernaszénát begyűjteni már nem lehet, délután megnéztem a kazlat, hát valójában melegedett. Egész éjjel nem tudtam aludni, spekuláltam, hogy vajon mi baj lehet, míg végül is rájöttem, hogy itt valami disznóságnak kell lenni. Azon nyomban fölkeltem és kimentem a majorba. Lemásztam az egyik csatornán, és

igaz lett, hogy disznóság történt: az összes nyílásokat eltömték. Másnap reggel aztán kimentem, már az emberek vártak, gúnyosan mutogatták, hogy nézzem meg, hogy füstöl a kazal, tönkretettem a szénájukat, ennek a következményét vállalni kell. Mondom, mindenképpen vállalni kell a következményeit, de nem én vállalom, hanem maguk. Fölmentem a kazalra, lemásztam az egyik csatornán és onnan egy nyaláb zsákot felhoztam, üres zsákot, amivel eltömték a szellőzőnyílást. Aztán mindjárt mondtam, hogy azonnal fogjanak hozzá, rakják szét a területen az egész kazlat, szárítsák meg a szénát, és ha megszáradt, rakják össze, és amikor kész, akkor jelentsék, hogy elvégezték. De ezért egy fillért sem kapnak. Hozzáfogtak a széna szárításához, összerakták. Még egyszer a kazal nem gyulladt be.

Eredményes évet zártunk a Kilián téeszben is, és év végén mind a három termelőszövetkezet vezetősége és tagsága úgy döntött, hogy egyesülnek. 1965. január 1-ével már egy termelőszövetkezet dolgozott Rém községben.

Hang.

A százezredik lakás kulcsát adom át a Gál családnak azzal, hogy kívánom, hogy sok örömük, boldogságuk teljen ebben az új lakásban. Jó egészséget, sok boldogságot kívánok az új családnak.

Fock Jenő.

Tisztelt képviselő elvtársak! Gazdasági munkánk középpontjában az ötéves tervben meghatározott feladatok megoldása, az éves terv teljesítése és a gazdasági mechanizmus reformja áll. A jövő évtől kezdődően a gazdasági tervezés rendszere, a gazdasági irányítás egésze megváltozik...

Felolvasó.

Oklevél. Ezt az oklevelet Babicz Ferenc számára állították ki, aki az 1930. év október 5. napján Naszvad községben született, és az 1962—63-as tanévtől az 1964—65-ös tanévig a kiskunhalasi felsőfokú mezőgazdasági technikumban tanulmányi kötelezettségeinek eleget tett. Az állami vizsgáztató bizottság...

Babicz Ferenc.

A hatvanötös egyesítés után mérsékelt fejlődés következett. Tanulmányaim során mindinkább rájöttem, hogy valami mást kellene csinálni. Huszonegy fajta növény termesztésével foglalkozott a termelőszövetkezet, ennek a komplex gépesítése teljesen kilátástalannak látszott. Hatvanhatban kidolgoztattuk a termelőszövetkezet hosszú távú fejlesztési tervét. Ha ez semmi más hasznot nem hozott, legalább annyit megért, hogy a termelőszö-

vetkezet vezetőit megtanította távlatokban gondolkodni. Kidolgoztuk a fejlesztési programot. Ennek aztán az elfogadtatása nagyon sok nehézség közepette valósulhatott meg. Egész napos vezetőségi ülésre volt szükség ahhoz, hogy bebizonyítsuk: a szarvasmarha, a sertés ellenében a baromfiágazat fejlesztése a legésszerűbb a termelőszövetkezetben. Ma már naposcsibéből majdnem húszmilliót állítunk elő, amelyet közel harminc gazdaságnak értékesítünk, emellett tenyészjércéket nevelünk, amelyből elég jelentős mennyiséget tőkés exportra értékesítünk. Kialakult a baromfiágazat mellett a másik nagy állattenyésztési ágazat, a juhászat, amelynek a múlt évi kibocsátása negyvenezer darab pecsenyebárány volt. Ez teljes egészében tőkés exportra került.

1. Felolvasó.

Babicz Ferenc elvtársnak, Rém. Kiemelkedően eredményes jó munkája elismeréséül Önnek a Mezőgazdaság Kiváló Dolgozója kitüntetést adományozom. További munkájához sok sikert és jó egészséget. . .

2. Felolvasó.

. . .az 1967. tanévtől az 1971. tanévig az Agrártudományi Egyetem Keszthelyi Mezőgazdasági Kar általános agrármérnöki szakán ta-

nulmányi kötelezettségeinek eleget tett. Az állami vizsgáztató bizottság 1972. . .

3. Felolvasó.

Nos, Rector Universitatis Scientiarum, Oeconomicarum, Politicarum de Carolo Marx nominatae; et Decanus Facultatis Scientiarum Industriae; Franciscum Babicz suaerum diplomate praeditum. . .

1. Felolvasó.

. . .Közgazdasági tudományból a reánk ruházott hatalomnál fogva közgazdasági doktorrá avattuk, és a doktor ökonomikárum cím használatára feljogosítjuk. Ennek hiteléül ezt az oklevelet részére kiszolgáltattuk és egyetemünk pecsétjével, valamint saját kezű aláírásunkkal. . .

2. Felolvasó.

. . .A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa Dr. Babicz Ferencnek érdemes és eredményes munkássága elismeréseként a Munka Érdemrend ezüst fokozatát adományozza. Kelt Budapesten, 1979. április hó 4. napján.

Babicz Ferenc.

1965-ben, az egyesítés első esztendejében a termelőszövetkezet termelési értéke huszonegymillió forint volt. A múlt esztendőben a

baromfiágazat majdnem százegyvenmillió értékű árut termelt, a juhászat ebben az évben eléri a százmilliós évi termelést, és a termelőszövetkezet termelési értéke a múlt esztendőben majdnem háromszázmillió forint volt. Gazdálkodási eredményeinkért a múlt napokban kaptuk meg ötödször a Kiváló Szövetkezet címet. 1976-ig a termelőszövetkezetben mint főagronómus dolgoztam, hetvenhat márciusától a termelőszövetkezet elnöke vagyok. Harminc éve élek és dolgozom ebben a faluban, sok mindent megpróbáltam, egyetmást sikerült megtennem ezért a községért, csak egyetlenegy eset volt, amikor a falu ellen kellett cselekednem.

1954-ben a szomszéd községbe, Borotára mentem dolgozni, a gépállomásra. Tulajdonképpen azért vettek fel oda, mert futballcsapatot alakítottak ki, és rám is mint futballistára számítottak. Rém és Borota között mindig nagy rivalizálás ment végbe egy-egy futballmeccs alkalmával, hol egyik, hol másik község kerekedett felül. Amikor odakerültem, rá egy hónapra jöttünk Rém ellen futballozni, és én megegyeztem a játékostársaimmal, hogy én ma csak olyan közepes játékot fogok majd mutatni, gólt nem akarok rúgni, a hazai pályát nem akarom megbecstelenníteni. Meg is kezdtük a mérkőzést, tényleg szerényen futballozgattam. Alig játszottunk néhány percet, az

öcsém, aki a helyi csapatban játszott, és jól futballozott, hatalmas gólt lőtt nekünk, mármint a borotai csapatnak. Erre a helyi közönség felbuzdult, mind ismerősök voltak, jó barátok, viccképpen elkezdték a pálya szélén kiabálni, eladtad magad, újságpapírokat lobogtattak, hogy itt a szerződés, nem szégyelled magad, az öcséd mekkora gólt rúgott, te semmit nem tudsz csinálni! Addig-addig kiabáltak, míg annyira felingereltek, hogy szóltam a játékostársaknak, hogy most már szeretnék úgy istenigazában futballozni. Sikerült is. Nekifogtam. Nyolc-egyre győztünk. Mind a nyolc gólt én rúgtam.

Zene. Bartók Béla: Kontrasztok.

Kádár János.

Népünk több mint ezer éve, a honfoglaló Árpád fejedelem és az államalapító István király korától itt él, a népek tengerében, itt a Duna—Tisza partján, ahol birodalmak süllyedtek el. Sokszor járt a hadak útján a lélekszámban kis magyar nemzet, sokszor dúlt a harc, hullott a vér a megmaradásért. Az egész utat áttekintve, a fő eredményeket számba véve elmondható: érdemes volt küzdeni, harcolni, dolgozni.

A zene lezár.

Tartalom

Kubinyi Ferenc: Boldogság 5

Hegyi Imre — Kovalik Márta: Vállalom 43

Kendi Mária: Visszatérés 79

Pásztor Magdolna: Körülmények 119

Taar Ferenc: Zsuzsi nélkül 175

Stefka István: Élet, alulról 227

Kósa Judit: Kovászolás 301

Maráz László: Az út 325

ISBN 963 15 1951 1

Szépirodalmi Könyvkiadó
Felelős kiadó Illés Endre igazgató
81-0048 — Dabasi Nyomda, Budapest—Dabas
Felelős vezető Bálint Csaba igazgató
Felelős szerkesztő Varga Katalin
Műszaki vezető Ginács László
Műszaki szerkesztő Kállay Judit
A fedélterv Ural Erika munkája
Megjelent 19 A/5 ív terjedelemben
Sz 3493—I—8183

KALEIDOSZKÓP '81

Immáron harmadszorra veheti kézbe az olvasó a Magyar Rádió dokumentumjátékait. Ezúttal egy kötetben, új köntösben. A nyolc dokumentumjáték közül hatban a szereplők a boldogságot keresik, a boldogságot értelmezik más-más módon, illetve a boldogtalanság ellen lázadnak helyzetük, alkatuk szerint. Kubinyi Ferenc fiatal doktornője az emlékezetes lágymányosi gázrobbanás tanárnőáldozatának öt gyermekét vállalja fel, Hegyi Imre—Kovalik Márta negyvennégy éves munkásasszonya élete kockáztatásával ikerterhességét. Kósa Judit és Maráz László dokumentumjátékában az értelmes emberi munka, az egyéni és társadalmi lét harmóniája körvonalazódik. Kendi Mária és Pásztor Magdolna riportalanya a törvénytelen lázadásba torkolló boldogtalanság példázata, miközben azt vizsgálja, kutatja, hogy vajon egy elzüllött fiatalasszony vagy egy apagyilkos fiatalkorú képes-e beilleszkedni a boldogság becsületes normái közé. Taar Ferenc és Stefka István dokumentumjátéka áttételesen, közvetve keresi a kisember boldogulásának lehetőségeit, illetve boldogtalanságának pillanatnyi okát. Az egyik a debreceni kisvasút megszüntetésének következményeiben, a másik egy budapesti kerület lakáshelyzetének, lakásigénylői sorsának, helyzetének bemutatásával.

'81

18,— Ft